

08

NOVEMBRE 2020

Informes Càritas

Càritas
Diocesana de Barcelona
Observatori de la Realitat Social

Fronteres in-visibles

Com la irregularitat administrativa t'estronca el projecte vital

CRÈDITS

ANÀLISI I REDACCIÓ:

Equip d'Anàlisi Social i Incidència i Programa de Migració de Càritas Diocesana de Barcelona

ASSESSORS:

Raúl Flores, María Segurado i Montserrat Martínez Melo

EDITA:

Càritas Diocesana de Barcelona

DISSENY GRÀFIC I MAQUETACIÓ:

Ondho

FOTOGRAFIES:

Mingo Venero

Sergi Càmara

Dani Codina

Jordi Julià

© Octubre de 2020. Càritas Diocesana de Barcelona, Barcelona.

AGRAÏMENTS:

Agraïm la col·laboració de les persones que han participat en els grups de discussió d'aquest estudi realitzats durant els mesos de setembre i octubre de 2019. Elles ens han marcat el camí que hem de seguir.

Agraïm l'acompanyament per part d'Estudios i d'Incidencia de Caritas Española en el plantejament global i en l'execució dels grups de discussió. Ens fa sentir companys de camí.

També volem agrair les transcripcions de BPL, i la tasca de correcció lingüística de Maria Gené (per Babel Traductors) i la reflexió conjunta amb Migra Studium.

Per acabar, volem agrair especialment a totes les treballadores socials del territori i a les companyes del Programa de Migració de Càritas Diocesana de Barcelona tant la feina diària com l'ajuda que ens han prestat a l'hora de plantejar aquest informe. Especialment, gràcies a tot l'equip de la Comissió de Migració de Càritas.

En aquest informe es presenten dades de l'Enquesta sobre Integració i Necessitats socials (EINSFOESSA 2018) de la Fundación FOESSA a la diòcesi de Barcelona.

ÍNDEX

5 PRESENTACIÓ

9 LES PARADOXES DEL DRET A MIGRAR

- 2.1 La migració com a dret humà i el dret d'asil
- 2.2 L'Agenda 2030 i la migració
- 2.3 La mirada des de la doctrina social de l'Església
- 2.4 La situació global de les migracions
- 2.5 La major vulnerabilitat de les persones migrades
- 2.6 L'impacte que provoca la crisi de la COVID-19

31 LA VIVÈNCIA D'ARRIBAR EN SITUACIÓ DE VULNERABILITAT

- 3.1 La migració com a sortida d'emergència
- 3.2 La cursa d'obstacles
- 3.3 La vulneració dels drets de ciutadania
- 3.4 Els impactes en la salut i en les relacions socials
- 3.5 El darrer obstacle: la participació impossible

55 EL PAPER DE CÀRITAS DIOCESANA DE BARCELONA

- 4.1 El programa d'acollida i els nous espais relacionals
- 4.2 L'atenció especialitzada: el Programa de Migració
- 4.3 L'itinerari d'inserció: com ajudem a la regularització
- 4.4 Un pas més enllà: constatacions i propostes polítiques des de Càritas Diocesana de Barcelona

65 ANNEX: METODOLOGIA

66 BIBLIOGRAFIA

PRESENTACIÓ

Seguint el propòsit de l'Observatori de la Realitat Social de Càritas Diocesana de Barcelona de posar llum a realitats humanes que poden passar desapercebudes per a la resta de la societat a partir d'una anàlisi en profunditat, us presentem aquest informe, que dona continuïtat a les dues temàtiques abordades en els informes anteriors. Així, l'any 2018 vàrem voler destacar la problemàtica de la precarietat laboral viscuda per les persones que s'adreçaven a Càritas Diocesana de Barcelona. En l'informe "*Vides precàries. Quan la precarietat laboral ho envaeix tot*" vam posar de manifest les dificultats que experimenten les persones que, malgrat tenir una feina, no aconsegueixen sortir de situacions de pobresa i d'exclusió social. El segon informe, amb el títol "*La llar és la clau. Històries d'un dret reconegut però vulnerat*", va posar el focus en la dificultat d'accés i de manteniment d'un habitatge digne i adequat, problemàtica que afectava prop d'un milió de persones de la nostra diòcesi abans de patir les conseqüències de la crisi originada per la COVID-19.

Aconseguir un treball decent i un habitatge digne és molt difícil per a moltes de les persones que veiem en el nostre dia a dia, i arriba a ser impossible quan aquestes persones es troben en situació administrativa irregular. És en aquestes persones sobre les quals hem volgut posar la nostra mirada en aquest tercer informe. Elles en són les protagonistes. I ens expliquen com el fet de tenir o no tenir la situació administrativa regularitzada marca molta diferència. Com si, tot i residir en terra d'acollida, hi hagués una "frontera invisible" o insalvable a l'hora d'accedir als drets socials, que provoca una separació de la població entre les persones amb els drets reconeguts o amb la situació administrativa

regular, i les persones en situació administrativa irregular, amb moltes més dificultats per accedir als drets, o fins i tot que poden no tenir-hi accés. Aquestes persones han hagut de superar una cursa d'obstacles per traspasar aquesta frontera invisible, sovint pagant un alt preu, en termes de deteriorament de la seva salut o de la dels seus fills. Ens posen de manifest la condició de ciutadans "de segona" a la qual estan sotmeses, i ens interpel·len com a societat: com podem anomenar-nos societat d'acollida i construir un marc regulador que, en comptes de facilitar l'acollida, facilita el rebuig?

Ens cal seguir avançant en la construcció d'una societat integradora, en què les persones formin part de la seva comunitat de referència. Tal com assegura el Papa Francesc, ens calen comunitats cristianes que siguin veritables espais d'acollida, escolta i comunió. "Les històries dels migrants són històries de trobada entre persones i entre cultures: per a les comunitats i les societats a les que arriben són una oportunitat d'enriquiment i de desenvolupament humà integral de tots".¹

Salvador Busquets
Director

¹ Papa Francesc (2020).

FRONTERES

INICI

**DEMANO
REGULARITZAR ELS
MEUS FILLS I
PARELLA**

1

Haig d'estar en situació regular com a mínim des de fa 1 any

2

Necessito un contracte de treball

3

Haig de viure en un habitatge la meua propietat o en un lloguer al meu nom o al de la parella o ascendent

INICI

**DEMANO
ARRELAMENT
SOCIAL**

1

Durant els tres primers anys, com a mínim, visc en situació irregular

2

Puc obtenir l'autorització de residència i treball temporal si tinc un contracte d'1 any i demostro que fa 3 anys que visc aquí

3

Al cap d'1 any haig de renovar

INICI

**DEMANO
PROTECCIÓ
INTERNACIONAL**

1

Haig de sol·licitar la protecció internacional durant el primer mes d'arribada

2

Formalitzo la meua sol·licitud (hi ha una llarga demora)

3

Durant l'espera tinc autorització de residència i treball

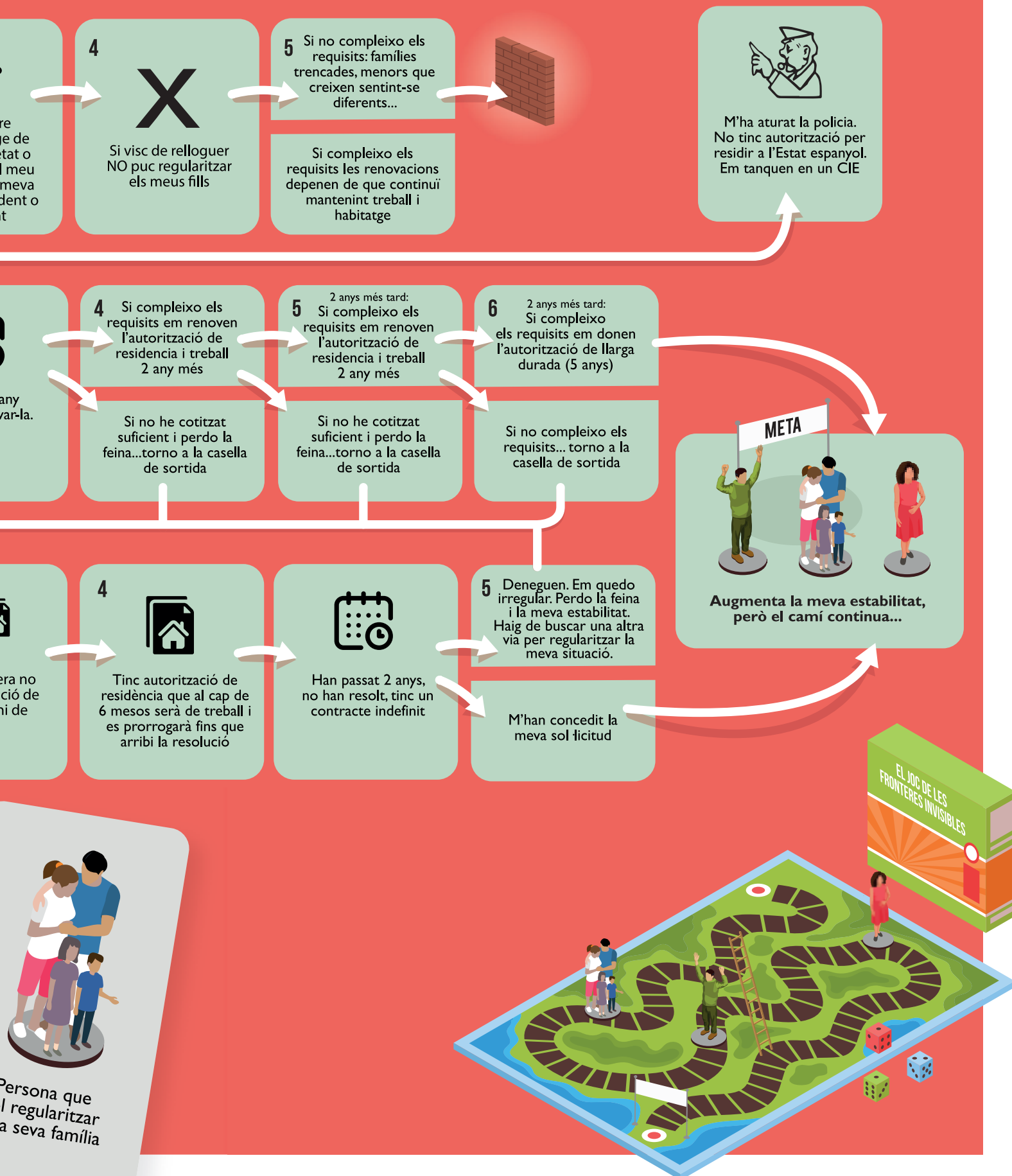
Sabies que...?

Un nen nascut a l'Estat espanyol no pot tenir autorització de residència si els seus pares no la tenen

Persona que marxa del seu país d'origen per tenir un futur millor

Persona que fuig de situacions de conflicte al seu país d'origen

INVISIBLES

LES PARADOXES DEL DRET A MIGRAR

2.1 La migració com a dret humà i el dret d'asil

Migrar, entès com el fet de traslladar-se a viure en un altre Estat, és un dret que no està plenament reconegut en el sistema internacional de drets humans. Es dona la paradoxa, però, que, si bé es reconeix el dret a emigrar, no s'estableix l'obligació d'acollir.

D'una banda, la Declaració Universal de Drets Humans de Nacions Unides (DUDH, 1948), a l'article 13, reconeix el dret a emigrar, a sortir del mateix Estat, però no fa referència a cap obligació dels estats d'acollir la persona que ha migrat, amb l'excepció que es tracti de persones que són perseguides (article 14). D'aquesta manera, l'ordenament jurídic internacional està inspirat en una declaració que genera una distorsió que, com bé assenyala Velasco (2012),² només tindria sentit si al planeta hi hagués espais lliures de la sobirania. Però la realitat no és així, i cap persona emigrant no pot abandonar un Estat sense trepitjar territori d'un altre.

Si es té en compte que “quan es reconeix un dret, s'adquireix també l'obligació de no impedir-ne l'exercici”,³ caldria esperar que el deure d'acollida dels estats receptors es donés per descomptat. Tanmateix, la política internacional més estesa consisteix en el control de les persones que migren sense permís d'entrada o de residència a l'Estat de destí, cosa que es coneix com

a migració irregular. Aquest control va acompanyat de normes que limiten els drets dels migrants, convertint⁴ les persones migrades de manera irregular en subjectes “estrany al dret” en els territoris dels estats. Es generen així societats clarament duals en què, d'una banda, hi ha persones a qui es reconeixen tots els drets i, de l'altra, persones a qui se'ls neguen.

A més de la DUDH, els pactes que la despleguen també recullen referències importants a les persones migrades. Nacions Unides, al Pacte Internacional sobre els Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC, 1966), reconeix l'obligació dels estats de respectar, protegir i exercir els drets que s'hi recullen, sense discriminació i amb igualtat. I el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (PIDCP, 1966) fa referència a les persones en situació de migració, quan, a l'article 13, garanteix el dret a circular lliurement pel territori d'un Estat en què una persona s'està legalment i a sortir-ne –fins i tot si és el propi Estat. És molt important, en aquest sentit, recordar que el PIDCP només fa referència en aquest article a les persones que hi estiguin legalment. Per tant, no aborda el dret de les persones migrades en general, sinó que protegeix les persones que han obtingut autorització de residència per part de l'Estat d'acollida. No garanteix, per tant, el dret a migrar, sinó la igualtat de tracte un cop la persona ha passat de ser “estrany al dret” a “subjecte de dret”,⁵ i impedeix la discriminació interna basada en l'origen d'aquestes persones.

² Velasco, Juan Carlos (2012).

³ *Ibidem*, pàg. 459.

⁴ Galli, Carlo (2010). *La humanidad multicultural*. Buenos Aires/Madrid, citat a Velasco (2012).

⁵ Galli, *ob.cit.*, citat a Velasco, Juan Carlos (2012).

Altres documents centrats en la no-discriminació per raça, gènere o relacionats amb la infància, mostren mancances importants quant al dret i les condicions d'acollida.

D'una banda, en la mateixa línia que el PIDCP, la Convenció Internacional sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació Racial de Nacions Unides (1965) preveu fórmules per lluitar contra la distinció, exclusió, restricció o preferència basada en motius de raça, color, llinatge o origen nacional o ètnic, però explícitament (article 1.2) afirma que no intervindrà en les distincions que faci un Estat “entre ciutadans i no ciutadans”.

Per als infants migrats l'escenari és encara més pobre, ja que la seva situació depèn de la dels seus progenitors: la Convenció dels Drets del Nen (Nacions Unides, 1989), reconeix el dret dels infants a romandre amb els seus familiars. En situació de migració, ja sigui d'arribada o en trànsit, aquest dret obligaria els estats a registrar l'entrada dels infants i a garantir-ne la no separació dels progenitors durant el temps que es necessiti per avaluar-ne la situació legal —sol·licitud d'asil o de residència.

Com a excepció, cal mencionar la Convenció Internacional sobre la Protecció dels Drets de Tots els Migrants Treballadors i Membres de les seves Famílies (1990), que sí que contempla el reconeixement dels drets per a persones migrades tant en situació regular o en situació irregular, i també per a les seves famílies. La Convenció reconeix una sèrie de drets centrats en la no-discriminació, especialment en matèria cultural, religiosa i política, i també garanteix llibertats com la d'expressió o la de pensament. És important apuntar que els articles 25, 26 i 27, reconeixen els drets de les persones treballadores migrades i els de les seves famílies a no ser discriminats en el món del treball: a rebre les mateixes remuneracions que els nacionals per les mateixes feines, a sindicar-se o a gaudir dels mateixos drets que la resta de nacionals en matèria de seguretat social, tot i que aquí especifica que només és aplicable als treballadors en situació regularitzada.

En definitiva, els acords internacionals de protecció dels drets humans deixen molt de marge als estats sobre si documenten i regularitzen les persones migrades, i sobre si els permeten o no l'accés als drets més bàsics. El dret humà a migrar aparentment reconegut en l'article 13 de la DUDH, i que és indispensable per a la consecució i accés de pràcticament la totalitat dels drets humans no queda materialitzat en l'obligació d'acollir.

Menció apart mereix l'anomenat dret d'asil, que es recull a l'article 14 de la DUDH i protegeix les persones que pateixen persecució al seu país i cerquen asil en un altre. El dret d'asil és un dret fonamental i la seva concessió és una obligació internacional d'acord amb la Convenció de Ginebra sobre l'Estatut dels Refugiats, de 28 de juliol de 1951, que defineix què és un refugiat i les obligacions dels estats que subscriuen la convenció (més de 140 estats, entre els quals hi ha l'Estat espanyol).

Així, doncs, la Convenció sobre l'Estatut dels Refugiats és l'únic mecanisme internacional que obliga els estats a acceptar l'arribada i estada d'una persona al seu territori, tot i que requereix que l'Estat d'acollida li reconegui l'estatut de refugiat. Garanteix la no-discriminació de la persona asilada respecte d'altres persones asilades al mateix Estat, i equipara altres drets, com el del treball, de les persones asilades als mateixos drets que l'Estat d'acollida concedeix als treballadors estrangers. Cal destacar també que una de les principals obligacions dels estats que s'estableix a la Convenció de Ginebra és el principi de no-devolució —*non refoulement*—, que prohibeix als estats l'expulsió o el retorn d'una persona al territori de qualsevol país en què se'n posi en perill la integritat física. La Convenció estableix una sèrie de limitants geogràfics i temporals que van quedar retirats per l'aprovació, anys després, del Protocol de Nova York del 31 de gener de 1967 sobre l'estatut del refugiat.

2.2 L'Agenda 2030 i la migració

Fa cinc anys, el 2015, es va poder avaluar la consecució i les dificultats per assolir els anomenats Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM). Aquella primera agenda internacional va suposar un esforç col·lectiu entre tots els estats membres de Nacions Unides per aconseguir erradicar o pal·liar diferents problemes que afectaven, especialment, països pobres. Arran d'aquesta avaluació, i per donar continuïtat a l'agenda política conjunta, els 193 estats membres de Nacions Unides van aprovar un nou marc de treball conjunt anomenat Agenda 2030, amb 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) (Figura 1) —que es desenvolupen en 169 fites— amb l'horitzó a l'any 2030. L'Agenda 2030 té com a principal objectiu garantir un creixement econòmic inclusiu i sostenible, però ja no es fixa limitacions territorials com els ODM, sinó que és d'aplicació a tots els estats membres de Nacions Unides. L'Agenda 2030 ha de constituir-se en una guia per a les polítiques de qualsevol govern. En el marc de l'Estat espanyol, l'Agenda 2030 ha adquirit tanta rellevància política que ja hi ha una vicepresidència del Govern que s'hi dedica en exclusiva. L'àmbit català no ha estat immune a l'Agenda 2030 i també desenvolupa l'estratègia de polítiques pú-

bliques sota aquest paraigua. Altres administracions, per exemple, l'Ajuntament de Barcelona, també dediquen vicepresidències o tinences d'alcaldia a aquesta temàtica.

L'Agenda 2030 planteja, en el pròleg, la migració com un element de contribució positiva al creixement inclúsiu i al desenvolupament sostenible. També concep la migració com un fenomen multidimensional que afecta tant els estats receptors com els de trànsit o emissors de la persona migrant. Per tant, no és pas un problema que s'ha de resoldre, sinó un fet que pot contribuir a la consecució de molts ODS amb què està relacionada. La preferència de l'Agenda 2030 ha de ser facilitar la migració, perquè mitjançant la migració les persones poden aconseguir millorar les situacions personals i, per tant, aconseguir creixements més inclusius i sostenibles per a la societat.⁶

L'Organització Internacional per a les Migracions (ONU Migració, en endavant) és l'organisme de Nacions Unides dedicat a l'estudi i el treball sobre el fet migratori. Aquesta agència visualitza la inclusió de la migració en l'Agenda 2030 com una oportunitat, i ho fa de la manera següent:

- Les migracions afecten una multitud d'ODS i, per tant, permeten progressar en diverses dimensions.
- En tenir efectes tant als països del nord com als del sud, els ODS són rellevants en tots els tipus de contextos.
- Els ODS poden incidir certament en la visió que es té sobre les migracions.
- Per acabar, són una oportunitat perquè les avaluacions anuals dels ODS permetran tenir una visió de l'evolució de les migracions i uns sistemes d'informació més holístics i amb dades millors.

Amb tot això, ONU Migració considera que la migració té uns vincles directes amb determinades fites dels ODS.⁷ Però el vincle definitiu entre l'Agenda 2030 i la migració podria ser el Pacte Mundial sobre la Migració (PMM), signat l'any 2018. Aquest Pacte, que no obliga els signants legalment sinó només de manera política, vol situar la persona migrada al centre de les polítiques migratòries i, per això, es fixa 23 objectius de cooperació entre els països per aconseguir unes migracions més ordenades. Novament, el dret a migrar queda fora

de l'esperit del Pacte o del conjunt dels objectius, però tot i així és una eina que pot resultar valuosa perquè tracta sobre la cooperació entre països al voltant de la migració, la qual ha d'estar encaminada a la millora dels tràmits associats al fet de migrar i ha de garantir migracions més segures.

Figura 1. Quadre dels ODS aprovats per l'Assemblea de Nacions Unides

Font: elaboració pròpia a partir de Nacions Unides (2015).

⁶ ONU Migració (2018).

⁷ En concret, amb les fites següents: incrementar la mobilitat estudiantil internacional; combatre tot tipus de tràfic i explotació dels éssers humans; combatre el tràfic i l'explotació de dones i infants; promoure el treball decent; combatre el treball infantil i les pitjors formes de treball infantil; combatre el tràfic de treballadors forçats; abordar la feminització de la migració; millorar la governança de la migració laboral; facilitar les migracions i la mobilitat ordenades, segures, regulars i responsables; aplicar polítiques migratòries planificades i ben gestionades; reduir costos de transacció de les remeses de les persones migrades; millorar les dades sobre migracions transversals; augmentar el desglossament de dades per estatus migratori; augmentar el desglossament de dades a partir d'altres variables.

2.3 La mirada des de la doctrina social de l'Església

Una Església que defensa les persones en mobilitat forçosa...

En la tradició i en el magisteri de l'Església, s'ha fet sempre una atenció especial a les persones que viuen desplaçades o que tenen una llengua o una cultura diferents. Si en mirem l'evolució des de Lleó XIII, veiem com a la carta de 1888⁸ promovia la constitució de parròquies, societats i patronats a favor de les persones migrades. Uns anys després, Pius X organitzava les obres catòliques per als emigrants a Europa, Orient i Amèrica. Els papes següents, Benet XV i Pius XI van viure el moviment humà que es va produir arran de la primera guerra mundial i van fer una crida a les esglésies locals perquè es fessin responsables de l'acollida. Pius XII va viure la segona guerra mundial i va introduir-hi una mirada des dels drets humans, considerant la llibertat natural d'emigrar. En els anys 60, el Papa Joan XXIII, a l'encíclica "Pacem in Terris" deia que els pobles han d'establir relacions de col·laboració mútua, per facilitar entre ells la circulació de capitals, de béns i d'hommes. Insistia també en la importància de la integració.

Va ser durant el Concili Vaticà II, quan l'encíclica "Gaudium et spes"⁹ va recollir, explícitament, el dret a migrar, el de veure respectada la dignitat i la igualtat i l'obligació de fer-se proper al migrant. I el Papa Joan Pau II posava el focus en la dignitat de la persona i aprofundia en les seves encíclics sobre la "pastoral de la mobilitat humana". Pel que fa al Papa Benet XVI, afirmava que l'Església estava cridada a afavorir l'autèntica integració, en una societat en què tots fossin membres actius i responsables del benestar de l'altre, amb ple dret de ciutadania i de participació amb els mateixos drets i deures. Finalment, el Papa Francesc utilitza quatre verbs per descriure el paper de l'Església davant la mobilitat humana: acollir, protegir, promoure i integrar:

"És veritat que l'ideal seria evitar les migracions innecessàries i per això el camí és crear en els països d'origen la possibilitat efectiva de viure i de créixer amb dignitat, de manera que es puguin trobar allà mateix les condicions per al propi desenvolupament integral. Però mentre no hi hagi seriosos avenços en aquesta línia, ens correspon

respectar el dret de tot ésser humà de trobar un lloc on pugui no solament satisfer les seves necessitats bàsiques i les de la seva família, sinó també realitzar-se integralment com a persona. Els nostres esforços davant les persones migrants que arriben es poden resumir en quatre verbs: acollir, protegir, promoure i integrar."¹⁰

En concret, els quatre verbs esmentats impliquen un conjunt d'accions a realitzar. Així, el verb "acollir" implica ampliar les possibilitats perquè les persones migrades i refugiades puguin entrar d'una manera segura i legal als països de destinació. És molt important que es puguin oferir a persones les migrades i refugiades un allotjament adequat, seguretat personal i accés als serveis bàsics; "protegir" vol dir dur a terme un conjunt d'accions de defensa dels drets i de la dignitat de les persones migrades i refugiades, amb independència del seu estatus migratori. Això implica, entre d'altres coses, donar-los informacions veraces abans que deixin el país d'origen, donar-los una assistència adequada un cop arribades al país de destinació, donar-los accés equitatiu a la justícia i a la possibilitat d'obrir comptes bancaris i garantir allò més bàsic per a la subsistència vital; "promoure" és treballar amb l'objectiu que totes les persones migrades i refugiades tinguin la possibilitat de realitzar-se com a persones en totes les dimensions. Això inclou la promoció de la inserció sociolaboral per garantir la possibilitat de treballar, de fer cursos formatius, etc.; i finalment "integrar" és afavorir l'enriquiment intercultural generat per la presència de les persones migrades i refugiades. Afavorir la cultura de l'encontre, multiplicar les oportunitats d'intercanvi cultural i desenvolupar programes que preparin les comunitats locals per als processos integradors¹¹. Perquè tal i com diu el Papa Francesc:

"No es tracta de deixar caure des de dalt programes d'assistència social sinó de recórrer junts un camí a través d'aquestes quatre accions, per construir ciutats i països que, temps que conserven les seves respectives identitats culturals i religioses, estiguin oberts a les diferències i sàpiguin com valorar-les en nom de la fraternitat humana"¹²

De manera similar, la instrucció "Erga migrantes",¹³ el document més important de la Santa Seu sobre la qüestió migratòria, parla de drets fonamentals de les persones migrades: "Tota persona migrant gaudeix de drets fonamentals inalienables que han de ser respectats en qualsevol situació".

⁸ Papa Lleó XIII (1888).

⁹ Papa Pau VI (1965).

¹⁰ Papa Francesc (2020).

¹¹ En concret, a l'encíclica especifica que cal: "incrementar i simplificar la concessió de visats, adoptar programes de patrocini privat i comunitari, obrir corredors humanitaris per als refugiats més vulnerables, oferir un allotjament adequat i decorós, garantir la seguretat personal i l'accés als serveis bàsics, assegurar una adequada assistència consular, el dret a tenir sempre amb si els documents personals d'identitat, un accés equitatiu a la justícia, la possibilitat d'obrir comptes bancaris i la garantia del que és bàsic per a la subsistència vital, donar-los llibertat de moviment i la possibilitat de treballar, protegir als menors d'edat i assegurar-los l'accés regular a l'educació, preveure programes de custòdia temporal o d'acollida, garantir la llibertat religiosa, promoure la seva inserció social, afavorir la reagrupació familiar i preparar les comunitats locals per als processos integradors.

¹² Papa Francesc (2020).

¹³ Pont. *Consilium de spirituali migrantium atque itinerarium cura* (2004).

...i que ens alerta de l'individualisme i de la indiferència de la nostra societat.

Tanmateix, el Papa Francesc mateix ens alerta de la cultura del benestar de societats com la nostra, que ens porta a pensar en nosaltres mateixos i ens fa insensibles al crit dels altres. Caracteritza els temps que vivim per la provisionalitat, per la indiferència cap als altres, el que ell anomena “la globalització de la indiferència”:

“Les societats econòmicament més avançades desenvolupen en el seu si la tendència a un marcat individualisme que, combinat amb la mentalitat utilitarista i multiplicat per la xarxa mediàtica, produeix la “globalització de la indiferència”¹⁴

En contrast amb aquesta societat adormida, ens parla de la llum d'esperança que hi ha en les persones “forçosament desarrelades”. Una esperança que es visualitza en les expectatives cap al futur, en el desig de participar en la societat d'acollida, de crear nous vincles i de voler treballar. “Admiro el coratge de qui espera reprendre de manera gradual la vida normal, amb l'esperança de que la felicitat i l'amor tornin a alegrar-li l'existència. Tots hem d'alimentar aquesta esperança!”¹⁵

Una segona alerta que ens fa el Papa Francesc es que només amb el fet d'acollir no n'hi ha prou. No només s'ha de donar el menjar; és a dir, una “caritat que deixa el pobre com està no és suficient”. La misericòrdia veritable demana justícia, que el pobre trobi el camí per deixar de ser-ho. I demana que ja no sigui necessari un menjador, un allotjament d'emergència o fins i tot un servei d'assistència legal per veure reconegut el dret a viure i a treballar, a ser plenament persona. Ens parla del fet que la integració és un dret. I que ningú no pot quedar-ne exclòs:

“Llavors ningú no pot quedar exclòs, no importa on hagi nascut, i menys a causa dels privilegis que altres posseeixen perquè van néixer en llocs amb més possibilitats. Els límits i les fronteres dels estats no poden impedir que això es compleixi. Així com és inacceptable que algú tingui menys drets per ser dona, és igualment inacceptable que el lloc de naixement o de residència ja de per si determini menors possibilitats de vida digna i de desenvolupament.”¹⁶

2.4 La situació global de les migracions

Al món, durant el 2019, hi havia 272 milions de persones que eren migrades internacionals; és a dir, el 3,5% de la població mundial, dels quals 31 milions eren infants migrats. Aquestes xifres, recopilades per ONU Migració,¹⁷ mostren que gairebé dos terços de les persones migrades al món ho havien fet per raons econòmiques.

El perfil de la persona migrada és majoritàriament un home (52% en comparació amb un 48% de dones) en edat de treballar (el 74% té entre 20 i 64 anys). El país emissor amb un major volum de persones migrades va ser l'Índia i el país receptor, els Estats Units d'Amèrica. L'Estat espanyol ocupa el número 11 en la llista de països que tenen més persones migrades residents.

L'informe d'ONU Migració assenyala que el patró de la migració és molt diferent d'una regió mundial a l'altra. Mentre que les persones migrades d'Àfrica, Àsia i Europa tendeixen a migrar a algun país de la seva pròpia regió —és a dir, la majoria de les migracions africanes es queden en el continent africà i el mateix passa amb Àsia i Europa—, la migració llatinoamericana, caribenya i d'Amèrica del Nord resideix majoritàriament fora de la seva regió d'origen. Europa i Amèrica del Nord segueixen sent les regions on viuen més persones migrades internacionals.

Les xifres de refugiats que destaca l'informe també són rellevants. Segons esmenta l'informe, l'ACNUR tenia més de 20 milions de persones refugiades sota el seu mandat, i més de 5 milions ho estaven sota el mandat de l'OOPS, organisme de Nacions Unides a Palestina. En total, doncs, la xifra mundial de població refugiada va situar-se en 25,9 milions el 2019 i la xifra d'infants refugiats, en 13 milions.

L'informe sobre les migracions al món 2020, que ha elaborat aquesta agència de Nacions Unides, assenyala que els dos últims anys estudiats, 2018 i 2019, han suposat un canvi mundial de condicions històriques, ja que s'han viscut episodis de grans migracions i desplaçaments interns deguts a diferents causes. En cal destacar els conflictes de Síria, Iemen, República Centreafricana, República Democràtica del Congo i Sudan del Sud. Tam-

¹⁴ Papa Francesc (2020).

¹⁵ Papa Francesc (2018).

¹⁶ Papa Francesc (2020).

¹⁷ ONU Migració (2019).

bé han estat dos anys d'impacte en les migracions per grans inestabilitats polítiques, com en el cas de Veneçuela, o econòmiques. L'informe també indica la importància dels fenòmens migratoris relacionats amb el canvi climàtic, casos que van patir Moçambic, les Filipines, la Xina i els Estats Units.

Les migracions degudes als fenòmens meteorològics relacionats amb el canvi climàtic són una de les preocupacions d'ONU Migració. Es preveu que aquests fenòmens augmentin en magnitud i freqüència durant els propers anys. Per tant, cal preveure un increment de les persones que es vegin obligades a migrar, la qual cosa s'uniria a l'actual situació, en què les pressions dels conflictes, la violència i la inestabilitat política o econòmica han sigut causes molt rellevants en la migració i en la demanda internacional d'asil.

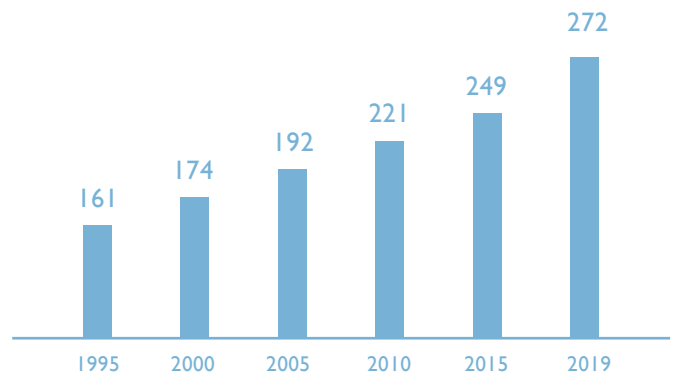
Taula 1. Principals dades i xifres dels informes sobre les migracions al món 2000-2019.

	2000	2019
Nombre estimat de persones migrades internacionals	174 Millions	272 Millions
Proporció estimada de persones migrades en la població mundial	2,8%	3,5%
Proporció estimada de dones entre les persones migrades internacionals	49,3%	47,9%
Proporció estimada d'infants entre les persones migrades internacionals	16%	13,90%
Nombre de persones refugiades	14 milions	25,9 milions
Nombre de persones desplaçades internes	21 milions	45,7 milions

Font: ONU Migració (2019).

Les diferències entre la realitat de la migració que ONU Migració mostrava a l'inici del 2000 i la que mostra ara són evidents. La població migrant internacional s'ha incrementat 98 milions de persones, i ha passat de representar el 2,8 al 3,5% de la població mundial. La població de persones refugiades és de gairebé 12 milions i la de desplaçades internes, de prop de 25 milions.

Gràfic 1. Nombre total de població migrant internacional al món (1995-2019, en milions).

Font: ONU Migració (2019).

UN PUNT DE VISTA EUROPEU

El 2019, van viure més de 82 milions de persones migrades a Europa, gairebé un 10% més que el 2015. Moltes d'elles, 42 milions, han migrat des d'un país europeu a un altre. La població de no europeus que van residir a la regió europea el 2019 va ser de 40 milions.

L'Estat espanyol és el setè país que més persones immigrades acull, en una llista que domina Rússia i en què està per sota d'altres països (Itàlia, França o Alemanya) del nostre entorn. Caldria esperar que l'Estat espanyol, per la ubicació geogràfica de frontera amb el nord d'Àfrica, constituís un corredor migratori.¹⁸ En canvi, el 2019, el corredor espanyol va ser l'últim de la llista de l'informe d'ONU Migració, amb menys importància, per exemple, que una frontera no natural com la del Regne Unit i els Estats Units. Tanmateix, l'ACNUR alerta que, el 2019, 1.318 persones van perdre la vida en aquesta via, considerada una de les més mortals.

Quant a persones refugiades, l'Estat espanyol ha passat a ocupar la primera posició els primers mesos de 2020 per diversos motius conjunturals, com la crisi de Veneçuela, les bandes al Salvador i Hondures, els acords de la Unió Europea a Líbia i Turquia, etc.

LES XIFRES DE LA MIGRACIÓ A L'ESTAT ESPANYOL I CATALUNYA

A l'Estat espanyol viuen 5.036.878 persones estrangeres.¹⁹ Això suposa un 10,73% de la població total. Aquest percentatge s'ha incrementat en els últims anys, tot i que no arriba a les xifres dels màxims que es van registrar durant els anys 2010 i 2011 (Gràfic 2). Va ser a partir d'aquells anys, i en gran mesura relacionat amb la crisi

¹⁸ S'entén per "corredor migratori" l'espai que acumula molts moviments migratoris al llarg del temps.

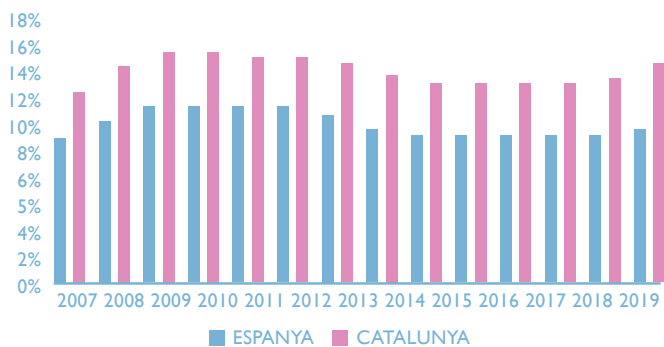
¹⁹ Estadístiques de població estrangera per nacionalitat i comunitats, sexe i any de l'Institut Nacional d'Estadística (INE).

econòmica, que l'Estat espanyol va veure com la població de persones migrades es reduïa i arribava a nivells (el 2016) que no es veien des feia gairebé deu anys, o fins i tot abans (el 2017).

Catalunya ha seguit una tendència semblant a la de l'Estat espanyol. Hi viuen 1.159.427 persones migrades. Aquesta xifra, sobre una població total de 7.566.430 (el 2009), fa que el percentatge català sigui de gairebé 5 punts més que l'estatal, un 15,32%.

Aquesta proporció és molt semblant al pic que es va assolir l'any 2010. La crisi econòmica va tenir força incidència en la reducció de la proporció de persones migrades, com en el cas estatal, fins a arribar a proporcions que no es veien des dels últims anys de bonança econòmica, abans de la crisi de 2007.

Gràfic 2. Proporció de persones migrades a Espanya i Catalunya (2007-2019).

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de les estadístiques de població estrangera de l'INE.

A la diòcesi de Barcelona, en el 2019, el total de la població estrangera que hi resideix és de 487.859 persones. Aquesta xifra suposa gairebé un 18% de la població total, percentatge que s'ha incrementat respecte als anys anteriors (el 2018, el 17%). La proporció és, doncs, més elevada que en el conjunt de Catalunya i prop de 8 punts percentuals més elevada que en el conjunt d'Espanya, cosa que posa de manifest que alguns municipis de la diòcesi de Barcelona s'erigeixen com a pols d'atracció de població estrangera: l'Hospitalet de Llobregat, Santa Coloma de Gramenet o la ciutat de Barcelona. En canvi, altres municipis mostren proporcions molt menors, que amb prou feines arriben al 5%, com en els casos de municipis del Maresme (Argentona, Vilassar de Dalt i Tiana).

Taula 2. Població total i població estrangera als municipis que formen part de la diòcesi de Barcelona (2019)

Municipi	Població total	Població Estrangera	%
Barcelona	1.636.762	320.382	19,57%
l'Hospitalet de Llobregat	264.923	56.506	21,33%
Badalona	220.440	30.452	13,81%
Santa Coloma de Gramenet	119.215	25.170	21,11%
Mataró	128.265	20.943	16,33%
Cornellà de Llobregat	88.592	13.212	14,91%
Sant Adrià de Besòs	37.097	5.171	13,94%
Premià de Mar	28.119	3.396	12,08%
Masnou, el	23.515	2.346	9,98%
Vilassar de Mar	20.837	1.459	7,00%
Sant Andreu de Llavaneres	10.968	1.140	10,39%
Alella	9.801	1.001	10,21%
Premià de Dalt	10.448	975	9,33%
Cabrils	7.439	884	11,88 %
Montgat	12.041	956	7,94%
Sant Vicenç de Montalt	6.407	693	10,82%
Argentona	12.452	633	5,08%
Vilassar de Dalt	9.034	505	5,58%
Teià	6.397	497	7,77%
Caldes d'Estrac	2.982	470	15,76%
Tiana	8.840	393	4,45%
Cabrera de Mar	4.680	308	6,58%
Dosrius	5.481	343	6,26%
Òrrius	739	24	3,25%
Total a la diòcesi Barcelona	2.675.474	487.859	18,23%

Font: elaboració pròpia a partir de dades sobre població estrangera de l'IDESCAT.

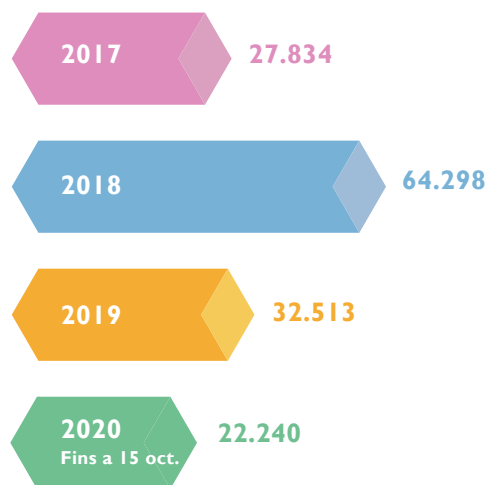

MIGRACIÓ IRREGULAR

Si bé no es disposa d'una estadística precisa sobre la migració en situació administrativa irregular a l'Estat espanyol, es pot observar el recompte de les entrades de persones en situació administrativa irregular a les fronteres estatals, ja sigui per les costes peninsulars, balears o canàries, per Ceuta o Melilla, per via marítima o terrestre, si bé cal tenir en compte que el major volum de persones arriba per via aèria.

Segons aquest recompte (Gràfic 3) el 2018 va ser un any especialment rellevant, amb l'arribada de 64.298 persones. El 2019 la tendència ha estat més semblant a la de 2017 (32.513 i 27.834, respectivament), mentre que les dades fins a octubre de 2020 mostren una caiguda del 8,2% interanual, després d'haver copsat l'impacte de la crisi de la COVID-19 des del mes d'abril.

Gràfic 3. Total d'arribada de persones migrades en situació administrativa irregular a l'Estat espanyol (2017-2020).

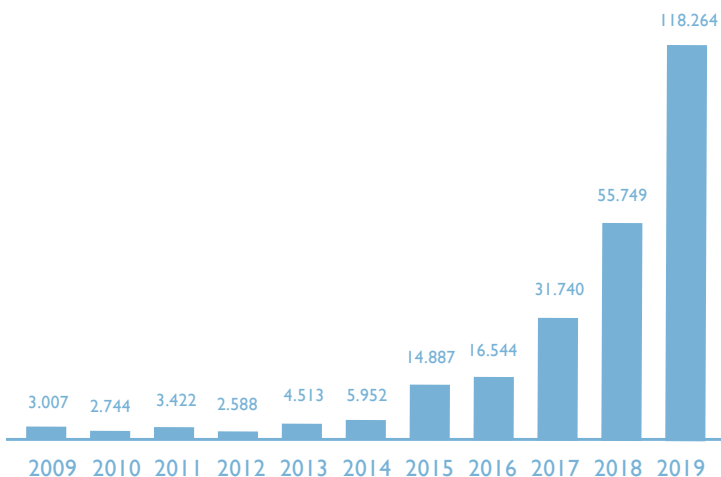

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri d'Interior (2020, 2019 i 2018).

LA PROTECCIÓ INTERNACIONAL

La conflictivitat i la violència han estat algunes de les claus per a aquest increment de població migrant a l'Estat espanyol i a Catalunya. Les xifres del Ministeri de l'Interior mostren que el 2019 118.264 persones van presentar sol·licitud de protecció internacional a l'Estat espanyol (Gràfic 4), de les quals 13.270 ho van fer a Catalunya i 11.711, a la província de Barcelona. Catalunya és la segona comunitat autònoma amb més sol·licituds i Barcelona, la segona província.

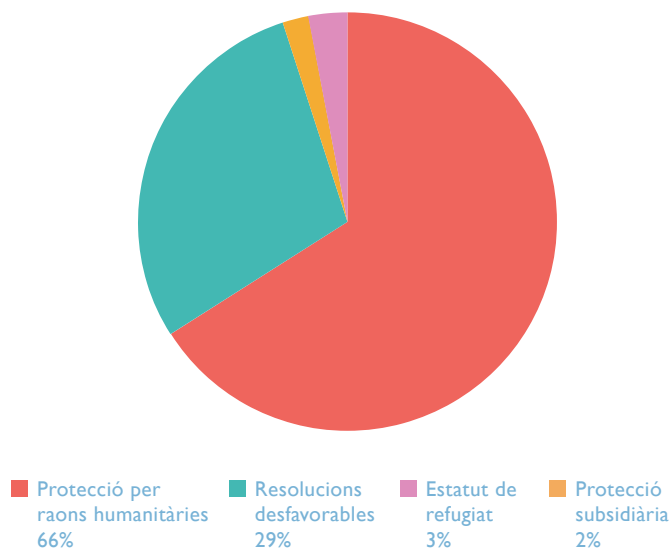
Gràfic 4. Evolució de les sol·licituds de protecció internacional presentades a l'Estat espanyol (2009-2019).

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior (2019b).

Si es mira l'evolució de les sol·licituds de protecció internacional a tot l'Estat, es destaca el fort increment que han tingut. De fet, l'any 2019 les xifres de 2018 es van més que doblar, i suposen més de 100.000 sol·licituds més que fa només cinc anys.

Gràfic 5. Proporció de propostes de resolució de protecció internacional a l'Estat espanyol (2019).

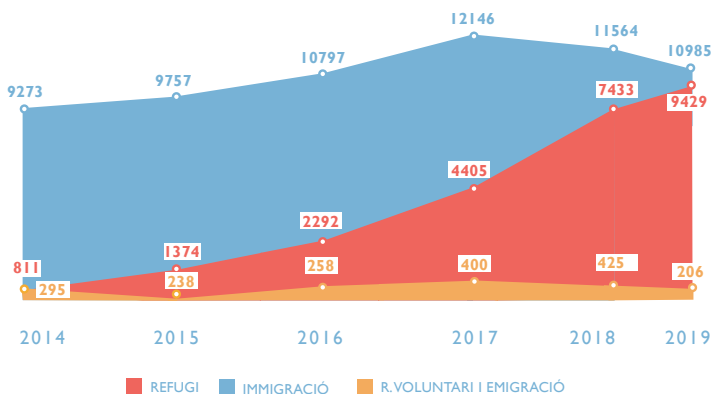
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior (2019b).

Aquest fenomen no es pot explicar exclusivament en relació amb les casuístiques internacionals, sinó per l'obertura o el coneixement més estès d'aquesta figura legal, que, si bé pot acabar en denegació d'asil, permet a la persona sol·licitant gaudir d'un estatus legal i de l'accés a drets durant uns anys, fins a la resolució, que d'altra manera no tindria si l'alternativa fos la irregularitat administrativa.

A Catalunya, com s'ha fet referència, es van registrar 13.270 sol·licituds durant el 2019, la qual cosa representa un increment del 65% respecte a 2018. Barcelona ha viscut una dinàmica semblant, amb 11.711 sol·licituds el 2019 i 7.374 el 2018, un 59% d'augment.

Però un cop vistes les sol·licituds, caldria veure'n la resolució (Gràfic 5). El 2019, es van resoldre 60.198 casos, dels quals un 5% van ser favorables (amb 1.653 persones que van rebre l'estatus de refugiades i 1.503 que van rebre protecció subsidiària); un 29% desfavorables (17.266) i un 66% van ser concessions de protecció per raons humanitàries (39.776). En aquest darrer cas es van incloure, principalment, les sol·licituds de les persones provinents de Veneçuela.

Gràfic 6. Evolució de persones ateses pel SAIER de Barcelona (2014-2019).

Font: elaboració pròpia a partir de les memòries d'activitat del SAIER 20²⁰

El Servei d'Atenció a Immigrants, Emigrants i Refugiats (SAIER) és el servei de la ciutat de Barcelona que fa l'acollida i l'orientació a les persones immigrades que arriben a la ciutat, i també és la porta d'entrada al pla estatal d'acollida de la província de Barcelona. La gestió del Servei és compartida entre l'Ajuntament i diverses entitats especialitzades en cada àmbit (Col·legi d'Advocats de Barcelona, Creu Roja, Consorci per la Normalització Lingüística, Associació d'Ajuda Mútua d'Immigrants a Catalunya –AMIC-UGT–, Associació per a la Orientació, Formació i Inserció de Treballadors Estrangers –CITE–).

El SAIER és un servei públic de caràcter gratuït que ofereix atenció especialitzada per a persones migrades, refugiades i també per aquelles que volen retornar al seu país d'origen de manera voluntària.

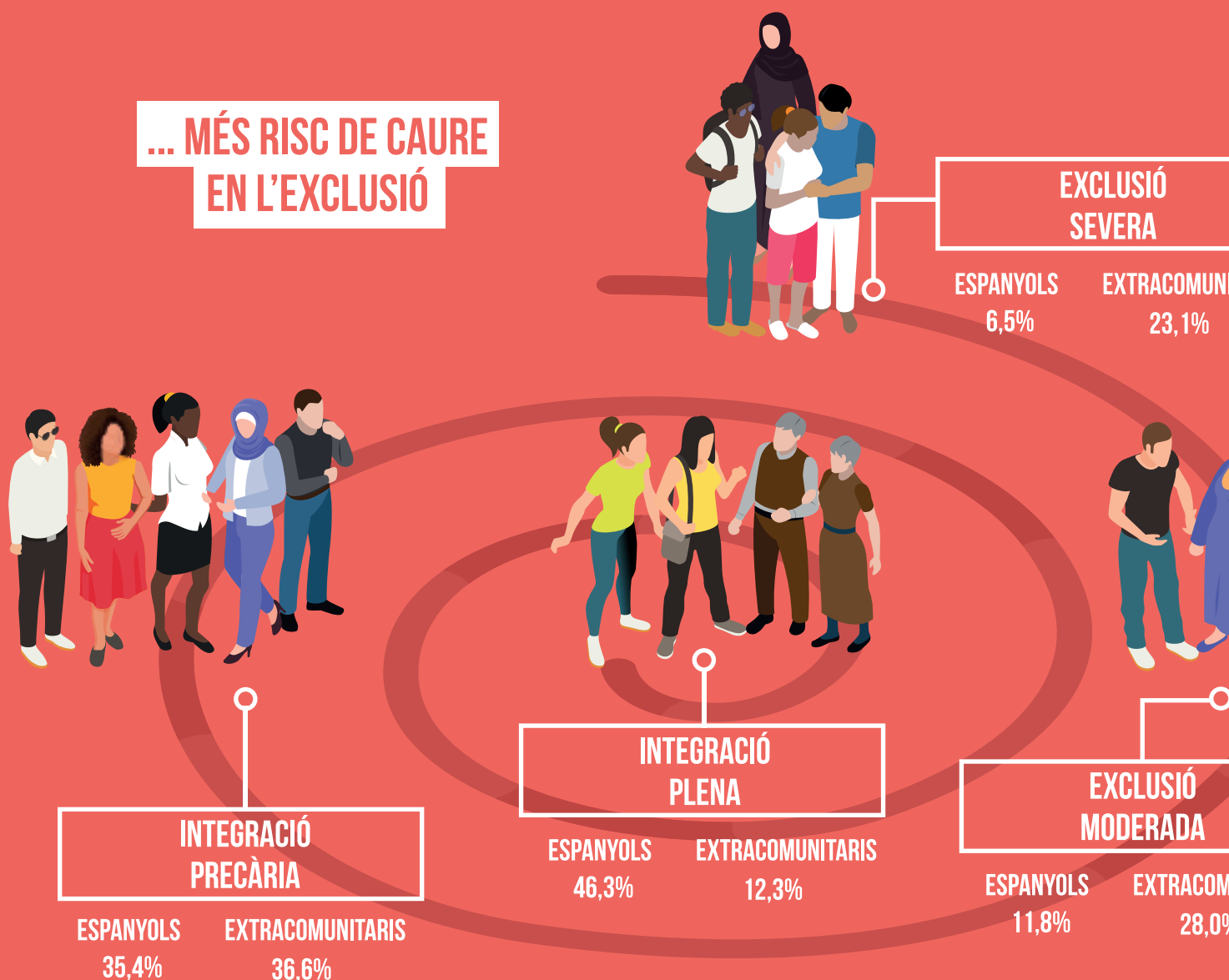
El SAIER és un servei molt sol·licitat, que proporciona una atenció integral sobre les necessitats de les persones, però que té una capacitat de resposta limitada perquè el volum de persones que atén és molt gran. Les persones sovint fan cua tota la nit per ser-hi ateses, ja que les atencions són amb cita prèvia i s'esgoten a primera hora del matí. Segons les darreres xifres del SAIER, les persones ateses han augmentat un 99% respecte a l'any 2014, fins a arribar a les 20.620 l'any 2019 (han passat de 10.379 persones ateses l'any 2014 a 20.620 l'any 2019). D'aquestes, el 53% van ser persones ateses per flux de migració, el 46% per refugi i l'1% per retorn voluntari. Es destaca l'augment de més de 8.000 persones sol·licitants d'asil respecte de l'any 2014 (es multipliquen per 12), fins a arribar a les 9.429 persones l'any 2019. D'aquestes 1 de cada 4 són menors d'edat (2.359). Aquestes xifres no fan sinó demostrar la importància del flux d'arribada de persones migrades a la ciutat de Barcelona.

20 Podeu accedir a les memòries de cada any al web <https://ajuntament.barcelona.cat/novaciudadania/ca/documents?theme=SAIER&type=Mem%C3%B2ria>

LA MAJOR VULNERABILITAT DE LES PERSONES MIGRADES¹

... MÉS RISC DE CAURE EN L'EXCLUSIÓ

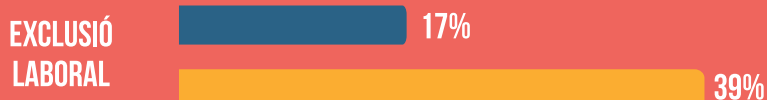

Font: Fundación FOESSA (2019).

1: Les dades corresponen a la incidència dels nivells d'integració social en les llars de la diòcesi de Barcelona per nacionalitat de la persona sustentadora principal de la llar.

... MÉS AFECTADES PER PRÀCTICAMENT TOTES LES DIMENSIONS DE L'EXCLUSIÓ

PERSONES D'ORIGEN ESPANYOL O COMUNITARI PERSONES D'ORIGEN EXTRACOMUNITARI

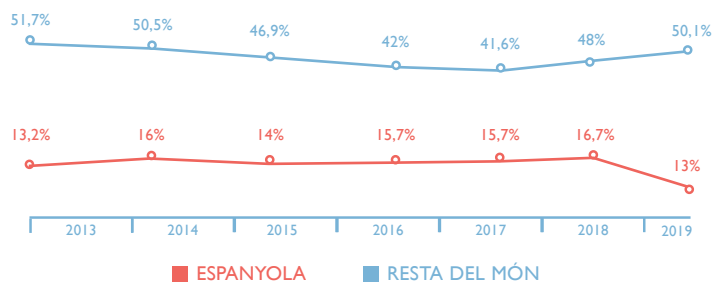
2.5 La major vulnerabilitat de les persones migrades

DES DEL PUNT DE VISTA ECONÒMIC: LA TAXA DE RISC DE POBRESA RELATIVA I LA TAXA D'ATUR

La taxa de pobresa de les persones migrades és gairebé quatre vegades més elevada que la de les persones espanyoles...

Són molts els indicadors i les anàlisis que evidencien que una gran part de les persones que s'han vist obligades a deixar els seus països d'origen viuen situacions de gran vulnerabilitat. Així, des d'una primera aproximació, podem comparar les taxes de pobresa relativa de les persones segons la nacionalitat a partir de les dades de l'enquesta de condicions de vida. Segons aquesta, la taxa de risc de pobresa relativa a Catalunya de la població migrada es manté de manera sostinguda per sobre de la de la població espanyola, i fins i tot arriba a triplicar-la el 2018 i a gairebé quadruplicar-la el 2019.²¹

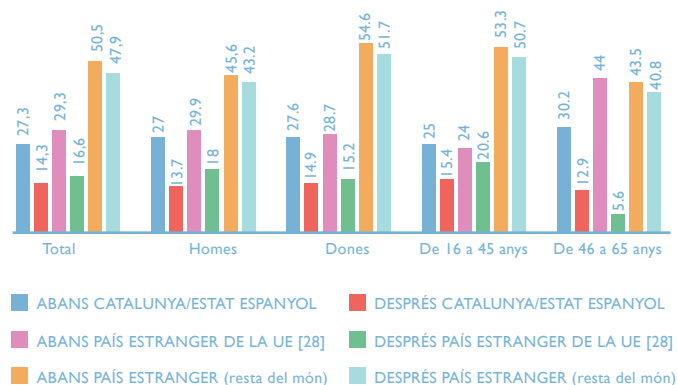
Gràfic 7. Taxa de risc de pobresa a Catalunya, per nacionalitat 2013-2019 (%)

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Idescat (2020).

L'evolució de la taxa de risc de pobresa a Catalunya, comptant per nacionalitats i, per tant, sense tenir-ne en compte l'origen, indica que la distància entre un col·lectiu i un altre és molt gran el 2019 (del 13% en els nacionals espanyols i del 50,1% en la resta), i que aquesta diferència s'ha incrementat molt en comparació amb la del 2018 (16,7% i 48%, respectivament).

Gràfic 8. Taxa de risc de pobresa a Catalunya abans i després de rebre totes les transferències socials, per lloc de naixement, sexe i grups d'edat, 2018 (%).

Font: dades de l'Idescat, citat a ECAS (2020). Dades per a població de 16 a 65 anys.

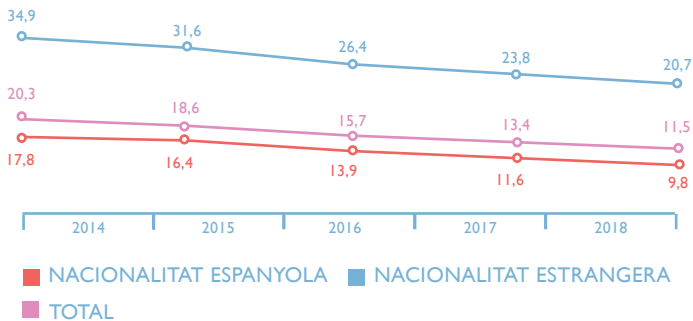
Com assenyalava ECAS (2020), el sistema de protecció a Catalunya és deficient. L'informe INSOCAT mostra dades que indiquen la incapacitat del sistema de prestacions socials català per reduir la taxa de risc de pobresa entre la població migrada extracomunitària: d'un 50,5% de taxa entre aquesta població, abans de rebre les transferències socials a un 47,9% després de rebre-les (mentre que per a persones de nacionalitat espanyola es passa del 27,3% al 14,3%). El mateix informe assenyalava el tipus d'ajuts (puntuals), els criteris diferents que apliquen uns municipis i altres o la impossibilitat d'accedir a ajuts per tenir una situació administrativa irregular com les principals raons perquè això passi.

...i la taxa d'atur és més del doble

Com a segona aproximació podem observar la situació en el mercat de treball de les persones amb nacionalitat estrangera i comparar-la amb la de les persones amb nacionalitat espanyola. En els darrers cinc anys, la població estrangera ha tingut una taxa d'atur sistemàticament més elevada, de més del doble que la dels nacionals espanyols, si bé totes dues amb una tendència descendent. L'informe d'ECAS també apunta que la taxa d'atur de llarga durada, tot i tenir la mateixa tendència descendent, segueix la mateixa dinàmica, ja que és d'un 4% per a les persones de nacionalitat espanyola i de més del doble, un 8,5%, per a les persones de nacionalitat estrangera.

²¹ Vegeu l'INSOCAT número II "Migracions i vulnerabilitat" publicat per ECAS el gener de 2020.

Gràfic 9. Taxa d'atur a Catalunya, per nacionalitat 2014-2018 (%).

Font: Idescat, citat a ECAS (2020).

La situació en el mercat laboral incideix directament en el procés d'arrelament de les persones en situació administrativa irregular, atès que cal acreditar un contracte de treball de jornada completa per avançar en el procés. Això contrasta amb la realitat del mercat laboral, en què la taxa de temporalitat, per exemple, arriba al 35,7% de la població estrangera,²² la qual cosa complica la renovació del permís de residència i treball en els casos que no tinguin l'autorització permanent, ja que cal acreditar llargs períodes de contractació per poder seguir avançant en el procés.²³

El mateix passa amb les condicions de vida. Si la temporalitat és important per presentar renovacions, les condicions de vida ho són per poder engegar processos de reagrupament familiar. La taxa de risc de pobresa en el treball arriba a un 39,7% per a persones de nacionalitat estrangera. Amb aquestes condicions, demostrar que es tenen ingressos suficients per poder-se fer càrrec d'altres familiars és gairebé impossible, sobretot si es té en compte que “més de la meitat de la població a Catalunya nascuda en països de l'Àfrica, Àsia, Amèrica Central i del Sud i països europeus de fora de la UE cobra menys de 1.000 euros bruts mensuals de mitjana”.²⁴

Aprofundint en la relació entre el mercat de treball i les persones migrades, el recent estudi “Un arraigo sobre el alambre”, publicat per la Fundació FOESSA i la Universitat Pontifícia de Comillas posa de manifest que la població estrangera i la d'origen immigrant, malgrat portar molts anys vivint a Espanya (tretze anys de mitjana i el 75% més de deu anys), i tenir un fort assentament familiar, segueixen sent les que tenen pitjors condicions socioeconòmiques: treballen en els sectors més precaritzats i els llocs de treball amb menor estatus, cosa que repercuteix en una renda (és a dir, un volum d'ingressos)

molt baixa. Així, la població migrant obté uns ingressos mitjans molt per sota de la mitjana nacional, cosa que genera gran inestabilitat vital i material a la majoria de la població immigrant.

L'informe assenyalava també que el 75% dels treballadors immigrants tenen ocupacions obreres elementals: un 17%, treballs de cures; un 42%, altres ocupacions bàsiques com peó de construcció, cambrer, ajudant de cuina, peó agrícola, etc., i un 16%, ocupacions obreres qualificades. Només el 25% dels treballadors immigrants s'ocupen en feines de serveis de qualificacions mitjanes i altes. La gran majoria dels treballadors immigrants que es van ocupar en treballs elementals en arribar a Espanya (60 de 81) segueixen 30 anys després en la mateixa situació. La mobilitat social és molt escassa per a les persones d'origen estranger.

Així, per al 73% de les persones estrangeres a Espanya no és possible aconseguir l'estatus ocupacional estable i suficient (contracte indefinit a jornada completa, cosa que l'estudi anomena norma social d'ocupació o NSO). En canvi, viuen en gran mesura en situació d'informalitat laboral (11%), molta desocupació (només un 60% estan ocupats durant tot l'any), alta temporalitat (al voltant del 40% tenen salaris baixos –926 € de mitjana, un 38% menys que els treballadors espanyols) i irregularitat.

L'estudi posa també de manifest la situació encara més precària de les persones refugiades: presenten una forta taxa d'irregularitat (40%) i temporalitat administrativa (54%), 8 de cada 10 treballen en ocupacions elementals, només 6 de cada 100 refugiats estan dins de l'NSO – contracte indefinit a temps complet – i tenen un salari mensual mitjà que està clarament per sota de l'SMI – 686 € mensuals.

DES D'UNA MIRADA MULTIDIMENSIONAL DE L'EXCLUSIÓ SOCIAL: L'ENQUESTA EINSFOESSA

Des d'un enfocament multidimensional, l'exclusió social de les persones d'origen extracomunitari gairebé triplica la de les d'origen espanyol i comunitari a la diòcesi de Barcelona...

Són diversos els estudis de la Fundació FOESSA que mostren les dificultats de la població d'origen estranger per assolir nivells de benestar similars als de la resta de la ciutadania. A partir d'un enfocament multidimensional, analitzen les situacions d'exclusió social que es produeixen quan les persones s'allunyen del centre de la

²² ECAS (2020).

²³ Vegeu el darrer focus de la Fundació FOESSA “Vulneració de drets: treball decent”, octubre 2020, que explica les majors dificultats de la població migrada per aconseguir un treball decent.

²⁴ Ibidem.

societat, se'n van separant, en queden al marge o, directament, en són expulsades. Aquesta exclusió es concreta en una manca de drets o de recursos o de capacitats bàsiques o en una falta de participació en la vida social.²⁵

Segons aquest enfocament, el fet de tenir la nacionalitat estrangera constitueix un dels principals factors de risc d'exclusió social. Així, amb dades per a la diòcesi de Barcelona, la taxa d'exclusió social es multiplica per 2,8 en el cas de les persones estrangeres, en comparació amb les persones de nacionalitat espanyola (51,1% vs. 18,3%, segons la Taula 3); és a dir, la probabilitat de caure en l'exclusió gairebé es triplica si ets estranger no comunitari. També cal tenir en compte que la taxa d'exclusió social greu per als estrangers no comunitaris és del 23,1%, en comparació amb el 6,5% de les persones de nacionalitat espanyola.

Tanmateix, cal tenir en compte que aquestes xifres elevades d'incidència de l'exclusió social segons la nacionalitat es donen en un context en el qual la majoria de la població en situació d'exclusió és de nacionalitat espanyola. Així, tal com indica la Taula 3, si atenem la distribució de la població, del total de persones en situació d'exclusió social només el 27% són de nacionalitat extracomunitària, cosa que implica que la gran majoria, un 71,2%, de les persones en situació d'exclusió social a la diòcesi de Barcelona, són de nacionalitat espanyola. És a dir, les persones de nacionalitat extracomunitària, si bé són minoria en valors absoluts, presenten unes situacions de vulnerabilitat molt més elevades que les de nacionalitat espanyola.

Taula 3. Incidència i distribució dels nivells d'integració social a les llars de la diòcesi de Barcelona per nacionalitat de la persona sustentadora principal de la llar (2018).

	Integració plena	Integració precària	Exclusió moderada	Exclusió severa	Integració (plena i precària)	Exclusió (moderada i severa)	Total
Incidència (%)							
Espanyola	46.3	35.4	11.8	6.5	81.7	18.3	100.0
Reste UE-28	19.9	42.1	34.6	3.5	61.9	38.1	100.0
Fora UE-28	12.3	36.6	28.0	23.1	48.9	51.1	100.0
Total	42.0	35.6	14.0	8.4	77.6	22.4	100.0
Distribució (%)							
Espanyola	96.0	86.6	73.7	67.0	91.7	71.2	87.1
Reste UE-28	0.5	1.3	2.6	0.4	0.8	1.8	1.1
Fora UE-28	3.5	12.2	23.7	32.5	7.5	27.0	11.8
Total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Font: Fundació FOESSA (2019).

...amb diferències molt notables en les dimensions de l'habitatge, laboral, política i de la salut...

L'enfocament multidimensional de l'exclusió social que defineix l'informe FOESSA inclou vuit dimensions de l'exclusió: laboral, de consum, política, d'educació, d'habitatge, de salut, de conflicte social i d'aïllament social. Si es desagrega per país d'origen de la persona, s'observa una major exclusió de les persones extracomunitàries en gairebé totes les dimensions, fins i tot amb diferències molt notables. Això posa de manifest la gran acumulació de dificultats que pateixen les persones d'origen estranger no comunitari i, per tant, la seva gran vulnerabilitat. Així, pel que fa a la dimensió de l'habitatge, les dades ens mostren que el 69% dels estrangers no comunitaris estan en exclusió residencial, davant el 29% de les persones d'origen espanyol (o estranger comunitari). Aquesta diferència de quaranta punts percentuals mostra els grans obstacles de les persones migrades per poder accedir a un habitatge digne o mantenir-lo a la diòcesi de Barcelona, com es veurà més endavant.

La segona dimensió amb una elevada exclusió de persones estrangeres és la política, perquè els indicadors que la conformen inclouen les llars amb algun membre sense dret a vot. Això afecta directament les persones estrangeres que no tenen la nacionalitat espanyola i és el principal motiu de l'elevada diferència entre la taxa d'exclusió dels estrangers i la dels espanyols.²⁶ De fet, l'estudi de la Universitat de Comillas i de la Fundació FOESSA esmentat anteriorment mostra que, malgrat que la població d'origen immigrant tingui una integració relacional, aquesta no es veu reconeguda en la seva participació sociopolítica, ja que, per exemple, en les eleccions locals, les de major participació, només vota el 20% de la població d'origen immigrant; un 26% són abstencionistes, tot i poder votar, i un altíssim 54% no tenen dret a vot, cosa que coarta les seves possibilitats de defensar els seus interessos i lluitar per millorar les seves condicions de vida.

En tercer lloc se situa l'exclusió de l'ocupació, amb un 39% de les persones estrangeres no comunitàries en comparació amb el 17% de les d'origen espanyol o comunitari. Es tracta d'un indicador novament il·lustratiu de les majors dificultats de les persones d'origen estranger no comunitari per trobar una feina decent. L'altra dimensió de l'eix econòmic, l'exclusió en el consum, mostra també una taxa més elevada per als estrangers no comunitaris, de l'11%, cosa que es relaciona amb la major exclusió social greu que viu aquest col·lectiu, en comparació amb els comunitaris i els espanyols, amb una taxa d'exclusió del consum del 4%.

²⁵ Fundació Foessa (2019).

²⁶ La dimensió de l'exclusió política està formada per dos indicadors: un que recull les llars amb membres sense dret a vot, i un altre que recull les llars amb persones que no participen en cap entitat ciutadana o que no han participat en les eleccions per manca d'interès.

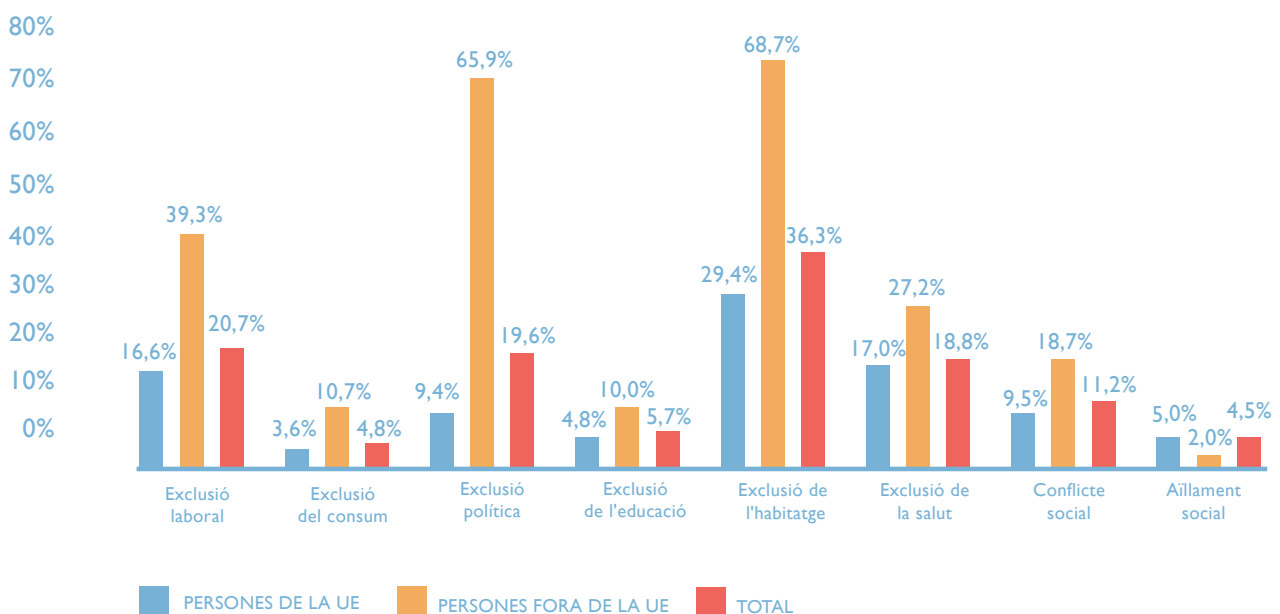
Les persones d'origen estranger no comunitari també tenen una major taxa d'exclusió en la dimensió de la salut (27% vs. 17%) i en la de l'educació (10% vs. 5%), indicadors que posen de manifest, novament, la seva menor integració en l'eix de ciutadania.

Finalment, pel que fa a l'eix social, es destaca la major exclusió en la dimensió de conflicte social de les persones d'origen no comunitari (19% vs. 9%), mentre que, al contrari, tenen una menor exclusió en la dimensió de l'aïllament social (2% vs. 5%). També l'estudi de la Universitat de Comillas i la Fundació FOESSA abans esmentat corrobora que, si bé l'exclusió de les persones estrangeres és estructural en l'àmbit socioeconòmic i té efectes clars en les seves oportunitats i condicions de vida (habitatge, estudis, salut...), no és una exclusió relacional. És a dir, no viuen en un món relacional i cultural propi, ja que com demostra l'informe, el 73% utilitzen tant la tradició pròpia com l'autòctona pel que fa a la forma de vestir, el 71% a la forma de menjar, el 70% en les seves celebracions i festes i el 65% en les normes.

...i una gran acumulació de dificultats per a les persones que estan a la part més crítica de l'exclusió social més greu

Si poséssim una lupa sobre la població en situació d'exclusió social, podríem apreciar matisos que d'altra manera se'ns poden escapar. Per fer-ho partim de l'índex sintètic d'exclusió social (ISES), que elabora la Fundació FOESSA per a la diòcesi de Barcelona. Aquest índex divideix els quatre espais de l'eix integració-exclusió en què poden ser les persones (integració plena, integració precària, exclusió moderada i exclusió greu) en nou intervals, com es mostra al Gràfic 11. Això permet una millor gradació de les diverses situacions en cada espai. I d'aquesta manera podem copsar on es produeixen les majors acumulacions dels indicadors de l'exclusió social, i quines diferències hi ha entre les persones d'origen extracomunitari i les persones d'origen espanyol i comunitari.

Gràfic 10. La major taxa d'exclusió social de les persones de nacionalitat extracomunitària, segons les diferents dimensions de l'exclusió social a la diòcesi de Barcelona (2018).

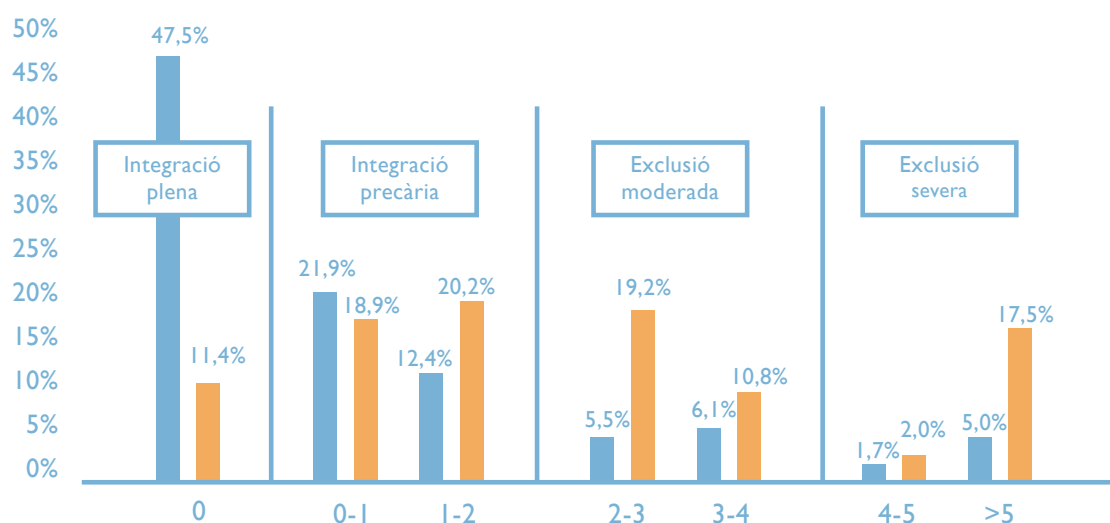
Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'EINFOESSA de 2018.

Així, cal destacar, d'una banda, la gran diferència que hi ha en la integració plena de les persones d'origen espanyol i comunitari (47%) en comparació amb la de les persones d'origen extracomunitari (11%). D'altra banda, també cal destacar la major concentració de persones d'origen extracomunitari a l'extrem de la integració precària més proper a l'exclusió moderada (quan l'ISES val 2), amb un 20% (en comparació amb el 12% de la població espanyola i comunitària), i també en el primer interval de l'exclusió moderada (quan l'ISES val 3), amb un 19% (vs. el 5%). Això posa de manifest que hi ha un major volum de persones d'origen extracomunitari molt a prop de caure en l'exclusió moderada o que estan en situació d'exclusió moderada, però molt propera a la integració precària. I finalment, cal fer esment de la major concentració de persones d'origen extracomunitari a l'extrem de l'exclusió greu; és a dir, quan l'ISES val més de 5. Un 17% de la població d'origen extracomunitari està en la situació més crítica de l'exclusió social, proporció que més que triplica la de la població d'origen espanyol i comunitari (5%). Això posa de manifest el gran procés d'acumulació de dificultats per a les persones que estan a la part més crítica de l'exclusió social, cosa que apunta, alhora, a la cronificació i agreujament d'aquestes situacions, especialment per a les per-

sones d'origen extracomunitari, un col·lectiu en situació d'extrema vulnerabilitat. El gràfic II il·lustra de manera visual la major acumulació de dificultats de les persones d'origen extracomunitari a partir dels intervals de l'ISES.

L'any 2019 s'ha incrementat un 35% el nombre de persones d'origen estranger que acudeixen a Càritas Diocesana de Barcelona i han arribat a prop de les 18.000, registre que representa el 71% del total. Si es comparen els deu darrers anys, es pot observar una evolució diferenciada entre les atencions de Càritas a les persones d'origen espanyol, que van mostrar un augment sostingut en els anys de major duresa de la crisi (2012-2014) i una posterior reducció, sobretot els tres darrers anys (2017-2019), i les atencions a persones d'origen estranger, que entre el 2017 i el 2019 han mostrat un augment significatiu. La previsió indica que l'any 2020 el nombre de persones d'origen estranger superarà àmpliament la xifra de les 18.000, mentre que les persones espanyoles remuntaran en nombre, encara que d'una manera no tan acusada com les no comunitàries.

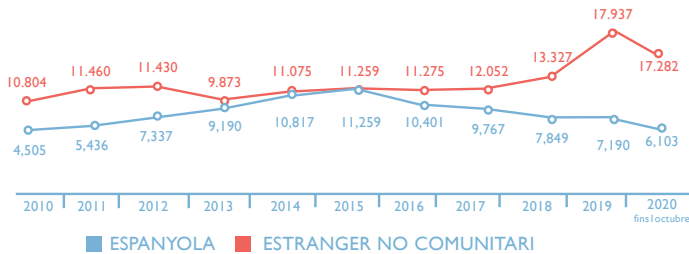
Gràfic II. Incidència de l'exclusió social segons valors de l'ISES i nacionalitat de la persona sustentadora principal de la llar a la diòcesi de Barcelona.

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'EINFOESSA de 2018.

■ % PERSONES DE LA UE
■ % PERSONES EXTRACOMUNITÀRIES

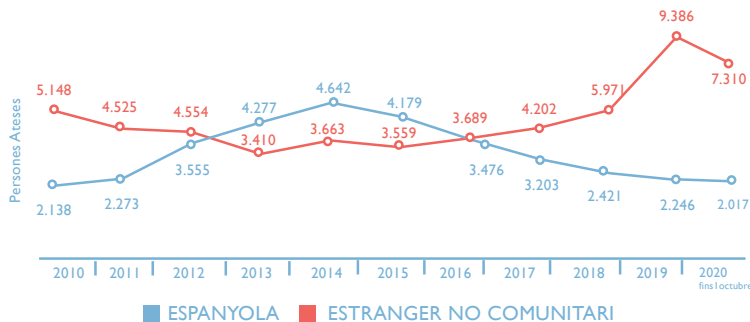
Gràfic 12. Evolució de persones ateses per Càritas Diocesana de Barcelona, segons origen (estranger o espanyol), entre 2010 i 2020.

Font: dades internes de Càritas Diocesana de Barcelona.

Encara es veu més clarament aquest canvi de tendència en el perfil de les atencions de Càritas Diocesana de Barcelona si es consideren només les persones noves ateses els deu darrers anys, és a dir, les persones que s'adrecen per primer cop a Càritas i que no han estat ateses en anys anteriors (Gràfic 13). En aquest cas, l'augment de persones d'origen estranger va ser del 123% acumulat en el període 2017-2019, en comparació amb la caiguda del 30% de les persones espanyoles en el mateix període. Per al conjunt del 2020 s'espera que continuï creixent el nombre de persones noves d'origen no comunitari i que a la vegada es reverteixi la tendència a la baixa de les espanyoles, de manera que augmenti el nombre de persones noves espanyoles per primer cop des de 2014, com a conseqüència de la crisi de la COVID-19.

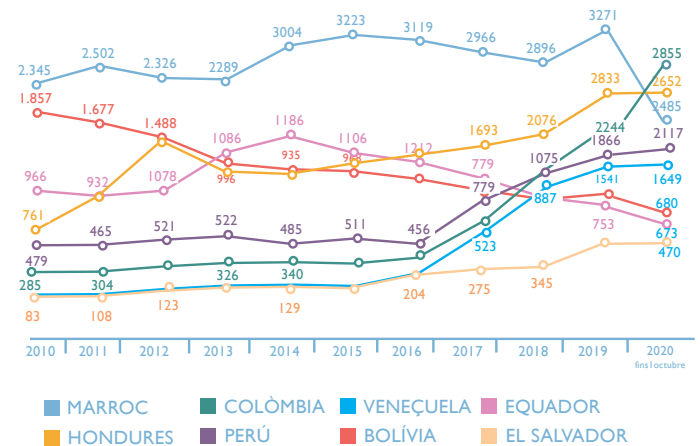
Gràfic 13. Evolució de persones ateses per primera vegada per Càritas Diocesana de Barcelona, segons origen (estranger o espanyol), entre 2010 i 2020.

Font: Dades internes de Càritas Diocesana de Barcelona.

El detall per països mostra que, el 2019, Hondures, Colòmbia, Perú i Veneçuela concentren el 75% de les noves arribades, i posa de manifest l'augment de persones que s'adrecen a Càritas fugint de situacions de violència o de conflicte als països d'origen.

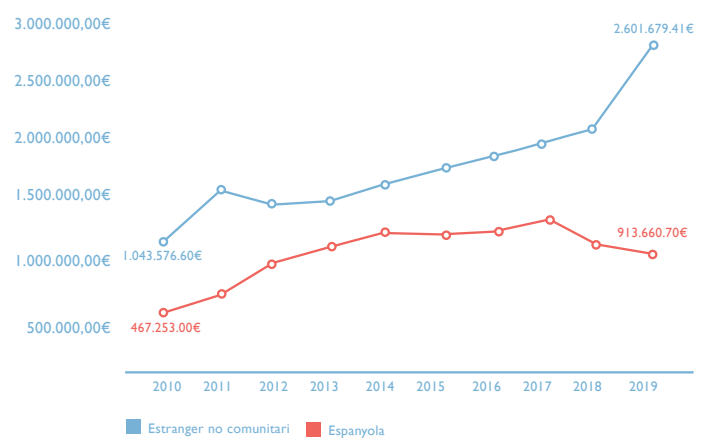
Gràfic 14. Evolució de persones ateses per Càritas Diocesana de Barcelona de diferents nacionalitats (2010-2020).

Font: dades internes de Càritas Diocesana de Barcelona.

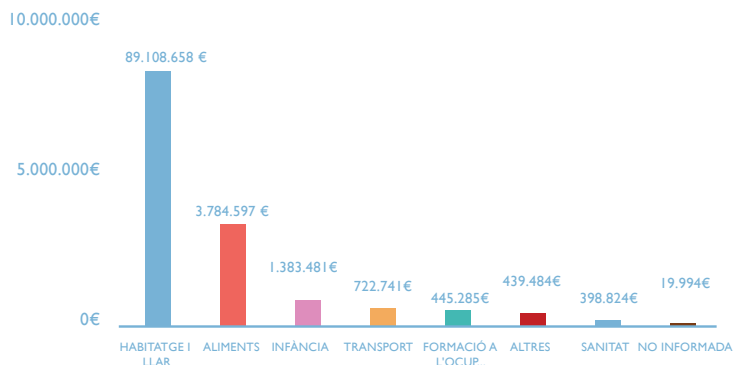
Aquest augment de les persones estrangeres no comunitàries a les atencions de Càritas Diocesana de Barcelona es correspon amb l'increment de les ajudes econòmiques per a aquest col·lectiu, que el 2019 s'han incrementat el 36%, principalment pel que fa a les ajudes per habitatge, que s'han incrementat un 45%, i que posa de manifest les grans problemàtiques d'aquest col·lectiu per accedir a un habitatge a la diòcesi de Barcelona, com

Gràfic 15. Evolució de la despesa anual de Càritas Diocesana de Barcelona en ajuts econòmics per a persones ateses, segons origen (estranger o espanyol), entre 2010 i 2019.

Font: Dades internes de Càritas Diocesana de Barcelona.

Gràfic 16. Evolució de la despesa anual de Càritas Diocesana de Barcelona en ajuts econòmics per a persones ateses, segons concepte, entre 2010 i 2019.

Font: dades internes de Càritas Diocesana de Barcelona.

2.6 L'impacte que provoca la crisi de la COVID-19

Des del mes de març de 2020, l'Estat espanyol està patint una pandèmia ocasionada pel virus de la COVID-19. Per afrontar-la, el govern de l'Estat va decretar, el 14 de març, l'estat d'alarma a tot el territori. A aquest decret el van seguir una sèrie de mesures extraordinàries encaminades a la limitació del moviment de les persones i l'alentiment de l'economia. Tot, amb l'objectiu de garantir el distanciament físic de les persones i evitar la propagació del virus. L'estat d'alarma va provocar, fins i tot, un tancament gairebé total de l'economia durant la Setmana Santa de 2020.

Si bé la crisi originada per la COVID-19 està tenint conseqüències en tots els àmbits, cal destacar l'especial rellevància que té per a les persones en situació d'exclusió social i, especialment, per a les persones migrades. Les seves condicions de vida es van endurir encara més, i ho van fer en un període de temps molt curt, de cop, sense possibilitat de reaccionar i sense gaires recursos de suport als quals acollir-se.²⁷

El tancament o semitancament de l'economia va provocar que els sectors de l'economia formal i els de la economia informal es veiessin molt afectats. La taxa d'atur dels membres de les llars ateses per Càritas es va elevar

fins al 66,9%, i ja es venia d'un molt elevat 40,6% abans de la pandèmia.

Però l'afectació no va ser igual als dos sectors. Les feines informals van ser les més afectades pel tancament. Serveis domèstics i de cura, venda ambulant o recollida de residus, entre d'altres, van quedar gairebé paralyzats i van deixar les persones que hi treballaven sense l'única font d'ingressos de què disposaven. En aquests sectors, les persones migrades, especialment aquelles en situació administrativa irregular, són majoria. Van quedar encara més desprotegides, ja que en no tenir cap tipus d'assegurança d'atur ni cap possibilitat d'acollir-se a expedients de regulació temporal d'ocupació (ERTO), pensats només per a feines dins l'economia formal, van veure com l'única alternativa a la pèrdua de la feina era buscar-ne una altra. Però les condicions de l'estat d'alarma els ho van impedir o dificultar.

És així com s'explica que les persones amb una feina dins l'economia informal de les llars ateses per Càritas hagin passat de representar un 21,1% el febrer de 2020 a un 5,9% a finals de maig. Una caiguda de més de 15 punts que contrasta amb els 11 punts que ha perdut la representació de les persones que treballen a l'economia formal (de 38,3% a 27,2%).

Les persones que treballen a l'economia informal sovint ho fan al dia. No tenen capacitat d'estalviar i de satisfer cap despesa imprevista. També és normal que hagin de sortir a buscar la feina diàriament. Amb aquestes condicions de partida, quan es va decretar l'estat d'alarma i la necessitat de confinar-se a les llars, aquestes persones van patir una caiguda molt significativa dels seus ingressos. Així, els ingressos de les llars amb ocupacions informals van caure un 73,1%, davant d'un 42,3% en ocupacions formals. Les persones migrades en situació administrativa irregular, a més a més, no van gaudir de cap xarxa d'últim suport, com podria ser la renda garantida de ciutadania (RGC), ja que no hi tenen dret. Tampoc l'ingrés mínim vital (IMV) impulsat a finals de l'estat d'alarma per part del Govern central els va reconèixer el dret a accedir-hi. I tot i això, la Llei 4/2000 sí que reconeix a les persones migrades, estiguin en la situació administrativa que estiguin, el dret a rebre prestacions d'urgència.

Així, el percentatge de les llars ateses per Càritas amb persones de nacionalitat estrangera no comunitària que es van quedar sense ingressos durant l'estat d'alarma va ser del 32,1%, una xifra molt més superior que les llars amb nacionalitat espanyola, un 6,2%.

²⁷ Per poder avaluar quins impactes van ser més profunds, i quins col·lectius en exclusió els estaven patint més, Càritas Diocesana de Barcelona va realitzar una enquesta entre les llars que s'havien atès entre febrer de 2019 i febrer de 2020. L'enquesta va tenir lloc entre els dies 18 i 25 de maig de 2020, i va ser contestada per 475 llars que complien aquesta condició. Els resultats d'ella es poden veure a l'informe (Primer) impacte de la crisi de la COVID-19 en les famílies ateses per Càritas Diocesana de Barcelona, publicat per Càritas el juliol de 2020.

Si es miren específicament les dades de llars amb persones en situació administrativa irregular, però, es veu que la seva situació és encara més precària. La majoria de les llars amb totes les persones en situació d'irregularitat administrativa no tenen cap ingrés (un 53,3%) així com un 20,4% de les que tenen almenys una persona en situació administrativa irregular.

La manca d'ingressos té relació amb les condicions de pobresa que pateixen les persones sense autorització de residència i/o treball i amb l'evolució durant la crisi de la COVID-19. Així, el 88,5% de les llars que tenen tots els membres en situació administrativa irregular viuen en condicions de pobresa extrema. Això mostra com les conseqüències socials de la COVID-19 són molt més greus en aquestes llars. Com hem dit abans, les persones en situació administrativa irregular van quedar sense feina informal durant l'estat d'alarma i sense possibilitat de buscar-ne una altra, ja fos pel semitancament de l'economia, que va restringir les feines informals que es podien oferir, com per les restriccions a la mobilitat que impedié desplaçar-se per tal de trobar aquesta ocupació. Viure en aquestes condicions durant la pandèmia ha fet que les persones no puguin satisfer despeses bàsiques, com els subministraments, el lloguer o l'alimentació. Les persones en situació administrativa irregular han hagut de recórrer a demanar ajut a familiars, amics i entitats socials, ja que els ajuts de l'RGC i l'IMV, com hem comentat, no els hi han donat accés, i la resta de les mesures socials *ad hoc* tampoc no les van incloure com a beneficiàries.

Les condicions d'habitatge, de fet, han suposat un problema extra per a les famílies de persones sense autorització de residència, perquè aquestes llars acaben vivint sovint de relloguer. Durant el confinament per la pandèmia, les persones migrades que vivien de relloguer han patit encara més la vulnerabilitat que comporta, ja que les trajectòries professionals –curtes, precàries i informals– s'han trencat completament i no tenen gaires perspectives de millora, amb les consegüents dificultats per satisfer els pagaments de l'habitatge. A més a més, les condicions d'amuntegament de famílies en habitacions o de moltes persones en un sol habitatge és caldo de cultiu per a la transmissió del virus. Moltes persones han vist com els companys d'habitatge emmalaltien i no tenien possibilitat de protegir-se. D'altres s'han vist forçades a canviar d'habitatge, perquè la resta dels residents els consideraven persones de risc (havien de sortir a treballar o tenien contacte amb altres persones). La convivència en aquests habitatges en condicions de confinament ha estat i és duríssima.

A més de les condicions de convivència, les tensions i les noves dinàmiques marcades per la COVID-19, cal no oblidar que en els darrers mesos s'ha augmentat el risc de desnonament, ja que 1 de cada 5 llars no poden atendre les despeses d'habitatge.

Els impactes de l'estat d'alarma també s'han deixat sentir en els infants. El dia 13 de març de 2020, la Generalitat de Catalunya va decretar el tancament de les escoles degut a la pandèmia. Aquest tancament es va prolongar fins la finalització del curs, el juny de 2020. El Departament d'Ensenyament va tractar de canalitzar l'educació d'escoles i instituts per via telemàtica, i fins i tot es va començar un programa per al repartiment de dispositius electrònics a les famílies en situació de vulnerabilitat social.

Els impactes a les trajectòries educatives dels infants de famílies migrades van ser, però, força gran. I ho van ser en dos sentits. D'una banda, per l'accés al servei d'internet. Amb una situació en què la caiguda d'ingressos es va fer més palesa a les llars de persones en situació administrativa irregular, el pagament de serveis bàsics, com va ser l'accés a internet, no era fàcil. A més a més, quan es viu a una habitació, en el millor dels casos tens accés a dades mòbils, limitades o de prepagament, cosa que dificultava l'accés als tutors i al seguiment de les tasques programades per les escoles. D'altra banda, també cal tenir en compte les capacitats o habilitats per poder seguir l'escola telemàtica. Cal esperar que si hi ha llars amb manca de dispositius adequats, i amb un accés limitat a internet, les habilitats requerides per fer un seguiment apropiat de les classes telemàtiques no s'han pogut desenvolupar prèviament a l'estat d'alarma, i una pandèmia no és pas el millor escenari per adquirir-les.

El fet que les escoles tanquessin també va impactar en la capacitat de les llars de les persones migrades per trobar feina. Hi ha persones que manifesten que van haver de renunciar a una oferta de feina per haver de cuidar menors o persones dependents a la seva llar.

El fet de no disposar d'accés a internet també va dificultar el manteniment del contacte amb la família al país d'origen. Les persones migrades deixen família al lloc d'on venen. Molt sovint aquesta família són fills petits que es van quedar a càrrec d'altres familiars a l'espera que la situació personal de la persona que migra s'estabilitzi a l'Estat espanyol i es pugui produir un agrupament familiar. No poder contactar amb la família al país d'origen ha estat motiu de situacions d'estrès i de preocupació, cosa que s'ha agreujat encara més per les notícies sobre la ràpida extensió de la pandèmia de la COVID-19.

L'aïllament respecte a la família al país d'origen va acompanyar un aïllament físic provocat per les mesures contra la pandèmia. Les dades de l'enquesta mostren que les persones d'origen estranger ateses per Càritas han patit el trencament de les xarxes de suport en major mesura que la població nascuda a l'Estat espanyol (Taula 4).

També l'estat d'alarma va afectar els tràmits administratius i, en conseqüència, va tenir greus repercussions en les vides de les persones migrades, principalment les que estaven en situació administrativa irregular. Amb el Decret d'estat d'alarma les administracions es van paraitzar, igual que la resta de la societat: tots els terminis es van suspendre i les cites prèvies concedides es van cancel·lar. Això es va traduir en cites cancel·lades de sol·licitants de protecció internacional, aconseguides uns deu mesos abans en la seva majoria, i cites de comissaria, per a l'emissió de la targeta d'identificació d'estranger (TIE), que havien costat molts mesos aconseguir, i que fins i tot s'havien hagut de pagar en locutoris per les dificultats d'obtenir-les. També hi va haver persones en altres casos que després de més de sis mesos esperant per formalitzar l'obtenció de la primera autorització de residència i treball per arrelament veien com la seva oportunitat d'aconseguir "els papers" es perdia perquè havien perdut l'oferta de feina o perquè l'empresa que els contractava estava en un EERTO. I aquesta situació se sosté encara en el temps, sense suspensió actualment dels terminis, un cop aixecat l'estat d'alarma, però amb una Administració d'accés molt difícil degut a la bretxa digital. Moltes persones migrades han estat víctimes durant aquests mesos d'una Administració absent..., que ha tancat en molts casos els seus serveis o ha funcionat només amb mitjans electrònics, que no ha permès l'accés normalitzat als seus serveis: manca de cites a comissaria per renovar les residències o obtenir-ne la primera, dificultats per accedir a la Seguretat Social, al Registre Civil o al padró municipal entre d'altres.

Taula 4. Elements que fan referència a la xarxa de suport de les persones (febrer i maig de 2020, per nacionalitat)

		Espanyola	Estrangera
Alguna persona que et pugui assessorar per fer gestions o papers	Feb. 2020	41,9%	43,6%
	Maig 2020	38,0%	36,4%
	Diferència	-3,9	-7,2
Alguna persona que et pugui ajudar a trobar una ocupació	Feb. 2020	25,6%	40,2%
	Maig 2020	22,5%	29,5%
	Diferència	-3,1	-10,7
Alguna persona que ocasionalment pugui prestar-te diners	Feb. 2020	39,3%	30,3%
	Maig 2020	37,2%	26,3%
	Diferència	-2,3	-4
Alguna persona que ocasionalment et pugui cuidar si estàs malalt o ajudar amb persones dependents o menors	Feb. 2020	52,7%	43,1%
	Maig 2020	50,4%	42,8%
	Diferència	-2,3	-0,3
Alguna persona que pugui oferir-te suport emocional	Feb. 2020	63,6%	61,3%
	Maig 2020	65,1%	59,2%
	Diferència	+1,5	-2,1

Font: Càritas Diocesana de Barcelona. (2020)

LA VIVÈNCIA D'ARRIBAR EN SITUACIÓ DE VULNERABILITAT

Un cop revisat el marc que condiciona i contextualitza la situació de les persones migrades, volem posar el focus en les vivències de les persones que han hagut de sortir dels països d'origen i que han arribat al nostre en una situació de vulnerabilitat. Aquestes persones comencen un periple, que pot durar molts anys, per intentar regularitzar la seva situació administrativa. Ens volem centrar a descriure com la situació d'irregularitat administrativa afecta tots els àmbits de la vida, i com la regularitat desitjada pot arribar a millorar-ne les condicions.

Atenent els conceptes generals de la teoria de l'estructuralisme de Pierre Bordieu, podem definir el “capital de ciutadania”²⁸ com el conjunt de béns reals o potencials que possibiliten la materialització dels drets fonamentals de les persones en la nova societat d'acollida. Així, una persona en situació administrativa irregular acumula un capital de ciutadania escàs. I això, alhora, repercuteix negativament en el volum d'altres capitals de la persona, per exemple, l'econòmic,²⁹ el cultural³⁰ i el simbòlic.³¹ La descapitalització de les persones migrades es deu de manera molt particular a la situació d'irregularitat administrativa, que condiciona les oportunitats de la persona i la ubica en els marges del sistema: només pot buscar feina en el mercat informal, només pot viure de relloguer, té dificultats per accedir a formació i especialment a l'acreditada oficialment, s'exposa més a pràctiques abusives i d'explotació i té escasses possibilitats d'accedir als sistemes de provisió de benestar social, com es veurà més endavant.

La metodologia que hem emprat és la dels grups de discussió, amb la generositat de les persones ateses per Càritas Diocesana de Barcelona, que han volgut compartir la seva vivència i a les quals agraïm la participació

desinteressada i sincera. En total, s'han fet 6 grups de discussió, en què han participat 63 persones d'origen estranger. S'hi han recollit diferents perfils, des de persones d'arribada recent fins a altres que fa molts anys que viuen a la nostra diòcesi, i també de diverses procedències (Veneçuela, Perú, Hondures, Marroc, Senegal, etc.). El grup de discussió consisteix en una petita reunió en què les persones assistents, que no es coneixen entre si, conversen sobre la base d'un guió elaborat prèviament i que només coneix la persona que modera del grup. La intenció és que puguin fluir opinions, sentiments i vivències d'una manera oberta i lliure. Les converses s'enregistren, es transcriuen i constitueixen la font de l'anàlisi. De cada grup s'han obtingut valuosos testimoniats de vivències que dibuixen situacions reals i que passen desapercebudes a la resta de la societat que no està en situació d'irregularitat administrativa. Centrant-nos en aquestes persones i les seves situacions, s'han recollit en aquest capítol les conclusions principals.

Les idees principals que s'han extret d'aquesta anàlisi apareixen agrupades en cinc blocs temàtics, començant pels motius de la migració en el primer bloc; a continuació s'aborda la cursa d'obstacles que representa l'arribada al nostre país: partint de les dificultats per accedir a un habitatge digne, juntament amb tot el procés per tramitar la regularitat administrativa i per trobar una feina. Aquestes tres problemàtiques (habitatge, tramitació de la regularitat i obtenció d'una feina), juntament amb la de l'homologació dels estudis, constitueixen el segon bloc. Un tercer bloc fa referència als drets (i a la vulneració dels drets) de ciutadania (dret a ser atès pels serveis socials, a ser empadronat i a obrir-se un compte corrent); el quart bloc recull de quina manera totes les vivències i dificultats acaben afectant la salut, la part emocional i les

28 S'agafen els conceptes centrals de la teoria de l'estructuralisme de Pierre Bordieu, tal com es fa a Càritas Diocesana de Zaragoza (pendent de publicació).

29 El capital econòmic inclou l'ocupació, els ingressos, l'habitatge i els béns materials.

30 El capital cultural inclou les titulacions acadèmiques, les aptituds i habilitats personals i els aprenentatges adquirits.

31 El capital simbòlic inclou la manera com els altres perceben la nostra posició social i com nosaltres ens percebem a nosaltres mateixos.

relacions socials i, finalment, el darrer bloc se centra en la participació civopolítica de les persones en situació administrativa irregular.

3.1 La migració com a sortida d'emergència

Quan ens preguntem el perquè del procés migratori es posa de manifest com les persones poden marxar dels seus països d'origen per motius molt diversos. Parlem de “mobilitat humana forçosa” en tots els casos en què les persones es veuen obligades a marxar del seu país, soles o amb les seves famílies. És una “sortida d'emergència”, en la qual la necessitat de marxar del país d'origen, o de fugir-ne, és més important que no pas en el país d'arribada. És a dir, el que importa en primera instància és el fet de marxar, perquè la situació que es viu és insostenible, i queda en segon terme on es fa l'arribada. La tria del país de destinació dependrà de diversos criteris: la facilitat de poder-s'hi desplaçar, la coneixença d'amics o de familiars en el país d'arribada, la proximitat física o cultural, les preferències personals o familiars, etc.

D'entre tots els motius que hi ha al darrere d'una decisió de migrar, ens volem centrar en els dos principals que manifesten les persones que s'adrecen a Càritas: les situacions de violència o les privacions materials greus.

Pel que fa a la violència, moltes persones veuen com la seva vida o la dels seus familiars està en perill i han de fugir. Pot ser per un conflicte armat al país, per violència de bandes, per amenaces de mort directes a la persona o a algun familiar, etc. En aquests casos, la fugida es planteja com l'única opció per salvar la vida pròpia o la dels fills.

“Tu no vens aquí per diversió, en el meu cas va ser perquè quan et disparen a tu i la teva família no tens més opcions.”

Malgrat el perill d'aquestes situacions, la decisió de deixar-ho tot i marxar cap a un país diferent no és mai fàcil i, malgrat que es puguin viure situacions de gran tensió i de perill de la pròpia vida o de la dels familiars en el propi país, la decisió de marxar es pot posposar fins al límit, és a dir, fins que realment es visualitzi com l'única opció de supervivència. Fins i tot, a vegades pot ser més tard del moment desitjat, perquè ja s'ha produït l'assassinat d'un familiar proper o perquè s'ha viscut una situació de violència extrema.

“A mi em van extorsionar i em van treure [...] la primera vegada els vaig pagar. [...] la segona vegada no tenia diners per pagar-ho. [...] Em van matar un germà i

em van fer un atemptat, quasi maten un altre germà, li van disparar deu trets.”

En qualsevol cas, es tracta de sortides que es fan de manera molt ràpida, ja que les persones poden estar sota amenaça de violència immediata. A vegades s'ha retardat tant la decisió de marxar que quan es pren es fa d'un dia per l'altre, cosa que implica venir amb els pocs recursos que s'aconsegueixen, a vegades, només amb les pertinences que caben dins d'una maleta. Per tant, no es tracta d'una decisió planificada amb temps, que s'hagi pogut preparar i ordenar, sinó que és una sortida imprevista i ràpida.

“Jo vaig patir una persecució per part de les bandes del meu país pel meu treball, i vaig haver de fugir. En qüestió d'una setmana vaig agafar el que hi cabia a una maleta per a cadascú i vaig venir.”

Per tant, malgrat que la persona o la família migrant puguin viure en unes condicions econòmiques, d'habitatge, educatives i de salut acomodades al seu país d'origen, el fet de deixar-ho tot excepte el que puguin transportar en una maleta fa que arribin al destí en una situació de gran vulnerabilitat. Els pocs recursos econòmics que han aconseguit reunir amb prou feines cobreixen el viatge i les primeres nits en un hotel o en una pensió, perquè cal tenir en compte que moltes vegades no tenen ningú que les pugui acollir quan arriben.

“Sense conèixer ningú el que vam fer va ser instal·lar-nos a un hotel aquí, i malgrat que veníem una mica preparats, no vam imaginar que aquí els diners se't fan poc, sobretot a un hotel perquè es caríssim.”

En resum, el procés migratori de les persones que fugen dels seus països d'origen per motius de violència es caracteritza perquè es fa des de la urgència, de manera poc planificada i amb pocs recursos, i això fa que les persones i les famílies visquin en una situació de gran vulnerabilitat un cop arriben al país de destinació.

Un segon motiu de mobilitat forçosa és la vivència de privacions materials greus en el país d'origen. És un motiu de caire econòmic, que impulsa a voler millorar les condicions de vida personals o familiars o voler donar més oportunitats de futur als fills.

“Jo vaig venir amb un objectiu: no representar una càrrega per al país, jo vaig venir a buscar una oportunitat de vida.”

En aquests casos, el ventall de perfils migratoris és molt ampli: des de persones que venen soles i deixen la família en el seu país d'origen fins a famílies que es desplacen amb tots els membres, etc. Coincideixen en el fet

que són persones i famílies amb importants dificultats econòmiques, que inicien l'itinerari en el nostre país en condicions de precarietat i de gran vulnerabilitat.

“Aquí estic sola, al Perú hi tinc 3 nens que estan a càrrec del meu espòs i, doncs, res, he vingut aquí a llaurar un futur millor per a ells.”

Si bé el ventall de maneres diferents de fer el procés migratori és ampli, és important destacar les diferències entre migrar sol o migrar amb la família. En el primer cas, el fet que les persones hagin de deixar les famílies al país d'origen i emprendre tot el procés migratori sol les acostuma a ser una font de patiment addicional. La separació de la parella i/o dels fills és difícil i s'afegeix a les dificultats d'haver-se d'adaptar a un nou país, a una nova cultura i, potser també, a un nou idioma. El fet d'haver-ho de fer sol fa que es visqui amb més feixugor, amb més dolor. Cal tenir en compte que quan s'arriba per primera vegada a un país desconegut, el més habitual és que la persona no tingui una xarxa social de suport i, per tant, que hagi de viure en soledat tot el procés d'adaptació. Si bé la separació de la família s'accepta com a temporal, perquè s'espera poder fer el reagrupament familiar quan la situació econòmica i administrativa de la persona millori, es pot allargar anys i anys. Com s'ha explicat en els apartats anteriors, les grans dificultats en l'obtenció de la regularitat administrativa són el principal motiu d'aquesta dilatació i també de l'allargament del patiment. Aquest procés s'agreuja per les condicions de vida precàries que ofereix en l'actualitat el nostre mercat laboral i les dificultats per accedir a un habitatge

digne i mantenir-lo, com es veurà més endavant.

“Ells estan junts i jo aquí estic sola. [...] Ha sigut bastant difícil el fet d'haver de venir i deixar-los, perquè és el primer cop que ens hem separat així, però el sacrifici ha de tenir valor, en tot el sentit de la paraula. Vaig arribar pesant 68 quilos i he baixat 11 només de trobar-los a faltar.”

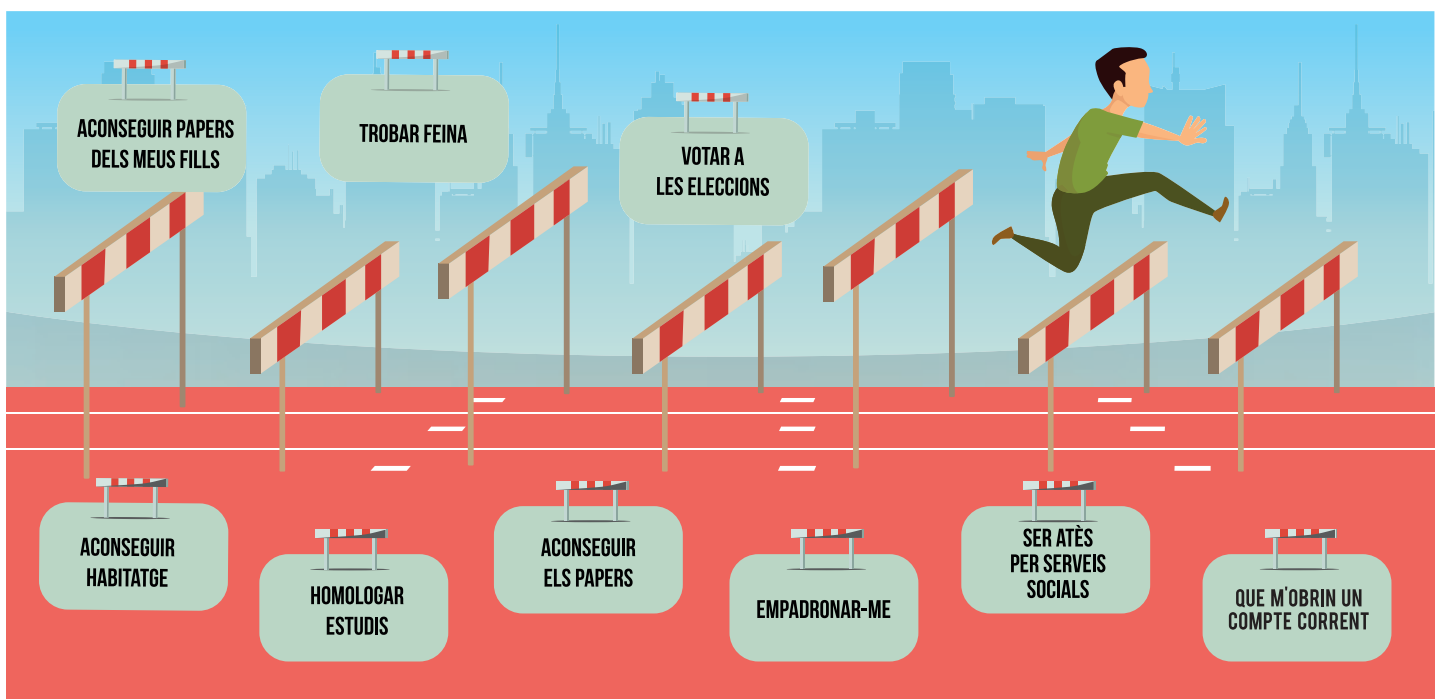
D'altra banda, el fet d'emprendre el procés migratori en família pot representar una protecció emocional, atès que es passa per les dificultats en família, sense el sentiment de soledat que es comentava anteriorment, però també fa que siguin necessaris més recursos per cobrir les necessitats bàsiques de les famílies i que la persona visqui amb una gran preocupació el fet de poder aconseguir unes condicions adequades per als fills.

Sigui quin sigui el motiu —violència o necessitat econòmica—, el procés de mobilitat forçosa és una fugida en cerca d'esperança, que topa amb una realitat plena d'obstacles.

3.2 La cursa d'obstacles

L'ARRIBADA I L'ACOLLIDA: LA PROBLEMÀTICA D'ACONSEGUIR UN HABITATGE DIGNE

Un dels primers obstacles amb què topen les persones arribades en situació de vulnerabilitat és tenir un lloc per viure. L'arribada i les condicions d'acolliment els mostren des del principi que l'experiència a Catalunya i, en concret a la diòcesi de Barcelona, vindrà marcada

per les dificultats de tenir un lloc segur i amb condicions mínimes per viure. Ens centrarem, doncs, en aquests dos elements en matèria d'habitatge que afecten les persones en situació administrativa irregular: la inseguretat i les condicions de precarietat a què s'exposen, a partir dels itineraris residencials més freqüents, i posarem el focus en l'opció residencial del relloguer d'habitacions.

En el moment de l'arribada al nostre país, hi ha dues situacions més freqüents en l'àmbit de l'habitatge, que es poden anar intercanviant en els primers dies o setmanes. D'una banda, l'arribada sense cap opció residencial i, de l'altra, la dependència de familiars o coneguts per poder tenir un lloc per allotjar-se. Les persones que arriben sense cap opció residencial acostumen a passar les primeres nits en hotels o pensions, mentre busquen una opció més assequible, que serà, amb molta probabilitat, el relloguer d'una habitació. És difícil que puguin accedir a una altra opció, posem per cas, el lloguer d'un habitatge, perquè no poden complir els requisits que acostumen a demanar els llogadors. Per exemple, per accedir a un habitatge a la ciutat cal fer un pagament inicial molt alt: 3 o 4 mesos de lloguer per endavant més la mensualitat del mes en curs. És pràcticament impossible per a les famílies poder fer aquest pagament. Quan es pot, apareixen altres barreres: exigència de contractes laborals, nòmines o altra documentació sobre la regularitat i estabilitat laboral.³²

“Això de l'habitatge és supercomplicat [...] la majoria no tenim permís de treball, et demanen una nòmina, un mes de fiança, el mes de lloguer, el mes per a la immobiliària [...] llavors són 2.500.”

“Vam llogar un pis per la nostra banda [...] una mica difícil [...] has de pagar 6 mesos per avançat [...] una assegurança d'habitatge i has de portar una nòmina de no se quant temps.”

Pel que fa a l'opció de ser acollits a casa de familiars, sembla, d'entrada, una manera més agradable de començar el procés d'adaptació al nou país, si bé porta associades una sèrie de dificultats, com es veurà més endavant. També és molt probable que després d'una temporada acollides a casa de familiars o d'amics, les persones acabin optant per l'opció del relloguer d'habitacions. Hi ha també una tercera opció residencial en els casos de les persones sol·licitants d'asil, quan demanen la inclusió en el pla estatal de refugi: que s'estiguin en equipaments residencials d'entitats o en albergs dels serveis socials, si bé l'actual estat de saturació de la prefase del pla estatal fa que puguin passar molts mesos esperant l'allotjament en aquests equipaments. En aquesta espera,

com es veurà més endavant, moltes persones es veuen abocades a viure al carrer.

“I això de l'habitatge no és només el tema del lloguer, les persones refugiades també, perquè per exemple van dormint d'hostal en hostal cada cert temps, i es troba saturat, amb tanta gent a Barcelona. Una vegada vam conèixer un argentí que va anar a la Creu Roja i va estar vivint al carrer molt de temps. Perquè no li sortia plaça.”

Per tant, l'extrema inseguretat residencial és la tònica general de l'acollida a la ciutat: tant en un primer allotjament precari (una pensió, en què l'estada sol ser curta, o un alberg, que acostumen a tenir poques places disponibles) com als habitatges dels parents i amics, i també a les habitacions de relloguer, el risc de ser expulsats de l'habitatge inicial és constant.

Les condicions d'habitatge de les persones que arriben al nostre país en situació de vulnerabilitat són extremadament precàries i en condicionen la vida quotidiana i l'experiència de ciutadania de manera determinant. D'una banda, els habitatges dels amics i familiars solen tenir condicions molt precàries d'espai i convivència, de manera que sol haver-hi situacions d'amuntegament que susciten tensions amb les persones residents a l'habitatge. D'altra banda, el relloguer d'habitacions comporta dificultats pel tipus d'espai limitat, dificultats de convivència amb persones que no es coneixen i falta d'intimitat, com es veurà més endavant, i que s'uneixen a l'angoixa que provoca la inseguretat, és a dir, que en qualsevol moment les puguin fer fora.³³ Pel que fa a les condicions de les persones sol·licitants d'asil, en hostals o albergs, se solen caracteritzar per la sobreocupació i la manca de privacitat i llibertat personal, per exemple, per l'excés de normes d'ús que fins i tot regulen els horaris que es poden tenir.

Com s'ha comentat, cal destacar també que les persones en situació administrativa irregular que venen a viure a la diòcesi de Barcelona passen inicialment per situacions residencials diverses i sempre molt precàries, que inclouen períodes de vida al carrer. Estar al carrer durant un temps, sense accés a subministraments bàsics com l'aigua, l'electricitat o l'escalfor ni a les condicions de seguretat mínimes, comporta entrar en un cicle de major precarietat residencial. Viure situacions de carrer en algun període més o menys curt, sol o amb els fills, no és una anècdota o una possibilitat remota, és una possibilitat real i moltes famílies i persones soles les viuen periòdicament.

“Quan vaig viatjar a Espanya jo sabia a què venia. Jo sabia

32 Càritas Diocesana de Barcelona (2018b).

33 Vegeu una anàlisi més detallada de les dificultats de viure en una habitació rellogada a Càritas Diocesana de Barcelona (2018b).

que hauria de fer nit al carrer perquè no tenia ningú que m'acollís, però jo havia de sortir del meu país i preferia aguantar la gana amb gust al fet que una persona em matés.”

“Hi ha gent i nens en situació de carrer, tots ho sabem.”

Siguin quines siguin les condicions inicials, la cerca d'habitatge de manera urgent és una necessitat generalitzada i les condicions actuals del mercat de l'habitatge (amb uns preus dels lloguers molt elevats en relació amb la capacitat d'ingressos i amb una manca estructural de parc d'habitatge assequible) acaben excloent-ne moltes persones que es veuen abocades a rellogar una habitació, opció residencial sobre la qual pararem atenció tot seguit. És a dir, les situacions d'anada i tornada entre habitatges de coneguts o d'entitats i les situacions de relloguer són reiterades, ja que l'accés a l'habitatge a la ciutat és tan difícil que resulta pràcticament impossible per a les famílies i persones que arriben amb dificultats.

“Si jo estigués sol no arribaria, [...] no arribo ni als 700€ [...] si no fos perquè la meua parella aporta molt més que jo, perquè jo, 700€ a una habitació entre transport, menjar i això [...] treballaria per sobreviure.”

Tot centrant-nos en el relloguer d'habitacions, malgrat que acabi sent l'única opció residencial per a moltes persones que queden excloses del mercat de l'habitatge, no és una opció fàcil ni desitjada, però s'acaba “triant” abans de quedar-se en situació de carrer. És a dir, per a moltes persones o famílies, el relloguer és un mal menor davant la inseguretat màxima que pot representar haver de viure al carrer. En el cas de les famílies amb infants, la dificultat de trobar habitació s'incrementa pel fet que moltes persones no volen rellogar habitacions quan hi ha menors.³⁴

Quan es viu de relloguer, molt sovint hi ha situacions d'amuntegament, en què famílies senceres han de fer vida en una habitació. A més, solen tenir prohibit o limitat l'accés a subministraments bàsics (aigua, cuina, lavabo, rentadora...). Quan es viu rellogat, no hi ha documentació sobre la situació residencial, cosa que implica molt sovint no poder empadronar-se ni tenir cap manera de garantir l'estabilitat a l'allotjament.

“Quan vaig arribar a l'habitació [...] no et pots dutxar, no pots utilitzar la cuina [...] estic pagant sol una habitació compartida amb 3 o 4 persones, 250€ sense incloure despeses i m'estàs dient que no em puc dutxar”.

“Pago per avançat [...] i el primer que diuen: « si és pos-

sible no et dutxis [...] utilitza la rentadora només tal dia [...] internet no facis servir-lo molt ». Però com si és WIFI il·limitat, per què no l'he d'utilitzar?”

Els habitatges de relloguer a la ciutat són de dimensions petites i la convivència de moltes persones i famílies implica un conjunt de dificultats associades: falta d'intimitat i d'espai perquè els nens puguin fer els deures o jugar, generació de conflictes, etc. A més a més, pot haver-hi condicions d'insalubritat greus: humitats, olors, runes, faltes de subministraments tipificades com a infrahabitatge.

Finalment, quan es viu de relloguer s'ha de conviure amb una angonya constant, sobretot quan hi ha menors, provocada per la inseguretat que te'n puguin fer fora en qualsevol moment. És habitual, doncs, que les persones transitin entre diferents habitacions de relloguer amb una freqüència elevada, amb la sensació de desarrelament i les dificultats per integrar-se en un barri o en una escola.

³⁴ Ibidem.

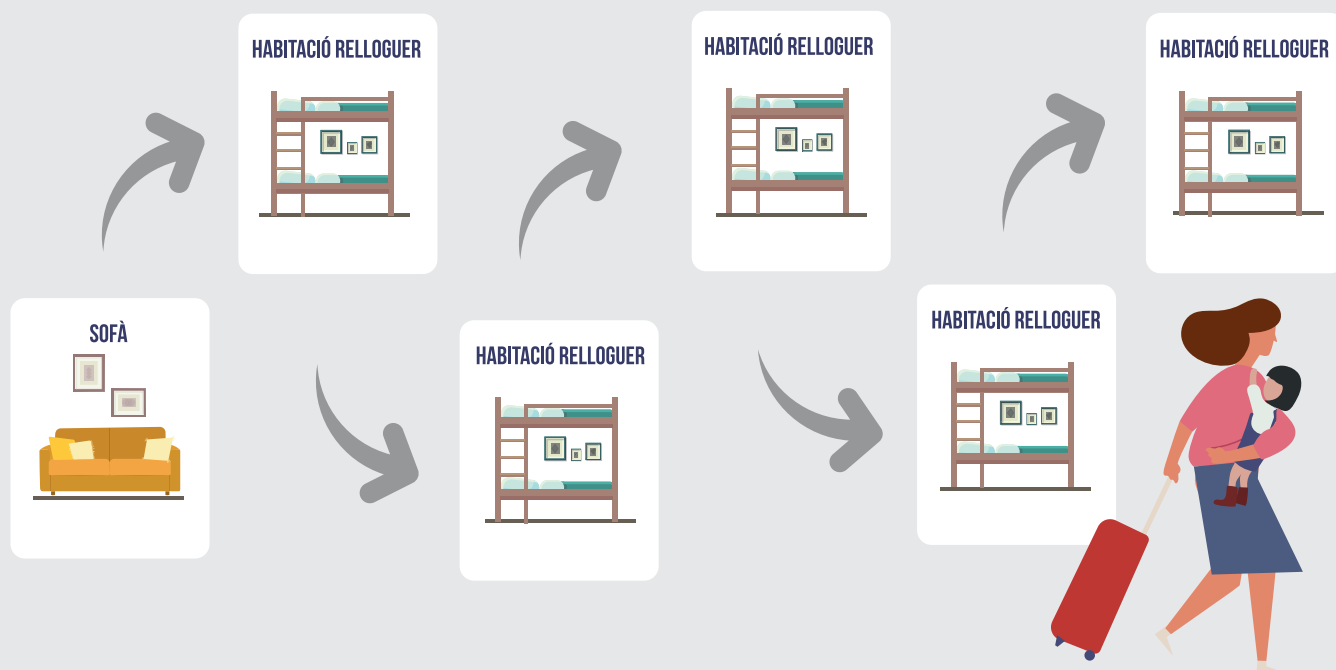

Figura 2. Trajectòria residencial de persones en situació de relloguer.

Font: elaboració pròpia a partir de Càritas Diocesana de Barcelona (2018).

A tot aquest conjunt de dificultats cal afegir l'experiència de discriminació que viuen les persones estrangeres que cerquen habitatge, ja que senten que per la seva situació se'ls demanen més requisits i més documentació, perquè simplement les eviten i no els responen les consultes sobre habitatges disponibles, o perquè, directament, se les rebutja. El fet de no formar part de les xarxes socials informals fa que tampoc no els arribin ofertes de pisos que es transmeten pel "boca orella", normalment entre els coneguts dels propietaris.³⁵

L'experiència de discriminació està lluny de ser una percepció o un cas aïllat. Recentment, l'Ajuntament de Barcelona ha posat la primera sanció a un portal immobiliari per sol·licitar llogaters exclusivament espanyols.³⁶ Aquesta multa representa la punta de l'iceberg de la dinàmica del mercat de l'habitatge. A més, el consistori ha demostrat a partir de l'estudi "La clau pot ser un nom" que les persones estrangeres són sistemàticament excloses en el mercat de lloguer.

Sense el caliu d'una llar és molt difícil intentar refer la vida personal i familiar quan s'arriba d'un altre país en situació de vulnerabilitat. I la cursa d'obstacles no ha fet més que començar.

ELS ENTREBANCOS DELS TRÀMITS DE REGULARITZACIÓ

La situació d'irregularitat administrativa en què estan moltes de les persones que venen al nostre país els condiona la vida d'una manera determinant i integral. Per això, consideren de vital importància el fet de poder iniciar el procés de tramitació de la regularització administrativa.

Tot i que hi ha diverses maneres de fer el procés de regularització, volem destacar les dues més comunes quant a les persones que s'adrecen a Càritas: l'arrelament social, regulat per la Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya, i la protecció internacional, o asil, regulat per la Llei 12/2009, reguladora del dret d'asil i de la protecció internacional.

L'arrelament social

Si ens centrem en l'arrelament social, un primer requisit per iniciar-ne la tramitació és acreditar residència continuada en el país durant almenys tres anys. D'aquesta manera, un gruix important de persones que estan en situació administrativa irregular han de viure en aquesta situació durant tres anys com a mínim, abans no puguin iniciar els tràmits per regularitzar la situació administrativa, malgrat disposar, per exemple, d'un contracte de feina.

A Càritas Diocesana de Barcelona, les persones ateses en situació administrativa irregular han estat 11.400 du-

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ ABC (2019).

rant 2019, amb un augment proper al 61% respecte a l'any anterior, i amb un pes del 44% dins el total de les persones ateses per l'entitat. Doncs bé, totes aquestes persones que vulguin iniciar l'arrelament social han de passar un mínim de tres anys abans no puguin començar la tramitació. I moltes vegades el procés es pot allargar més anys, fins a poder reunir tota la resta dels requisits necessaris, com el contracte de feina. Es tracta d'una espera que “desespera”, atès que les persones en aquesta situació, com s'ha comentat anteriorment, queden abocades a viure en els marges de la societat.

“És que aquests tres has de viure. Aquests tres anys com fas per viure'ls?”

En aquests anys les persones no poden treballar en el mercat regularitzat, han de buscar feines precàries en el mercat informal vivint en la desprotecció i fins i tot patint abusos. La precarietat laboral extrema durant aquests tres anys condiciona també l'accés a un habitatge digne, ja que és impossible assolir les garanties que se'ls demanen. En aquest context les persones que viuen en aquesta situació se senten invisibles, com si no existissin.

“Les persones sense papers semblen persones que no existim aquí a Espanya. No existeixes, ets invisible.”

Es tracta d'una invisibilitat que va lligada a una vulneració dels drets més bàsics, perquè les persones no poden viure amb dignitat si no tenen accés a un habitatge adequat i si no tenen possibilitat de treballar en el mercat formal. Des del punt de vista normatiu, la llei que regula els drets de les persones estrangeres a l'Estat espanyol és la Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social. En termes generals, és una llei que reconeix una sèrie de drets. Per exemple, la llibertat de circulació o la de participació pública, que es vinculen principalment amb els drets polítics i culturals, però no reconeix el dret a immigrar i, per tant, a entrar lliurement a l'Estat espanyol. Pel que fa als drets socials o econòmics, per exemple, el de rebre atenció o el de treballar, la llei fa una clara distinció entre les persones en situació administrativa regular i les que viuen en una situació administrativa irregular, i deixa aquest darrer col·lectiu sense l'accés a drets bàsics de ciutadania, per exemple, els de residir, treballar o viure en família. Tampoc no poden viatjar al país d'origen per visitar els familiars, atès que no poden entrar i sortir lliurement del territori estatal. A més a més, no només no gaudeixen dels drets més bàsics, sinó que residir a l'Estat sense l'autorització

adequada suposa una sanció de caràcter greu que pot comportar l'expulsió del país. La pràctica administrativa i policial, en aquest sentit, pot generar una situació de discriminació d'origen,³⁷ atès que les persones poden quedar recloses en un centre d'internament per a estrangers (CIE) fins que l'Administració en resolgui la situació, quan no tenir permís de residència és una falta administrativa.³⁸ Això pot suposar, també, que les persones en situació administrativa irregular visquin amb la por constant de ser aturades al carrer i detingudes.

“Jo arribo aquí, i per dir-ho d'alguna manera no tinc drets [...]. És com si t'ho traguessin tot.”

Tanmateix, les persones adopten una actitud positiva davant l'adversitat. D'una banda busquen maneres útils de passar aquests tres primers anys i, de l'altra, accepten el repte de tornar a començar en molts aspectes de la vida. Així, pel que fa a les maneres útils d'aprofitar aquests tres anys d'“invisibilitat”, hi ha persones que es formen i també fan tasques de voluntariat.

“Durant tot aquest temps he estat aprenent el català, una mica d'anglès, una mica de francès i també he fet voluntariat a la Creu Roja i ara altres coses addicionals”.

Com elles mateixes manifesten, es tracta de tornar a començar i, malgrat tenir una professió i uns estudis en el país d'origen, tornen a la “casella de sortida” i recuperen les ganes d'aprendre i de formar-se en nous idiomes i noves professions per tirar endavant. En certa manera, és com recuperar una actitud d'aprenent.

“Et treuen tres anys de la teva vida [...] d'una o altra manera en comptes de perdre'ls he de guanyar-los, he de sumar [...] és com tornar a tenir quinze anys [...] tenir una actitud d'aprenent.”

A partir dels tres anys de residència continuada demostrables, les persones en situació administrativa irregular han de presentar un contracte d'un any que els garanteixi, com a mínim, el salari mínim interprofessional (SMI), que actualment és de 950 € mensuals. La demostració de la residència es fa substancialment o preferible amb el full d'empadronament, però, tal com Càritas Barcelona va explicar a l'informe “La llar és la clau”,³⁹ les persones que pateixen situacions d'exclusió residencial, que són la gran majoria de les d'origen estranger, tenen dificultats per empadronar-se perquè no tenen domicili fix, com es veurà més endavant. Juntament amb l'empadronament, la persona ha de presentar un informe d'arrelament que emet la Generalitat de Catalunya. La Llei 10/2010, d'aco-

37 Servicio Jesuita a Migrantes (2019).

38 Vegeu els informes de la Fundación Migras Studium respecte a la necessitat de tancar els CIE.

39 Càritas Diocesana de Barcelona (2018b).

llida de les persones immigrades i de les retornades a Catalunya, estableix el marc en què s'expedeixen els informes d'arrelament i obliga les administracions públiques catalanes, la Generalitat i els municipis, a oferir cursos de llengua, laborals i sobre la societat catalana per afavorir la integració de les persones migrades. És, en definitiva, un requisit més i una altra prova que han de superar les persones migrades en el procés de regularització. A tota aquesta documentació s'ha d'afegir un certificat de no tenir antecedents penals, ni al país de la darrera residència legal ni a l'Estat espanyol.

Davant tots aquests requisits exigits, algunes persones porten més de deu anys vivint en situacions d'irregularitat, formen part de la nostra societat i els vincles amb el país d'origen s'han debilitat. Però tot i així es continua sense reconèixer la seva presència a l'Estat i se les condemna a viure en una mena de societat paral·lela, amb molts menys drets i sense capacitat de capgirar la situació.

“Jo, per exemple, després de set anys ho vaig aconseguir, més de set anys i després de lluitar molt.”

“És un procés molt llarg, almenys jo vaig aconseguir els meus papers als quatre anys. Si tens fills, has de mantenir una família, com ho fas?”

“Jo encara estic sense papers, deu anys.”

Aquest periple per esdevenir ciutadans de ple dret que han de passar les persones que arriben al nostre país s'assimila al dels infants i joves estrangers sense referents, tutelats per l'Administració, i que un cop fan els divuit anys han de dur a terme autèntiques estratègies de supervivència fins a obtenir una autorització de treball. Així doncs, aquests joves, quan arriben a divuit anys, en el millor dels casos disposen d'una autorització de residència que no permet treballar i es veuen al carrer, sense un lloc per viure, i amb una prestació d'extutelats insuficient per satisfer les necessitats més bàsiques. Aquesta situació s'ha vist encara més agreujada en els darrers mesos, amb l'actual jurisprudència del Tribunal Suprem,⁴⁰ que estableix que els mitjans econòmics necessaris per renovar una autorització de residència de joves extutelats han de provenir de fonts pròpies, no proporcionades per una entitat pública. És a dir, que aquesta sentència obliga el jove a obtenir un contracte de feina per tal de poder renovar l'autorització un cop arriba a divuit anys. En l'actualitat, molts d'aquests joves estan caient en irregularitat sobrevinguda davant la impossibilitat d'obtenir un contracte.

Però en el cas de les persones en situació administrativa irregular, no s'acaba tot quan superen els tres anys de permanència a Espanya, quan aconsegueixen el contracte laboral d'un any de durada, l'informe d'arrelament i la resta dels requisits, i obtenen la tan desitjada autorització de residència i treball per raons excepcionals (arrelament social), sinó que s'haurà de seguir aportant documentació i complint requisits per aconseguir la renovació, un any després. En aquest cas, la documentació que s'haurà d'aportar per aconseguir una renovació de l'autorització de residència passarà majoritàriament per l'alta a la Seguretat Social, per acreditar que s'està treballant en el moment de presentar la sol·licitud i que s'ha cotitzat un mínim de sis mesos durant l'últim any. L'informe “Vides precàries”⁴¹ demostra que l'actual mercat laboral fa molt complicat l'accés a una continuïtat laboral, especialment per a les persones d'origen estranger.

“Però aquí tens uns contractes d'un mes, de dos mesos o de tres mesos, i per dies, i per hores. Llavors no complim el requisit més important, perquè podem complir el requisit dels tres anys, ser part de la societat i tenir l'informe d'arrelament, però si no aconsegueixes el contracte d'un any no et fan els papers.”

La precarietat laboral que hi ha al territori de la diòcesi és tan elevada que fa que les persones tinguin molt complicat poder acreditar aquests requisits. Si aconsegueixen acreditar-los, reben una autorització de dos anys més per residir-hi i treballar-hi.

Al cap de dos anys hi haurà els mateixos problemes que en l'anterior renovació: han d'estar donades d'alta i treballant en el moment de presentar la sol·licitud de renovació i han d'haver cotitzat un mínim de dotze mesos durant els dos últims anys. Si es passa aquesta prova, es concedeix una altra autorització de residència i treball per un altre període de dos anys.

Per acabar, quan la persona porta cinc anys de residència regular continuada a l'Estat i no ha sortit més de deu mesos del territori estatal en aquest període, s'aconsegueix la residència de llarga durada.

“No tinc papers i he anat buscant treball i no em surt perquè no tinc papers, llavors no em fan contracte i sense un contracte, com que m'ho demanen com a requisit, no tinc papers ni res.”

40 STS 1155/2018, de 9 de juliol, i STS 110/2019, d'1 de febrer.

41 Càritas Diocesana de Barcelona (2018a).

GOBIERNO
DE ESPAÑA

Delegación del Gobierno
en Cataluña
Subdelegación del Gobierno
en Barcelona
Delegació del Govern
a Catalunya
Subdelegació del Govern
a Barcelona

La protecció internacional

La segona via de tramitació per obtenir la regularitat administrativa que observem a Càritas Diocesana de Barcelona és la sol·licitud de protecció internacional, que demanen persones que han fugit de situacions de violència dels països d'origen. L'Estat espanyol reconeix el dret d'asil a la Constitució, als articles 13.4 i 149.2, i l'ordena a la Llei 12/2009, de 30 d'octubre, reguladora del dret d'asil i de la protecció subsidiària, la qual no disposa d'un reglament que la desplegui, més de deu anys després. La Llei estableix tant el procediment d'asil com el sistema estatal d'acollida. A més a més, aquesta llei no ha estat la via tradicional per regularitzar les situacions de moltes persones migrades. L'Estat espanyol no es va reconèixer a si mateix com un estat d'asil, sinó de migració.⁴² Per això, moltes persones que podien haver-lo sol·licitat, en realitat es regularitzaven per la via de l'arrelament. La situació internacional es va capgirar el 2015, amb les greus crisis regionals i l'explosió de moltes violències en molts països, i això va provocar un canvi de paradigma. Així, els esdeveniments de 2015 i el creixent nombre de sol·licituds d'asil van provocar la creació del Pla Estatal d'Acollida. Aquest Pla té la intenció de cobrir les necessitats bàsiques de les persones durant els primers 18 o 24 mesos.

Les persones migrades que opten per demanar asil han de seguir un recorregut que, en aquest cas, passa per demostrar que estan patint persecució al país

d'origen. Aquest procés s'ha d'iniciar durant el primer mes d'arribada a l'Estat espanyol.

Per tant, el primer pas que han de seguir les persones que sol·liciten la protecció internacional és poder demanar una cita durant el primer mes d'arribada.

“Nosaltres vam arribar a l'abril i van tenir cita per l'agost i el sistema ja era mig col·lapsat, però ara al sistema ha arribat massa gent i no s'està donant l'abast, llavors està sobrecarregat.”

En aquest temps d'espera, la persona no romandrà in-documentada, ja que rebrà un document acreditatiu que, tanmateix, no autoritza a residir ni treballar —és la popularment anomenada “targeta blanca”. Per tant, aquesta targeta no dona ni permís de residència ni de treball, però permet que la persona no sigui susceptible de ser expulsada, mentre espera la cita de presentació de la sol·licitud d'asil.

Un cop s'aconsegueix acudir a la cita, la sol·licitud és admesa a tràmit un mes més tard, i es compleixen els requisits, se li dona una “targeta vermella” amb la qual sí que té autorització de residència. Sis mesos més tard, s'obté l'autorització de treball durant sis mesos. Aquesta targeta es va renovant mentre estigui en tràmit la sol·licitud de protecció internacional i fins que es resolgui. La resolució pot ser acceptada i, en aquest cas, la persona obtindria l'estatus de refugiat amb “targeta vermella definitiva” amb autorització de residència i de treball a Espanya, la protecció subsidiària, si es considera que no es compleixen tots els requisits. Ara bé, la persona es trobaria en la “irregularitat sobrevinguda”, és a dir, estaria novament en situació administrativa irregular i hauria de començar tota la tramitació d'un possible arrelament social, malgrat que potser, durant els dos o tres anys que ha passat des de la sol·licitud de protecció internacional, la persona tenia una situació estabilitzada amb un contracte de treball en molts casos fins i tot indefinit.

“Quan demanes asil et donen un temps perquè no estiguis il·legalment diguem, i et donen la targeta blanca, que et serveix per residir sense treballar. O sigui, sense sortir del país ni treballar. Després et donen una targeta amb autorització de treball.”

El que manifesten les persones ateses per Càritas Diocesana de Barcelona i que han sol·licitat la protecció internacional és que durant tots els mesos en què no s'obté el permís de treball (que pot allargar-se més d'un any), el problema per pagar les despeses d'habitatge és preocupant i moltes manifesten haver estat vivint al carrer, fins i tot amb la família.

42. Garcés Mascareñas (2019).

“Ara mateix no tenim habitatge, estem a l’espera que ens ubiquin, estem en situació de carrer.”

“Estic aquí fa nou mesos [...] ara visc a un hostal de la Creu Roja. Abans estava en situació de carrer.”

“Porto set mesos vivint aquí a Barcelona [...], vaig estar dos mesos en situació de carrer i Saier em va ajudar, em van allotjar a Balmes a un hostal.”

Com s’ha comentat, les persones o famílies sol·licitants de protecció internacional poden acollir-se al Pla Estatal, que es divideix en diferents fases. En una primera fase, d’entre sis a nou mesos, les persones són allotjades en centres d’acollida públics i privats, en què poden rebre assistència psicològica o social i també cursos de llengua o laborals. La següent fase, que dura dotze mesos i es pot allargar fins a divuit, ja comporta que les persones visquin de manera autònoma, tot i que tenen ajuts per a l’habitatge i per a les necessitats bàsiques i tenen autorització de treball.

“Nosaltres, ens hem ficat al programa de la Creu Roja, i el que fa és aconseguir-te un lloc d’acollida i t’envia a un centre d’acollida on hi ha moltes famílies.”

Tant en el cas dels processos d’arrelament social com en els de protecció internacional, si bé sembla que les dificultats hagin de disminuir un cop s’aconsegueix l’autorització de residència i treball, s’ha de tenir en compte que és temporal i que caldrà renovar-la. Com ja s’ha comentat en el cas de la protecció internacional, fins que no arriba una resolució positiva no es pot considerar que la situació sigui permanent i la persona està en situació provisional. En el cas de l’arrelament social, com també s’ha comentat, es passarà per un període de renovacions successives fins a aconseguir l’autorització de llarga durada. Els tràmits per renovar les autoritzacions també són, per tant, motiu de preocupació, atès que si no es compleixen els requisits, es cau en la irregularitat sobrevinguda. La irregularitat sobrevinguda esdevé cada vegada que s’ha de fer una renovació i no es compleixen els requisits, per exemple, si es perd la feina. I juntament amb els titulars d’aquestes autoritzacions perdrien la seva regularitat tots els membres de la família que en depenguin, com els fills menors d’edat. En el cas de les persones sol·licitants d’asil, si la petició és denegada, aleshores esdevé també en situació d’irregularitat sobrevinguda. La part més terrible d’aquesta situació, en termes emocionals però també socials, és que la irregularitat sobrevinguda comporta la fi dels projectes i la planificació que la persona havia pogut començar a desenvolupar, tot generant una sensació de fracàs personal que desmoralitza i perjudica la inclusió a la societat.

“Perdre els papers és molt dur.”

“Et cau el món a sobre.”

“La tempesta la tens al cap.”

“El que més em preocupa en aquests moments és la renovació de la targeta.”

Així doncs, els entrebancs per tirar endavant el procés de regularització de la situació administrativa són molts i els processos es dilaten en el temps, cosa que pot acabar provocant un sentiment de frustració a les persones que venen amb la il·lusió de poder tornar a començar. El sentiment continua quan sorgeixen més obstacles a l’hora d’acreditar la trajectòria formativa i professional.

LES FRUSTRACIÓ CONTINUA AMB ELS ESTUDIS I LA FORMACIÓ

Podria semblar que un cop superats els obstacles d’accés a un habitatge digne i d’inici dels tràmits de regularització administrativa s’acabarien els problemes per a les persones que arriben en situació de vulnerabilitat al nostre país. Tanmateix, hi ha un tercer obstacle relacionat amb el capital cultural d’aquestes persones; és a dir, amb els estudis que volen fer i amb les titulacions acadèmiques, les habilitats i els aprenentatges adquirits en el país d’origen. Ens centrarem, doncs, en aquests tres elements: en primer lloc, en l’etapa d’estudis garantida segons la llei, és a dir, els estudis obligatoris i que es limita dels sis als setze anys; en segon lloc, en la dificultat per accedir a estudis postobligatoris i, en tercer lloc, en totes les problemàtiques per aconseguir homologar les titulacions obtingudes en el país d’origen. Es tracta de tres elements clau que acabaran marcant el trànsit cap al mercat laboral d’aquestes persones.

Pel que fa a l’etapa escolar obligatòria, les persones que arriben en situació de vulnerabilitat i els seus fills tenen dificultats per veure-la garantida. Així, malgrat que els infants menors de setze anys hagin de tenir garantida l’escolarització independentment de la situació de documentació, la realitat és que les famílies viuen dificultats per escolaritzar tant els infants com els adolescents. La falta d’una estabilitat, tant en l’habitatge com en la feina, fa que sigui difícil, de retruc, una estabilitat en l’escolarització. Aquesta problemàtica es posa de manifest de manera més clara en el cas de les famílies demandants d’asil, perquè, tal com està dissenyat el pla estatal de refugi, mentre estan a l’espera que se’ls assigni un equipament residencial que pot ser en qualsevol punt de la geografia espanyola, els fills no s’escolaritzen. Aquest període d’espera pot allargar-se i és un temps en què els menors no van a l’escola: la conseqüència sol ser perdre almenys tot un curs escolar. “El volem posar a estudiar [...] ells diuen que no, pel mateix motiu, perquè ens poden traslladar en qualsevol moment.”

Tot i que les escoles i els mestres fan mans i mànigues per acollir els infants, a vegades sent menys rigorosos pel que fa a les situacions i als moments que no els seria manat, sovint els infants i els joves viuen períodes sense estar escolaritzats i, com s'ha comentat, perden semestres i oportunitats, de manera que tenen dificultats per incorporar-se als grups d'infants i joves de la seva edat i curs i perden les oportunitats que l'escola suposa per a qualsevol infant: estar amb els iguals, acollits i acompanyats pels mestres i educadors i protegits per un equip avesat a la infància.

A vegades, a les famílies migrades se les assigna a escoles concertades i es preocupen perquè no poden pagar-ne les quotes, ja que els manca la informació per saber que no tenen l'obligació de pagar-les.

“M’han donat una escola i resulta que és privada, d’on trec els diners per pagar-la?”

Així, pot donar-se la paradoxa que, tot i la Convenció dels Drets dels Infants que garanteix, entre d'altres, el dret a l'educació, hi ha infants i adolescents que arriben amb les famílies en situació de vulnerabilitat i veuen els seus drets vulnerats per causa de la situació administrativa dels pares.

Pel que fa als estudis postobligatoris, el fet de poder accedir-hi o continuar-los és un repte que topa amb barreres insalvables. De fet, es pot afirmar que la pràctica totalitat d'adolescents i de joves sense documentació no tenen garantit l'accés a estudis postobligatoris, ja que la normativa d'estrangeria no ho estableix, tret dels joves que poden accedir a algun programa específic per a joves refugiats, que, en tot cas, beneficia un nombre molt petit d'estudiants.⁴³

“Al meu país jo estava estudiant i venia amb esperances de fer-ho aquí, continuar els meus estudis, però [...] ens van tornar a traslladar cap aquí. Hem buscat institucions però la major part són de pagament.”

Finalment, una darrera gran barrera és l'homologació d'estudis de batxillerat o d'estudis superiors en origen, atès que, ja sigui pel preu massa elevat o bé perquè es triga un temps excessiu, acaba sent una pèrdua d'oportunitats irrecuperable. Fins i tot pot representar l'endarreriment o l'abandonament dels estudis.

“El de 16 anys té un problema [...] no el rebien [...] vam haver d'esperar un temps per adaptar-lo a l'escola de majors [...] té 20 anys [...] tenia batxillerat [...] homologar el títol requereix diners, temps [...] no pot estudiar.”

Sovint aquesta homologació és impossible o extremadament difícil, ja que la documentació que es requereix és inaccessible o inexistent, per exemple, per a les persones en demanda d'asil. En altres tipus de formacions també hi ha dificultat d'accés si no es disposa de documentació: cursos, formacions, etc.

“L'homologació [...] pagar la taxa són uns 86€ [...] m'he gastat els diners innecessàriament [...] vaig perdre 200€[...] després de 10 anys no em responen.”

Per tant, ja sigui perquè les persones no poden pagar les taxes o bé perquè és un procés que es dilata molt en el temps i, afegint-hi un tercer factor, perquè la persona no té un coneixement suficient del funcionament de tot el procés, el fet cert és que les homologacions acaben sent més aviat casos anecdòtics que no pas la majoria de les situacions.

“Ja tinc la notificació de demora de dos anys del procés d'homologació [...] per poder homologar i poder treballar d'enginyer.”

I això implica que en molts casos les persones han de tornar a començar de zero, pel que fa a les possibilitats de formar-se com al reconeixement de la formació en el mercat de treball, i tornen a ser aprenents d'oficis múltiples. Això pot arribar a ser un motiu de frustració, perquè una gran part de les esperances de continuar la vida en millors condicions es veuen truncades per les barreres insalvables en l'àmbit formatiu.

“Jo soc comptadora pública, aquí es diu gestora. Venim amb il·lusió de poder exercir la nostra professió i arribem aquí i diem: «Estic de cara a la paret.»

En resum, la impossibilitat d'homologar titulacions i accedir a la formació de tots els nivells i àmbits condiciona de manera negativa les possibilitats d'accés al mercat de treball, un obstacle més d'aquesta llarga cursa.

LA DISCRIMINACIÓ ESTRUCTURAL DEL MERCAT DE TREBALL

Els fets de poder accedir a un habitatge digne i a una feina i de gaudir de bona salut estan molt relacionats. Poder tenir una feina amb un sou adequat és el que pot permetre, al seu torn, que les persones puguin accedir a un habitatge.

“Aquí si no tens treball, salut i habitatge, són les tres coses que has de tenir aquí... si te'n falta una d'aquestes tres ja estàs malament. I a mi si no em falta on viure, em falta el treball.”

Les oportunitats laborals de les persones arribades en

situació de vulnerabilitat estan caracteritzades per la irregularitat; és a dir, per no poder disposar de la documentació que garanteix les condicions laborals com les de la resta de la ciutadania. Mentre dura el procés d'arrelament no tenen més opcions que treballar en el mercat informal, exposades no només a feines precàries sinó també a abusos de la situació.

Quan volen optar a una ocupació, el més habitual és que no se'ls esculli si hi ha una situació administrativa irregular.

“Sempre que feia entrevistes [...] Al final li deia: «és que no tinc papers». Deia: «haver començat per aquí i no m'haguessis fet perdre el temps».”

“Clar aquesta impotència, per un paper no et donen la feina malgrat que tinguis el perfil que demanen i sent qualificat.”

Altres vegades no se'ls ofereix un contracte, malgrat que disposin de la documentació necessària: per exemple, en les entrevistes de feina els ocupadors solen deixar clar que prefereixen contractar una persona espanyola. Així, tenir autorització de treball no sempre significa aconseguir sortir del treball irregular.

“Jo tinc els meus papers, tinc el meu permís de treball, tinc permís de residència i sí que he fet recerca, i els requisits que em demanen són pràcticament dir-me: «a veure, si tinc cues de molta gent del país molt preparada per què has de ser tu?». Literal.”

Quan s'aconsegueix una feina, majoritàriament sense contractar, és precària en condicions i de curta durada. Les feines es caracteritzen perquè pertanyen a sectors que tenen a veure amb la neteja, la cura d'altres persones, la restauració i la construcció, sense compromís temporal o per un temps limitat o incert, amb poques hores de dedicació, que poden reduir-se o ampliar-se arbitràriament. Són condicions que no ofereixen els requisits mínims per optar a la regularització per compte aliè. Són, en la gran majoria dels casos, feines amb unes remuneracions baixes o molt baixes.

Com el nombre d'hores, l'horari i la remuneració també són inestables: alguns mesos es cobra més i altres menys, de manera que tenir una feina no assegura poder pagar les despeses.

“Treballo en reformes [...] si treballes tot el mes són 1.000 €, però es un sector, una feina que és molt temporal, llavors no sempre tens els 1.000 €, hi ha mesos de 2-3 setmanes [...] aquest mes porto 3 setmanes sense treballar i llavors la situació es complica [...] és molt estacional.”

És a dir, una precarietat marcada per una inseguretat elevada i una situació de gran fragilitat, que en qualsevol moment pot desaparèixer, com s'ha vist amb la crisi de la COVID-19, que ha destruït molta ocupació precària (temporal, del mercat informal, etc.).

Menció especial mereixen les treballadores del servei domèstic, que és habitual que siguin dones internes, amb una dedicació de 24 h, sense dies de descans garantits o vacances amb remuneració.⁴⁴

“Jo treballo d'interna de dilluns a dissabte 24 h [...] tant de dia com de nit. Els diumenges surto entre les 10-11 del matí, perquè he d'esperar un dels fills que arribi i he de tornar a les 9 de la nit una altra vegada. [...] en realitat no és un descans llarg ni res. [...] Arribo i he de tornar a estar amb ella per donar-li el sopar, moltes vegades la deixen sense sopar.”

En aquests casos, el fet de no poder sortir de la casa en què es treballa dificulta la possibilitat d'establir una xarxa de relacions socials de la persona, que s'acaba aïllant de la resta de la societat i acaba creant un vincle important amb la família per a la qual treballa.

“Treballo ara mateix amb persones grans, he tingut una experiència molt bonica perquè he trobat persones que em fan sentir com de la família.”

Aquest vincle sovint no és correspost i hi ha experiències en què l'absència de compromís per part de les persones ocupadores va acompanyada de promeses de regularització de contractes que no es compleixen, de manera que hi ha molts casos de persones que esperen anys per aconseguir un contracte que mai no arriba.

“El que passa és que hem de tenir paciència perquè en el meu cas m'han ofert que d'aquí un temps i tal em faran contracte [...] Moltes vegades em van dir que aquí les famílies abusen d'aquesta situació, llavors et tenen 6 o 7 anys, «no te'n vagis, et donarem el contracte» i així duren.”

“Hi vaig estar 6 anys d'intern treballant, però mai em van arribar a fer el contracte, perquè hi havia problemes fiscals que no podien, perquè el fill tenia una empresa i no podia donar-me allò que em demanaven, els requisits que estigués al dia amb la Seguretat Social i em posaven molts entrebancs. Però jo pensava: «Bé, tinc casa, tinc habitatge i tinc atur [...]» Quan va morir el senyor vaig sortir d'allà perquè em vaig convertir en un estrany per al fill, encara que jo hi havia conviscut 6 anys.”

Les treballadores de la llar tenen l'agreujant addicional que fins i tot en els casos que aconseguixen l'auto-

rització de residència i el permís de treball, legalment cotitzen a la Seguretat Social en un règim especial que no garanteix els mateixos drets que el règim general.⁴⁵

“Miri, jo sóc treballadora de la llar i tot i que cotitzo a la Seguretat Social no tinc dret a l'atur. Treballo totes les hores de treball i no tinc dret a l'atur. M'agradaria que ens ajudessin en que això fos diferent”.

Entre les moltes conseqüències derivades del fet que la regularització no impliqui una millora en la situació laboral hi ha el fet de no poder disposar de contractes que permetin renovar l'autorització de residència i treball, cosa que comporta recaigudes en la irregularitat. Així, els períodes sense feina són majoritàriament sense drets ni garanties mínimes.

“Una empresa tan gran i un hotel tan guai que a l'hora de la veritat et donin completament l'esquena, perquè jo mai els vaig fallar, mai vaig arribar tard [...] «moltes gràcies per haver participat, però l'hotel està en contingència, no podem ajudar-te, acabem de resoldre els papers a un dels teus companys i ja no podem més.»”

Tot sovint viuen períodes d'atur de llarga durada, sense disposar d'autorització de residència i treball, fet que els aboca a viure en la paradoxa de ser persones sense residència que no poden accedir a una feina que els faciliti obtenir justament l'autorització de residència perquè no en tenen.

“Aquesta impotència, per un paper així de plàstic, un carnet, no et donen el treball i sent qualificat i el perfil que demanen.”

Estar atrapat en la marginació laboral agreuja la urgència d'acceptar feines irregulars puntuals i temporals, de curta durada, de poques hores i que no permeten subsistir o de moltes hores sense descans i per un salari precari. Pot ser l'única oportunitat per a moltes persones, ja que d'altres no aconseguixen ni aquestes feines.

“Un ha de venir amb la consciència que ve disposat a treballar del que sigui.”

Com s'ha explicat, les dificultats en l'àmbit educatiu fan que la formació no actuï com a facilitador. I els treballadors estan en una situació de desigualtat respecte dels ocupadors, que els fa extremadament vulnerables als abusos, sense que els compromisos siguin més que miralls que no s'arriben a complir. Sovint les persones migrades no són conscients de la situació o viuen emmurrades en una idea de favor que reben dels ocupadors

⁴⁴ Se'n pot veure un exemple a *La Vanguardia* (2020).

⁴⁵ Les persones ocupades en el sector domèstic no tenen plena equiparació de drets amb altres sectors, especialment pel que fa a una garantia de protecció social completa, incloent-hi la manca de reconeixement de la prestació d'atur.

o, simplement, en l'experiència real que la situació laboral, per precària i provisional que sigui, és millor que les oportunitats que tenien al país d'origen.

En el cas de Càritas, que treballa amb itineraris laborals perquè les persones puguin reinventar-se i trobar noves professions diferents de les que tenien als països d'origen, es posa en valor el sector de les persones cuidadores (de la gent gran, dels infants, de les persones amb dependència, etc.) com a lloc en què conflueixen dues vulnerabilitats. D'una banda, la vulnerabilitat de la persona en situació administrativa irregular, que ha de trobar una nova professió i començar “de zero”. De l'altra, la vulnerabilitat de la persona que necessita algú que en tingui cura, moltes vegades en solitud no volguda o en situació d'aïllament.

“He fet cursos d'atenció domiciliària a persones amb dependència i he après a tractar persones que estan en un nivell diferent al nostre, respecte a les capacitats. Són persones que es troben soles, que necessiten suport. Moltes persones grans que necessiten que els ajudin.”

Així, en coincidir aquestes dues fragilitats, s'aconsegueix que agafin força: la força de sentir-se útil i de trobar una nova professió, que s'uneix a la força de sentir-se cuidat i acompanyat.

“Ajudar aquí la gent i treballar amb persones m'ha agradat molt. No pensava que anava a treballar d'això, mai abans ho havia fet. Però quan vaig començar aquí a tractar persones que després, de tu a tu, et guanyes la confiança i veuen com ets, que ets alegre, els dones una mica com més d'alegria a aquestes persones que ho necessiten. Perquè ho necessiten i molt. I tu vas obrint-te.”

L'impacte de la COVID-19 en l'economia ha estat àmpliament documentat i és actualitat en tots els mitjans. Així, Càritas ha denunciat com les persones que estan en situació irregular han estat especialment afectades pel confinament. La gran majoria van perdre les seves feines i van quedar sense ingressos. Moltes de les persones dedicades a la cura d'altres han estat rebutjades per por de les famílies i les persones ateses a possibles contagis.

Així, les persones sense drets laborals han estat especialment afectades, però també aquelles que sí que en tenen, ja que els ERTOs han deixat moltes famílies amb ingressos escassos o nuls, quan aquests no han arribat per les dificultats administratives. Igualment, com és conegut, per a molts treballadors també ha augmentat dràsticament l'atur, i és un problema especialment greu per a les persones que tenen en la seva ocupació la principal

manera de lluitar per tenir i mantenir la seva ciutadania i la de la seva família.

En resum, les persones que arriben a Catalunya en situació de vulnerabilitat viuen una situació de discriminació estructural: en la selecció, en les condicions de feina, en les oportunitats de millora. I, sovint, viuen en una situació d'impossibilitat de sortir de l'exclusió documental i esdevenir ciutadans de ple dret i sense caducitat. Se senten invisibles i desprotegides en el mercat laboral.⁴⁶ I aquesta situació de fragilitat pot agreujar-se en el cas concret de les famílies amb menors, com es veurà tot seguit.

LA MAJOR VULNERABILITAT DE LES FAMÍLIES AMB MENORS

Les dificultats per tirar endavant s'agreuken quan es tracta de famílies amb menors, i molt especialment en el cas de les famílies monoparentals femenines. En primer lloc, és molt més difícil aconseguir una feina amb un horari que permeti la conciliació, quan a la vegada és molt necessari tenir una feina per poder garantir, almenys, les necessitats bàsiques de l'infant.

“En tenir una nena havia de treballar i amb una nena de 2 anys se'm va fer difícil.”

“No podia treballar amb la nena, havia de tenir algú que em pogués ajudar amb la nena per poder treballar”.

Una altra font de dificultats prové del procés de regularització dels fills. Si els pares estan en situació administrativa irregular no poden iniciar els tràmits per regularitzar l'infant, tot i que hagi nascut a Espanya, i necessiten un any amb l'autorització de residència per poder tramitar-ne la nacionalitat.

“Només quan tens papers podràs fer els papers al teu fill.”

Així, perquè els infants obtinguin la regularitat administrativa és necessari que els pares estiguin en situació regular⁴⁷ i, en el cas de menors no nascuts a Espanya, que puguin acreditar mitjans econòmics i que tinguin un informe d'habitatge favorable, cosa que implica tenir un habitatge en propietat o amb un contracte de lloguer a nom seu. Per tant, tots els casos en què les famílies rellloquen habitacions o estan acollides a cases de familiars, que no siguin pares, fills o cònjuges —que com s'ha vist anteriorment són les situacions més habituals— no compleixen els requisits per poder regularitzar els infants. Això trenca el somni de les persones que confien poder

⁴⁶ Càritas Diocesana de Barcelona (2018a).

⁴⁷ La Llei 4/2000 reconeix el dret de les persones migrades a l'Estat espanyol a viure en família i, per tant, estableix mecanismes pels quals les persones en situació regular puguin portar a viure amb elles els familiars més directes que encara viuen al país d'origen, normalment cònjuges i fills. El procés de reagrupament familiar només el poden iniciar persones en situació regular que tinguin, com a mínim, un any de residència i hagin tramitat l'arrelament durant, almenys, l'any anterior.

reagrupar la família o poder garantir que els fills siguin ciutadans de ple dret. I trenca els somnis dels infants que creixen a la nostra societat, sense autorització de residència, abocats a un futur sense igualtat d'oportunitats.

De vegades, en el cas de menors d'edat, el reagrupament familiar no és físic, ja que resideixen a Espanya amb la persona, però en situació irregular. En aquests casos, els menors han de tenir un mínim de dos anys de permanència. Si es compleix el requisit del temps, caldrà complir una altra sèrie de requisits, començant per l'econòmic. Si bé és cert que en els darrers mesos la Instrucció de la Direcció General de Migracions (DGM) 4/2000 ha flexibilitzat el requisit de mitjans econòmics que fins ara s'exigia i que dificultava molt la regularització de menors no nascuts a Espanya, altres requisits establerts per l'art. 54 del Reglament de la llei d'estrangeria –RD 557/2011, de 20 d'abril– continuen dificultant la figura del reagrupament familiar i, per tant, la regularització de familiars, molts d'ells menors. Un d'ells és l'obligació de presentar un contracte laboral que garanteixi els ingressos durant, almenys, l'any següent, malgrat que s'hi ha introduït un factor de flexibilització quan el contracte es vegi perjudicat per les circumstàncies del mercat actual –COVID-19. Per tant, en aquests moments, el requisit

que probablement més dificulta la figura del reagrupament familiar és l'informe favorable sobre l'habitatge, tant quant a les condicions, que han de permetre una vida digna a tot el nucli familiar, com pel que fa a la propietat o el lloguer de l'habitatge mateix, ja que no pot ser un habitatge compartit que estigui a nom d'un altre familiar si aquest no és fill, cònjuge o ascendent de la persona sol·licitant del reagrupament familiar.

Les persones reagrupades també tindran un procés de renovació de les autoritzacions de residència, que estaran vinculades a les condicions de vida de la persona que les va reagrupar. En essència, es demana que les condicions per al reagrupament no canviïn, de manera que si la persona principal cau en situació d'irregularitat sobrevinguda fa caure la resta del nucli i es trunca no només el procés personal, sinó el projecte familiar sencer.

Segons l'experiència de Càritas, en molts casos, la pràctica administrativa seria recurrible davant un tribunal, però la realitat és que les persones migrades no tenen la capacitat econòmica o personal –per manca de temps i excés de problemàtiques– necessària per poder-ho fer. Per això, seria imprescindible que el dret d'estrangeria funcionés de manera efectiva, ràpida i sense ambigüitats, cosa que no succeeix sempre.

“Que tinc solvència perquè ells puguin [venir al país], sí. Això és molta paperassa també i hi ha molta injustícia també. [...] no sé com altres venen i es queden aquí. I no sé, és que jo potser no m'atreveixo a fer el mateix que els altres i no vaig poder portar els meus fills, i ja han passat anys, i ja van fent-se més grans també.”

Les dificultats que passen la mare o el pare per aconseguir un habitatge i una feina i obtenir l'autorització i el permís de treball, acaben repercutint en els menors, que viuen les situacions amb patiment.

“Tot això la que ho pagava era la nena també, ella també patia.”

Si es tenen menors a càrrec les situacions d'angoixa es multipliquen, perquè al patiment per la situació pròpia cal afegir la preocupació per les condicions de vida dels fills. Aquesta preocupació va més enllà del moment present de mancances i fa pensar sobre com això pot acabar afectant la vida futura dels infants.

“Estem tot el dia pensant, a vegades quan no surt res, no tens treball i tens una responsabilitat, tens un nen i sents com ho estàs fent malament, no estàs estudiant, no estàs treballant, clar. Vols treballar i a vegades no trobes, això no costa, t'afecta la confiança, això que passes de nen això et segueix tota la vida, a vegades això també afecta molt, la infància afecta molt.”

Els darrers estudis sobre la transmissió intergeneracional de la pobresa confirmen aquesta certesa, atès que els nois que han viscut amb mancances greus durant la infantesa acumulen el doble de probabilitats de viure en situació de pobresa o d'exclusió social quan són adults.⁴⁸

És molt difícil per als pares veure com la situació d'irregularitat administrativa acaba repercutint negativament en els fills, sobretot perquè, com s'ha comentat anteriorment, un dels motius per sortir dels països d'origen és poder oferir més oportunitats als fills. Per això és molt dolorós veure com el fills no es poden beneficiar d'oportunitats per estudiar i per millorar les condicions de vida, i com, a més a més, això representa un motiu de tristesa i d'incomprensió per part dels menors. Pot acabar generant en l'adult un sentiment intern de frustració, que en qualsevol cas no pot exterioritzar davant l'infant.

“I veure com aquesta cara de tristesa després que ella portés tanta il·lusió i veure-la amb aquesta cara de tristesa, això et posa molt malament. Que un no ho demostris, en aquest cas perquè jo tinc una filla que haig d'anar cap endavant i hem de lluitar. Jo li vaig dir: «no, filla meva, que després ho fem, quan tinguem els papers el pròxim any ho fem», però dins

teu et sents malament, et sents que no pots, et lences al llit i dius: «Déu meu, és que soc capaç, soc bona persona, sé treballar, la meua filla vol estudiar» i sents com que et tanquen moltes portes, és que no és tan sols una, et tanquen moltes portes laborals, per estudiar, te'n tanquen moltes.”

A més a més, aquestes situacions límit i de tensió que es viuen, causades pel fet de no disposar de la situació administrativa regular, acaben repercutint en les relacions familiars i de parella, i generen conflictes que poden acabar provocant ruptures familiars.

Per tant, les famílies amb menors es configuren com un dels col·lectius amb major vulnerabilitat en aquesta cursa d'obstacles, que hem anat desgranant, per aconseguir la ciutadania de ple dret.

3.3 La vulneració dels drets de ciutadania

Fins ara, hem vist com les persones que arriben al nostre país han de superar una cursa d'obstacles, que comença amb la cerca d'una llar i la tramitació de la regularitat administrativa i continua amb els maldecaps per acreditar la trajectòria educativa i professional i per trobar una feina decent. I hem vist com aquests obstacles són encara més grans en el cas de les famílies amb menors. Són persones i famílies que estan lluny de sentir-se ciutadans de ple dret, perquè no poden participar amb normalitat en la nostra societat. Hi ha tres elements que posen de manifest de manera més clara aquesta llunyania amb una ciutadania de ple dret, perquè en són directament una vulneració. En primer lloc, les dificultats d'empadronament que viuen les persones en alguns municipis de la diòcesi els tanquen la porta d'accés a altres drets bàsics, com ara, la sanitat, l'habitatge o l'educació. En segon lloc, la limitació per a les persones en situació administrativa irregular del dret a ser ateses pels serveis socials. I, en tercer lloc, les dificultats per obrir un compte corrent.

EL PADRÓ COM A PORTA D'ACCÉS A ALTRES DRETS

Segons la Llei de bases de règim local, l'empadronament és obligatori per a totes les persones que viuen al territori de l'Estat, tinguin o no domicili fix. Però la manca de coneixement dels drets que les assisteixen fa que es negocïi l'empadronament amb habitacions a canvi de diners o que, directament, es prohibeixi d'empadronar.

“M'oferia una habitació compartida amb 3 o 4 persones i 250 €, sense dret a empadronar-me'hi, perquè ella ja hi havia empadronat moltes persones.”

“Hi ha moltes persones que se n'aprofiten i et cobren per un habitatge 400 i 500 €, i sense dret a empadronament i

tots sabem que aquí ens hem d'empadronar i hem de tenir un lloc on viure.”

Hi ha una fórmula per empadronar que és l'empadronament sense domicili fix. Un dels mitjans per empadronar les persones que relloguen habitacions és la indicació d'una adreça fictícia que opera com a domicili per a notificacions. Aquesta solució és aplicable a Espanya, tant a les persones sense sostre, en sentit estricte, com a qui viu de forma itinerant encadenant allotjaments temporals de curta durada en habitacions en un mateix terme municipal. Per tant, les persones que viuen rellogant habitacions encaixarien en aquesta casuística de l'empadronament sense domicili fix.

“I aquí em vaig assabentar que Catalunya [...] té el servei d'empadronament sense domicili fix.”

Tanmateix, l'aplicació de la fórmula de l'empadronament és d'àmbit local i, per tant, hi ha diferents maneres de dur-la a la pràctica. Així, mentre que ajuntaments, com ara, el de Barcelona, faciliten l'empadronament sense domicili fix tant a persones sense sostre com a persones que viuen en habitacions de relloguer, hi ha altres ajuntaments de municipis de la diòcesi de Barcelona que no ho posen tan fàcil. En primer lloc, demanen com a requisit indispensable que hi hagi un informe favorable dels serveis socials, per confirmar el coneixement de la situació en l'àmbit de l'habitatge de la persona que demana l'empadronament. Acostumen a ser els mateixos ajuntaments que demanen, com a requisit indispensable perquè pugui ser atesa per serveis socials, que la persona estigui empadronada en el municipi. Per tant, la persona no pot ser atesa perquè no està empadronada i, al mateix temps, no pot empadronar-se perquè no disposa d'un informe dels serveis socials (perquè no l'han atès). Les dificultats per empadronar-se, tant si és per barreres per part de l'ajuntament o per un propietari del pis que té por que el denunciïn, deixen les persones i les famílies sense accedir a un dret bàsic que, a més a més, és la porta d'altres drets fonamentals: en primer lloc, l'empadronament és la fórmula més habitual per demostrar la residència continuada en la tramitació de l'arrelament social.

“Per aconseguir els papers has de tenir tres anys, com ja ho vaig dir, empadronat, si no trobes on empadronar-te aquest temps està perdut, saps?”

En segon lloc, l'empadronament és necessari per poder tramitar la targeta sanitària al centre d'atenció primària, per poder escolaritzar els fills, per poder ser atès als serveis socials, etc. De vegades, per ser atès als serveis socials no només demanen l'empadronament, sinó que demanen la regularitat administrativa.

“Això és veritat, quan jo vaig arribar i va néixer el meu fill jo hi era i no vaig poder treballar i vaig anar a l'assistenta [social] i em diu: «bé, nena, no et podem atendre perquè mentre tu no tinguis els teus papers et vas... [...]» Diu: «no podem atendre't, ho sento, quan tinguis papers torna» i em van dir que no podien atendre'm.”

EL DRET A SER ATÈS PELS SERVEIS SOCIALS

La Llei 4/2000, a l'article 14.3, estableix que les persones en situació administrativa irregular tenen dret a serveis i prestacions socials bàsiques. A Catalunya, la Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials, a l'article 6, permet que les persones migrades en situació irregular que estiguin en situació de necessitat personal bàsica puguin accedir als serveis socials. Però no es defineix quines situacions poden ser considerades de necessitat personal bàsica. A la pràctica, les persones en aquesta situació acaben tenint accés als serveis que la cartera de serveis socials de la Generalitat (Decret 142/2010, d'11 d'octubre, annex I) marca com a serveis socials bàsics. Això dona accés a serveis de menjadors socials, albergs o ajuts econòmics puntuals, depenent dels criteris dels ajuntaments. I és que els ajuntaments tenen completa discrecionalitat a l'hora de decidir quin accés als serveis socials municipals tenen les persones en situació administrativa irregular. Molts ajuntaments acaben restringint-ne l'accés per via d'altres portes, per exemple, l'accés a l'empadronament o el fet de no tenir certificat de discapacitat. Per tant, el dret a ser atès pels serveis socials acaba quedant “ai-gualit” perquè dependrà, en última instància, de la bona voluntat “pressupostària” municipal, és a dir, de si el municipi desplega o no els serveis i els recursos necessaris i de si estableix uns criteris d'accés amplis o restringits.

Pel que fa a l'atenció rebuda per part dels serveis socials, les persones coincideixen a expressar que els tràmits burocràtics acaben sent molt complexos, i que el fet de tenir la situació administrativa irregular pot afegir més dificultat a l'hora de sol·licitar ajudes.

“Em van demanar papers per a moltes coses, tu no tens dret a ser atès aquí, és que no sé què, és que has de portar això i l'altre i l'altre, i l'altre. Papers que jo no podia aconseguir.”

Moltes vegades les persones tenen la sensació d'estar atrapades en un cercle viciós, perquè els requisits que els demanen no els poden complir, precisament per la situació administrativa irregular. Així arriben a un carrer sense sortida, ja que no poden rebre ajudes o, fins i tot, no poden ser ateses, moltes vegades en un moment en què la situació de vulnerabilitat és més urgent.

“Vaig anar a serveis socials per sol·licitar l'ajuda de la targeta, però em van posar un munt d'objeccions, em

diu: «però tu no estàs apuntat a l'INEM». Dic: «jo no tinc papers, com haig d'estar apuntat a l'INEM?, jo tinc la meua targeta, el meu passaport i això».

LA DISCRIMINACIÓ EN ELS BANCs I CAIXES: L'ADMINISTRACIÓ LATENT

A més de relacionar-se amb l'Administració pública, les persones arribades a Catalunya han de relacionar-se obligatòriament amb bancs i caixes. I, malgrat que la normativa actual estableix el dret a tenir un compte bàsic bancari per a totes les persones regulars o inexpulsables –l'RD 164/2019 regula el dret d'accés a un compte bàsic de pagament, que garanteix l'accés a aquest tipus compte de les persones més vulnerables–, són moltes les dificultats existents. Així, és obligatori obrir un compte corrent per poder cobrar la nòmina o per rebre prestacions o subvencions per part de les administracions públiques quan els correspon (com la prestació d'atur). Tanmateix, hi ha una discriminació quant a poder accedir als serveis de les entitats financeres. En primer lloc, per les dificultats a l'hora de poder obrir un compte corrent.

“Vaig anar a dues entitats que no em volien obrir compte. «No», em diu, «perquè amb el passaport no», em diu. Només una em va acceptar el passaport però amb un ingrés mínim de 300€, que si no li ingressaven 300€ en el compte no la podia obrir.”

“Ens denigren perquè com que no tenim el NIE ni res no ens fan un compte.”

En segon lloc, hi ha vegades que es produeix un abús de la situació i, a canvi d'obrir-los un compte corrent, els demanen que contractin una assegurança. El desconeixement sobre el que és obligatori i el que no ho és genera que algunes entitats o oficines aprofitin per pressionar les persones vulnerables, fent-les sentir amb l'obligació de contractar productes financers que no necessiten i que en general no es poden permetre.

“Et diuen: «obres un compte i t'has de fer l'assegurança d'habitatge o l'assegurança de repatriació».”

“Em van fer el compte amb la condició d'agafar una assegurança. Jo necessitava el compte, vaig agafar l'assegurança i la vaig pagar.”

“La noia em diu que he d'agafar l'assegurança obligatòriament. [...] doncs jo no vull una assegurança. Doncs, tenen [un crèdit de] dos anys per a una tele. Ni vull ni tele ni assegurança, simplement estem buscant un número de compte.”

En general, les persones que tenen la necessitat d'obrir-

se un compte corrent com a requisit per rebre alguna ajuda o subvenció, si són nouvingudes, és molt possible que estiguin desinformades i que no coneguin els procediments habituals ni el vocabulari de les entitats financeres. En aquest sentit, necessiten que algú els faciliti aquesta informació i, moltes vegades, aquest suport també recau en la persona que els està fent un acompanyament.

“La meua assistenta [social] em va dir que no era obligació que jo el tingués. Perquè si tu no saps quins són els teus drets et fan el que volen.”

Pot haver-hi casos en què la persona es vegi obligada a contractar algun producte de risc o amb cost a canvi d'obrir-se un compte corrent, i això pot fer que acabi acumulant un deute amb l'entitat financera. La mateixa falta d'informació o de formació en productes financers que comentàvem anteriorment i la precarietat econòmica que viuen les persones en els primers moments d'obrir-se camí en un país nou són dos elements que poden desembocar en una situació no desitjada, ni per a la persona ni per a la mateixa entitat. Perquè s'acumula un deute que la persona no podrà pagar i això es converteix en un nou entrebanc, que s'afegeix a la cursa d'obstacles ja de per si difícil.

“A mi em van dir molt amablement que si obria un compte amb passaport, que m'havia de fer una assegurança de salut. La noia em va dir que em cobrarien 50€ anuals i tindria segur amb Sanitas. [...] [temps després] em van començar a trucar de el banc que tenia un deute de 350€ [...] Llavors jo vaig voler cancel·lar-la, l'assegurança, i em va dir: «no te la puc cancel·lar».”

Els abusos per part de les entitats financeres es poden considerar, en ocasions, com a frau bancari, perquè la persona que no està ben informada se sent enganyada, i l'engany pot entendre's també com un aprofitament del desconeixement per obtenir un benefici per a l'entitat. És a dir, es busca de manera directa o indirecta que el buit d'informació que té la persona serveixi per acabar obtenint un rendiment que d'altra manera no s'obtidria. La persona que contracta el compte corrent hauria de tenir l'opció real de voler contractar algun altre producte financer; és a dir, hauria de poder triar amb llibertat i coneixement.

“Em va dir: «has de venir un mes abans, vine a principis de setembre i cancel·les [l'assegurança]». [...] El setembre, em va dir la noia: «has de pagar aquests 480 [€], més 100 de manteniment per poder liquidar l'assegurança». [...] Van començar a trucar-me demanant motius [...] vaig dir que me n'anava al meu país [...] «envia un contracte de treball o alguna cosa que certifiqui que vostè marxa del país per poder donar-li de baixa. [...] aquest contracte no té validesa perquè no està signat [...] necessitem un servei

públic que ens verifiqui que vostè se n'anirà a Colòmbia». [...] em van enviar un correu en què deien que si el 30 de setembre jo no havia legalitzat els documents per donar de baixa l'assegurança automàticament es renovaria per un any més.”

Cal esmentar també el paper que té el sistema bancari en la relació de les persones migrades amb els ocupadors i l'Administració. Així, hi ha casos en què persones amb l'autorització de residència acabada de concedir necessiten obrir un compte corrent perquè l'empresa que les vol contractar pugui fer efectiu el pagament de la nòmina. Ocorre, però, que l'entitat financera no els obre el compte perquè encara no tenen la targeta d'identitat d'estranger (TIE). Aquesta targeta és emesa a les comissaries de la Policia Nacional, però actualment hi ha molt col·lapse en la concertació de cites per tramitar-la. De nou les oportunitats laborals estan condicionades per les relacions entre l'administració i el sistema bancari, que actua com a Administració, també, de manera latent. Veiem, doncs, que l'administració obliga les persones vulnerables a passar pel sistema bancari, on solen rebre tracte de clientes i, a vegades, són víctimes d'abusos per part d'algunes persones o oficines.

3.4 Els impactes en la salut i en les relacions socials

El conjunt d'obstacles o de dificultats que han d'anar superant les persones migrades des que surten dels països d'origen fins que aconsegueixen regularitzar la situació administrativa té un cost elevat, en termes de salut, tant emocional com física. I impacta també en les relacions socials que puguin establir al llarg de tot el procés.

QUAN LA IRREGULARITAT ADMINISTRATIVA FA EMMALALTIR

Com s'ha vist fins ara, les persones en situació administrativa irregular tenen més dificultats per poder accedir a un habitatge digne, estan obligades a treballar en el mercat informal patint abusos i es formen esperances que sovint no s'acompleixen i lluiten per accedir a la formació i al reconeixement de la seva qualificació. Quant a l'accés al sistema sanitari, depèn de l'empadronament, cosa que, tal com s'ha posat de manifest, implica que les persones amb problemes per aconseguir l'empadronament es queden també sense la targeta sanitària. Ara veurem com aquesta cursa d'obstacles té un preu molt alt en termes de salut per a la persona que l'està vivint. La persona en qüestió passa per un procés de preocupació que es converteix en desesperança i que acaba afectant-li la salut emocional i/o la de la família. Es viuen sentiments de soledat, d'angoixa i ansietat, d'humiliació i de culpabilitat, que acaben revertint també en la salut

emocional i física. Finalment, tota aquesta vivència acaba sent font de tristesa i de dolor, que contrasta de manera clara amb el sentiment de victòria o de felicitat quan la persona aconsegueix la regularitat administrativa.

Els processos per aconseguir la regularitat administrativa són llargs i no sempre exitosos. Això fa que aconseguir i mantenir l'autorització de residència i/o de treball sigui la preocupació més gran. Per tant, les persones comencen aquest camí del “calvari emocional” amb una gran preocupació.

“És preocupant no tenir papers, és el pitjor dels nostres problemes. Aquest és el pitjor, el considero així.”

Un sentiment de preocupació sostingut en el temps acaba afectant la salut emocional de la persona, i això es concreta en trastorns de tipus adaptatiu, per exemple, dificultats en el ritme de la son, problemes somàtics, ansietat i, fins i tot, sentiments depressius, com es veurà més endavant.

“Gairebé no dormo, no estic dormint, de vegades per dormir he de prendre pastilles.”

Així, la persona passa de tenir una preocupació a viure amb angoixa, ansietat, por, nervis i, fins i tot, desesperança si s'allarga massa en el temps, cosa que acaba afectant de manera greu la salut emocional i mental de la persona mateixa i també, de retruc, la de la seva família.

“És com que tens la por constant, [vius] en una tensió, tens una desesperació.”

“En el meu cas el sentiment d'estar sense papers era de desesperació i impotència.”

Hi ha en paral·lel altres sentiments que s'uneixen a la por i a l'angoixa i que també afecten la salut emocional de la persona. Es tracta de la soledat, de la humiliació i del sentiment de culpabilitat, que acaben fent que l'autopercepció de la persona sigui negativa.

Pel que fa a la soledat, cal tenir en compte que moltes vegades les persones han d'afrontar tot aquest conjunt de dificultats sense haver pogut construir una xarxa de relacions socials sòlida i també, moltes vegades, separades de les famílies. Les persones mateixes manifesten que només poden sortir-se'n les més fortes. A més a més de la soledat per manca de xarxa social i de contacte familiar, hi ha casos en què la persona es queda aïllada, per exemple, si ha de treballar com a interna i no disposa de temps lliure. Són casos en què l'aïllament que provoca la situació també pot acabar afectant la salut emocional.

“He vist caure moltes persones que el seu caràcter no era tant fort i s’han ensorrat, han emmalaltit d’estar dins d’una casa, d’internes, sense sortir pràcticament ni un sol dia, ni un parell d’hores a la setmana, i moltes altres coses.”

També pot haver-hi casos d’aïllament, per exemple, de les persones que volen aconseguir el màxim de recursos econòmics, en el mínim de temps possible, per poder-los enviar a familiars que viuen al país d’origen. La necessitat de reunir diners, les despeses que han de pagar per mantenir-se en el país d’acollida, per exemple, les despeses d’habitatge o de manteniment dels fills, i els sous tan baixos que ofereixen les feines precàries del mercat informal, fan que les persones acabin dedicant tot el temps disponible a treballar, normalment encadenant un seguit de diverses feines precàries. I poden acabar tancades, sense veure, pràcticament, “la llum del sol”. I també pot donar-se el cas invers, de persones que no troben feina i, aleshores, aquesta sensació de pèrdua de temps les fa entrar en una espiral d’apatia i d’aïllament social.

“Havia de sortir perquè pensava que m’estava com tornant boja ... L’habitació on era la sentia com a sobre meu [...]. De vegades parlava fins i tot sola als parcs, em desesperava, he plorat bastant.”

Les persones no només han de sobreposar-se a la soledat, sinó que també han d’aprendre a començar de zero. I això a vegades implica trencar amb l’estatus que podien tenir al país d’origen i buscar feines a les quals no estaven acostumades, moltes vegades, feines que no requereixen un perfil qualificat. Vol dir que són persones que han estat estudiant i que tenen una professió en el país d’origen; en canvi, en el país d’acollida això és com si no existís. I es pot viure com haver de rebaixar-se o humiliar-se.

“En el meu cas, és molt dur de vegades acceptar certes feines, perquè jo mai he treballat en neteja i venir aquí a treballar en neteja això colpeja emocionalment i psicològicament molt fort.”

De vegades no només es tracta de renunciar a un cert estatus o posició social que tinguessin en el país d’origen, sinó que també pot implicar el pas d’estar ocupat a tenir molt de temps lliure. I aquesta angoixa que es comentava anteriorment es converteix en ansietat i pot portar a fer-se sentir culpable de la situació o a fer-se sentir inútil, cosa que impacta directament en l’autoestima i agreuja la percepció negativa de la persona mateixa i en deteriora la salut emocional.

“Crec que m’està matant, cada any, cada mes m’està matant alguna cosa, ansietat, jo tinc també ansietat [...]

m’assec al llit i em quedo mirant per la finestra, perquè estic acostumat tota la vida a treballar.”

Com s’ha vist, hi ha diversos elements que acaben afectant la salut emocional de les persones i si aquesta situació d’incertesa i d’instabilitat s’allarga en el temps i, sobretot, si les persones no troben una ocupació, poden acabar desenvolupant una malaltia mental, com ara, una depressió, i poden acabar desenvolupant també una malaltia física.

“Nosaltres ens hem posat malalts, el meu fill va entrar en una depressió. El meu marit igual, [...] fa un mes vaig tenir vertigen i em va agafar migranya pel mateix, perquè jo voldria treballar però no puc...”

El fet de passar, només per no tenir un paper que demostrï la regularitat administrativa, a ser persones invisibles, ciutadans de segona, persones amb menys drets, es viu amb tristesa i amb dolor. Aquesta tristesa està provocada pel fet que la persona quedi reduïda a tenir o a no tenir la regularitat administrativa.

“És molt dolorós saber que tu tens totes les capacitats, tens l’actitud i, per un paper, tu ja no ets persona aquí.”

En contrast, un cop s’aconsegueix regularitzar la situació administrativa el sentiment és de victòria i, fins i tot, de felicitat. És com passar de la nit al dia, i com si a la persona se li obrissin un conjunt de noves possibilitats.

“Després de patir quan arriba aquesta victòria tu dius: «quanta felicitat!».”

LES PERSONES QUE AJUDEN PERSONES

A més a més dels impactes sobre la salut de les persones, la condició de regularitat o irregularitat administrativa també té un impacte sobre les relacions socials que estableixen les persones mateixes. Veurem aquí quins tres elements afecten de manera negativa aquesta xarxa de relacions, i posarem el focus en un aspecte positiu: la trobada amb persones que, en aquesta cursa d’obstacles que hem esmentat al llarg de tot el capítol, han establert una relació d’ajuda i que han estat clau perquè la persona migrada pugui tirar endavant.

Les persones migrades acostumen a crear la seva xarxa social inicial a partir de familiars o amics del seu propi país,⁴⁹ si bé posteriorment poden arribar a crear una xarxa “mixta” entre persones compatriotes i persones d’altres nacionalitats. Però hi ha tres elements que dificulten la construcció d’una xarxa de relacions normalit-

49 Hi ha diversos estudis que ho corroboren. Per exemple, Aparicio i Tornos (2005).

zada. Així, un primer element té a veure amb el fet que les persones en situació administrativa irregular, ja que poden ser expulsades o multades, tinguin por a sortir i a moure's lliurement pel carrer, cosa que dificulta la coneixença de noves persones. El segon element té a veure amb el fet que no puguin accedir a una feina en el mercat formal i, per tant, no puguin accedir a espais anomenats "segons llocs", és a dir, els llocs de feina en què es poden fer relacions socials. I, el tercer element, és la manca de temps o de motivació per accedir als "tercers llocs"⁵⁰ o espais diferents de la llar i de la feina en què es poden establir xarxes socials. Aquesta manca de temps pot tenir a veure el fet que les persones migrades tinguin feines precàries d'horaris extensos o, al contrari, que tinguin una manca de motivació degut a no tenir resoltes les necessitats més bàsiques.

En aquest marc de les xarxes socials, és important destacar un tipus de relació que s'esdevé de vegades. Algunes persones poden convertir-se en una llum i en una oportunitat per a les persones en situació de vulnerabilitat. Aquestes persones fan que la situació canviï de manera substancial, perquè poden ajudar a superar els moments de major dificultat. Els tipus d'ajuda poden ser diversos: des d'ajudes per cobrir les necessitats més bàsiques fins a ajudes de tipus "emocional" o d'acompanyament, passant per ajudes en forma de temps que es poden dedicar a cuidar els infants, etc. Pel que fa al primer tipus d'ajudes, poden ser un contacte per facilitar la cerca d'habitatge o de feina o per aconseguir menjar.

"Vaig conèixer una persona i vam començar a parlar i em va deixar una habitació un mes [...] ens va deixar una habitació sense pagar, per a 4, i així vam tenir temps per buscar [...] trobar aquestes persones a Barcelona és extremadament difícil però n'hi ha."

"I li vaig dir: «d'acord, llavors fem una cosa, tu vens a les nits, a l'hora que sigui, per la cafeteria, vas a llençar les escombraries i jo et dono els entrepans que sobren». I això vaig estar fent durant 3 mesos."

"Llavors vaig conèixer una altra persona del meu país, i em va dir: «[...] si tu tens els diners, jo poso el meu nom i anem a llogar un pis [...]» Llavors ella va poder fer el contracte. Vaig llogar un pis, i com els estic dient, no tots tenim la mateixa sort, però jo sí que n'he tingut."

A més a més de les ajudes esmentades, aquestes persones també poden rebre ajudes que els permetin la conciliació laboral i familiar en el cas de les mares soles amb menors. Perquè les llars monoparentals femenines tenen la dificultat afegida que no poden, ni tan sols, presentar-se a les entrevistes de feina si no troben una ma-

nera de deixar els fills ben cuidats mentre són fora.

"He tingut la sort que m'he trobat persones molt bones i que m'han ajudat amb la nena."

Les ajudes no són només materials o de temps, sinó que poden ser un suport anímic per a la persona que està passant la situació de dificultat i que valora molt el fet de poder tenir algú que l'escolti i que li transmeti tranquil·litat. Es tracta de persones que les fan sentir escoltades, que els fan recuperar el sentiment de pertinença, de formar part de la mateixa societat, de no sentir-se'n excloses.

"Hi ha persones que també t'ajuden anímicament. Et veuen i et diuen: «atura't, tranquil·litza't. Mira el que estàs fent, mira si la nena necessita més amor de tu». I t'ajuden en aquest aspecte, te'n parlen."

En alguns casos, els treballadors dels serveis de les entitats i dels serveis socials es poden convertir en part de la xarxa d'esperança i de motivació de les persones migrades.

"Per mi, Càritas, la meva assistenta social, és com si fos el meu pare, és com un àngel de la guarda. De gent així no en queda."

"I jo no sé quina capacitat té la gent que treballa a Càritas per tenir aquest amor, aquesta compassió, aquesta empatia que tu no coneixes ningú, però quan tu te'ls mires, quan tu els tractes, és com si et fos fàcil explicar tot el que et passa."

En definitiva, es poden establir relacions i vincles afectius que facin sentir la persona migrada que té una família aquí, gràcies a l'acció de les persones voluntàries i de ciutadans que l'acompanyen i l'ajuden en el que poden.

"La senyora Aurora, doncs jo li dic mare, perquè ha estat com la meva mare aquí i el meu àngel, perquè sempre que ella, és a dir, potser no em necessitava, que fes [aquelles] coses, però em deia: «Marc, vine a casa meva, ajuda'm a netejar això i allò, que necessito això, que necessites menjar Marc? vine a dinar [...]» Ella és com la meva mare aquí a Espanya, saps? Sempre ha estat pendent de mi."

Gràcies a l'acció d'aquestes persones i a la creació d'aquestes xarxes, les persones migrades a poc a poc es van fent partícips de la societat que les acull, si bé el fet que puguin acabar participant-hi plenament dependrà de la superació de tots els obstacles que hem anat esmentant, i que acabin aconseguint la nacionalitat per poder triar els partits polítics que les representin i per no quedar-se en una situació de ciutadans de segona.

50 Tercer espai és un, terme utilitzat pel sociòleg Oldenburg (1999) al llibre *The Great Good Place*.

També durant els primers mesos de la COVID-19 la solidaritat ha estat clau: l'estudi de Càritas sobre el primer impacte ha posat de manifest com s'han reforçat els llaços familiars i comunitaris, però es debilita la possibilitat de donar suport material, sense el qual les persones migrades estan en una situació molt i molt complexa.

3.5 El darrer obstacle: la participació impossible

Les dificultats per ser acollides, la cursa d'obstacles que han de viure i la precarietat i la temporalitat de la situació, sempre sota l'amenaça de patir major exclusió encara o, fins i tot, l'expulsió del país, n'expliquen la desvinculació de la xarxa d'entitats i associacions culturals socials o polítiques.

“Cal participar, com dius tu, en esdeveniments de barri, cal donar la cara, si em quedo a casa no coneixeran el meu problema.”

“He volgut, diguem, implicar-me en coses de barri. Últimament quan he anat a l'assistenta social miro totes les activitats i tot això, però com estic com abstreta amb el que em passa, com que no puc.”

A les persones migrades, i en especial a les que ho fan en situació de vulnerabilitat, se'ls exigeixen molts drets i deures: treballar, tenir habitatge, arrelament, condicions residencials i laborals òptimes per poder estar amb els fills, etc.; tanmateix estan excloses sistemàticament de la possibilitat de ser escoltades i de participar.⁵¹

Tenen clarament limitats els drets polítics, ja que la residència no legalitzada i la manca de nacionalitat les exclouen d'aquesta possibilitat. Aquests drets són clau perquè els individus i els grups socials ho siguin amb plenitud. Tot i que la societat catalana es declara una societat de dret, posa en marxa mecanismes i normatives que limiten els drets de les persones migrades, principalment la nacionalitat i la situació administrativa i jurídica.

Cal preguntar-se quin compromís poden tenir les persones amb les societats que les acullen, quan no se'ls reconeix jurídicament i social la plenitud de drets, mentre se'ls demanen plenes obligacions.

Aquestes limitacions debiliten els vincles de pertinença i l'establiment de lligams socials, però també les oportunitats perquè les necessitats i les opinions siguin tingudes en compte, tant en els canals propis de les democràcies representatives com en els de les xarxes associatives i dels espais de trobada i de dinamització social en què es generen dinàmiques, vincles i canals d'acció.

En aquest sentit, la participació cívico-política és clau per la construcció d'una societat cohesionada i cal potenciar-la des de tots els àmbits possibles.

51 Martínez Melo (coord.) (2012).

EL PAPER DE CÀRITAS DIOCESANA DE BARCELONA

4.1 El programa d'acollida i els nous espais relacionals

Càritas Diocesana de Barcelona aposta per una única porta d'entrada quant a l'acollida de totes les persones. L'objectiu és clar: el tracte igual a totes les persones, independentment de l'ètnia, la religió, la creença, la situació administrativa o la nacionalitat.

En els projectes generals d'acció social que du a terme Càritas Diocesana de Barcelona cal fer esment dels espais de relació grupal que s'estan promovent els darrers anys, en què es fan reunions de persones afectades per situacions d'exclusió similars. L'explicació per entendre el perquè de l'organització d'aquests "espais" té a veure amb la necessitat humana de viure en comunitat i de gaudir d'unes xarxes relacionals i afectives amb què relacionar-se i, en moments difícils, en què recolzar-se. Els espais de relació grupal volen acompanyar i sostenir les persones ateses, dotar-les d'uns punts de trobada per aconseguir el suport social i les ajudes mútues, a més d'afavorir l'aparició de xarxes socials entre les famílies novingudes. D'aquesta manera, s'aconsegueix una millor integració i ubicació dels immigrants en els tràmits legals o les competències laborals, entre d'altres aspectes, al mateix temps que se'ls fa participants de la societat de manera activa. Les reunions es fan conjuntament amb les parròquies del territori i fomenten les relacions veïnals i la integració en el barri de les persones novingudes. Són oportunitats per recuperar les relacions i la vida de barri, que han quedat molt reduïdes en alguns barris de la nostra diòcesi.

4.2 L'atenció especialitzada: el Programa de Migració

Les persones migrades es troben en situacions i problemàtiques que els afecten de manera diferent o exclusiva. Tot i que la porta d'entrada a Càritas és una de comuna a totes les persones, i l'acollida i l'acompanyament socials es fan des dels despatxos territorials de Càritas, el Programa de Migració de Càritas Diocesana de Barcelona du a terme diferents projectes enfocats a combatre les dificultats específiques pel fet de ser persones migrades.

L'actuació del Programa de Migració es fonamenta en tres eixos estratègics, que són presents en tots els projectes:

1. En primer lloc, l'acollida i l'acompanyament jurídics de les persones ateses. Amb això, se'n fa un seguiment integral en tots els aspectes que la persona necessita, sempre fent-la participant de manera activa i afavorint-ne l'empoderament i l'autonomia personals. El Programa de Migració de Càritas Barcelona utilitza una metodologia d'acollides grupals i individuals, en què es dona informació i orientació a les persones que hi assisteixen. L'acollida grupal és una opció interessant, que permet començar una integració al territori i augmentar la xarxa social, moltes vegades inexistents.
2. En segon lloc, la sensibilització sobre la problemàtica de l'exclusió social, que afecta de maneres molt diverses més enllà de l'econòmica.
3. Per acabar, l'altre eix estratègic imprescindible és la denúncia. De la mateixa manera que es vol donar

a conèixer l'exclusió social, també és indispensable fer ressò de quan els drets de les persones són vulnerats, sobretot els de les persones en una situació de vulnerabilitat social i amb menys capacitat de defensar-se.

Basant-se en els tres eixos abans esmentats, el Programa de Migració de Càritas Diocesana de Barcelona fomenta la intervenció en cinc punts, a fi d'acompanyar les persones migrades en les dificultats i els problemes que poden trobar pel simple fet de ser-ho:

- **Assessoria jurídica en estrangeria:** amb l'objectiu de la regularització de les persones en situació irregular, per poder tenir ple accés al drets socials i a la prevenció de la irregularitat sobrevinguda, perquè les persones que ja van aconseguir la regularització administrativa no tornin a la "casella de sortida".
- **Suport a projectes de codesenvolupament a les comunitats d'origen:** amb l'objectiu d'aconseguir una transformació social en aquestes comunitats per millorar-ne les realitats, tot lluitant contra l'exclusió social i fomentant l'associació i l'intercanvi culturals.
- **Retorn voluntari:** es proporciona un acompanyament íntegre des del moment en què la persona decideix retornar al país d'origen i fins que la tornada es fa efectiva, amb l'objectiu de fer aquest procés de la manera més digna possible i tenint en compte la situació econòmica, social i emocional de la persona.
- **Ajuda a refugiats:** els refugiats i els asilats són un col·lectiu, en l'àmbit de la immigració, especialment vulnerable i amb problemes específics. Es tracta de persones que no poden tornar al país d'origen, encara que ho vulguin, perquè el país en qüestió està en conflicte, o bé perquè les persones mateixes estan perseguides. Per tot això, Càritas té com a objectiu ajudar en tot el procés d'assoliment de l'estatus de refugiat o d'asilat, amb especial urgència pel col·lapse que hi ha als programes estatals.
- **Incidència política i denúncia:** amb l'objectiu de modificar la legislació d'estrangeria i les polítiques migratòries a favor de les persones més vulnerables, Càritas du a terme diverses tasques d'incidència, juntament amb el Departament d'Anàlisi social i Incidència.

Per dur a terme aquestes tasques, Càritas fomenta la formació interna i externa de professionals i voluntaris que atenen les persones migrades en l'àmbit de la Llei

d'estrangeria. Hi ha equips multidisciplinaris formats per treballadors socials, voluntaris, professionals externs..., amb formació suficient per aconseguir la detecció de problemes i dificultats i per buscar solucions a realitats de les persones immigrants. Aquesta formació es fa tenint en compte la dimensió multidimensional de l'exclusió social de les persones migrades a les societats d'acollida i té com a objectiu principal dotar professionals i voluntaris de coneixements i eines per fer les tasques d'acompanyament de la manera més efectiva i completa possible, tenint en compte tots els factors i anticipant-se als problemes que puguin sorgir.

4.3 L'itinerari d'inserció: com ajudem a la regularització

Com s'ha vist al llarg dels capítols anteriors, les persones migrades, sobretot les que estan en situació administrativa irregular, es topen amb unes grans dificultats a l'hora d'accedir al mercat laboral. Normalment, quan ho fan, es veuen abocades a feines temporals o intermitents, sense regularitzar i en condicions inferiors a les de la resta de la població. Això provoca nivells de vulnerabilitat greus, en un marc laboral ja de per si precari, que impossibilita l'assoliment d'una autonomia pròpia i agreuja altres problemàtiques, per exemple, l'accés a l'habitatge o la conciliació familiar. Si, a més, hi sumem la necessitat d'acreditar un període de temps cotitzat al mercat de treball per poder accedir a la regularització per arrelament, es construeix una barrera molt difícil de superar i que condemna a una desigualtat estructural.

Amb la meta d'empoderar les persones immigrants, Càritas Barcelona fa una clara aposta per fomentar la inserció laboral i la formació com a eines en la lluita contra l'exclusió social. L'itinerari d'inserció comprèn, entre d'altres, els serveis següents:

- **L'acollida i l'orientació laboral:** consisteix a fonamentar la motivació i els coneixements personals per accedir al mercat laboral.
- **Cursos d'habilitats personals i socials:** en què es busquen l'estabilitat econòmica, anímica i social, factors imprescindibles per aconseguir la plena autonomia a llarg termini.
- **Cursos de llengua:** es fan aprenentatges d'idiomes en diferents nivells, segons les capacitats i les necessitats de les persones ateses, principalment en línia.
- **Cursos de formació professionalitzadors** (de persones cuidadores, de cuina, de manteniment elèc-

tric, etc.): són especialment útils per a persones en una situació d'exclusió més greu.

- Borsa de treball: enfocada a les feines de la llar i de persones cuidadores.
- Espai obert de cerca de feina: se centra a posar a l'abast de l'usuari eines per fer una recerca activa de feina.
- Servei d'acompanyament en l'ocupació (SAO): servei especialitzat en l'acompanyament intensiu de persones perquè trobin una feina en el mercat de treball normalitzat.

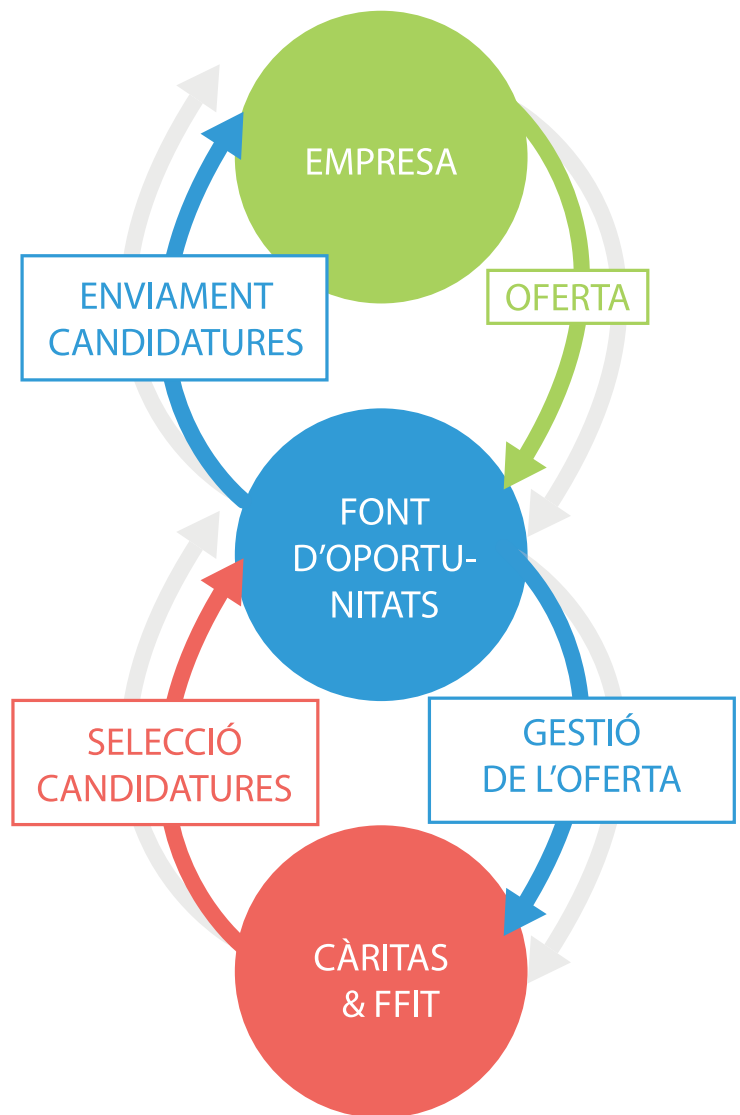
En destaquen dos projectes que tenen per objectiu facilitar la regularització de les persones que poden acreditar tres anys de permanència continuada i que necessiten un contracte de treball d'un any per poder finalitzar amb èxit el procés d'arrelament social: el projecte “Font d'oportunitats” i el projecte “Programa Treball i Formació - línia Acol”.

El projecte “Font d'oportunitats” és un programa d'ajuts a la contractació per a empreses que volen donar una oportunitat real i motivadora a una persona amb dificultats per accedir al món laboral. Càritas Diocesana de Barcelona ofereix recursos jurídics d'assessorament i de tramitació i també la possibilitat d'una bonificació econòmica per a algunes contractacions que compleixin determinats preceptes. Les persones han fet l'itinerari laboral amb Càritas i mostren excel·lents capacitats per ser contractades. El 2019 es van contactar 386 empreses i se'n van visitar 87, amb un total de 43 persones regularitzades: un nivell d'èxit molt elevat, atès que el 100% de les persones regularitzades segueix treballant a la mateixa empresa un any després.

El projecte “Programa Treball i Formació - línia Acol”: el Servei Públic d'Ocupació de Catalunya (SOC), conjuntament amb la Secretaria de Migració, ofereix una línia de subvencions destinades a millorar l'ocupabilitat de les persones amb més dificultats d'accés al mercat de treball i, en concret, en la línia Acol, per a persones que acreditin portar tres anys de permanència continuada a l'Estat espanyol i necessitin un contracte de treball d'un any de durada per poder tramitar l'autorització de residència i treball (arrelament social). És una subvenció adreçada a les entitats socials, que cobreix la contractació de 12 persones màxim per entitat amb contractes de 12 mesos i per a llocs de treball que no siguin d'estructura. En aquest sentit, l'any 2019 Càritas Diocesana de Barcelona va accedir a la subvenció per contractar 6 persones i també hi van accedir altres Càritas catala-

nes.⁵² Es va ajudar a 10 entitats per regularitzar 33 persones d'entitats socials a partir d'un total de 53 expedients presentats al SOC.

Figura 3. Circuit del projecte “Font d'oportunitats”.

Font: elaboració pròpia.

52 Càritas Diocesana de Vic i Càritas Diocesana de Girona van contractar dues persones, respectivament, amb aquesta subvenció.

4.4 Un pas més enllà: constatacions i propostes polítiques des de Càritas Diocesana de Barcelona

REFLEXIÓ SOBRE LA LLEI D'ESTRANGERIA: QUINA SOCIETAT VOLEM CONSTRUIR?

L'actual Llei d'estrangeria, emmarcada en els tractats internacionals i la normativa europea, condiona el control dels fluxos migratoris a l'obtenció d'un contracte de treball. Tenim una societat envellida i la normativa d'estrangeria regula la mà d'obra per continuar mantenint el nostre sistema de benestar. Però en el moment actual, d'augment de desplaçaments forçosos, provocats per guerres, situacions de violència extrema, canvi climàtic o greus dificultats econòmiques –principalment a Llatinoamèrica i, concretament, a l'Amèrica Central–, la normativa en matèria d'estrangeria no protegeix totes aquestes situacions, que no sempre tenen cabuda en la legislació de protecció internacional. La nostra normativa ha d'assegurar vies legals i segures d'entrada que no posin en perill la vida de les persones. Així, malgrat que la legislació d'estrangeria estableix la possibilitat de visats humanitaris, i que la Llei de protecció internacional preveu la presentació sol·licituds de protecció internacional als consolats espanyols, en la pràctica són articulats que no s'apliquen, cosa que posa en perill la seguretat i la vida de les persones que volen arribar al nostre territori fugint de la violència o buscant una vida millor. L'accés a un contracte des del país d'origen o a un simple visat d'estudis esdevenen tràmits pràcticament impossibles que obliguen les persones a la sortida dels països d'origen somiant un món millor i les aboquen a la irregularitat.

La contractació en origen, fora dels supòsits que s'emmarquen en la Llei 14/2013, de suport a emprenedors, dissenyada per a perfils diferents dels la majoria dels migrants, és pràcticament inviable, amb l'excepció de persones nacionals de Perú i Xile, països amb els quals hi ha signat un conveni pel qual no es té en compte la situació nacional d'ocupació. En la resta dels casos, perquè la persona pugui ser contractada i entrar a Espanya amb autorització de residència i treball des del país d'origen, l'ocupador ha de presentar l'oferta de feina al SOC, que serà publicada, i demostrar que no hi ha persones a Espanya que compleixin els requisits suficients per ser contractades. És a dir, només les ofertes de feina destinades a perfils professionals molt específics i molt qualificats es podran cobrir amb aquest tipus de contractacions en origen, cosa que hi impedeix l'accés a persones amb perfils professionals de poca qualificació com, per exemple,

el servei domèstic, la restauració, etc., o que disposen de titulacions, però sense homologació per exercir la professió a Espanya.

Una de les altres grans conseqüències de l'aplicació de l'actual Llei d'estrangeria és la discriminació que pateixen els menors: malgrat que el dret a viure en família està reconegut a la Convenció dels Drets de la Infància, els requisits exigits són tan complexos d'assolir per a les famílies que els infants, en molts casos, estan sense autorització de residència quan viuen ja a Espanya o no acaben reunint-se amb els pares en aquells casos en què es van quedar a país d'origen. Malgrat els esforços fets per la Instrucció 4/2000 de la Direcció General de Migracions, de 8 de juny del 2020, que flexibiliza els requisits econòmics i l'exigència d'estabilitat econòmica, en interpretació de la Directiva europea de reagrupament, i adaptant la situació a l'actual crisi sanitària i econòmica, continua havent-hi un requisit difícil d'assolir: un habitatge adequat. Ja fa anys que la problemàtica de l'habitatge és conjunt de la societat, i especialment en grans ciutats com les de la Diòcesi de Barcelona, on malgrat els esforços fets en els darrers temps, els preus de lloguer són inaccessibles per a les famílies més vulnerables, que es veuen abocades a viure en situació de relloguer.

És preocupant també la situació dels infants que arriben a Espanya sense referent adult i que són tutelats pels serveis de protecció a la infància de les comunitats autònomes (en el cas de Catalunya, la DGAIA). Són infants que, com a tutelats, tenen dret a obtenir una autorització de residència però, que no els permet treballar a partir dels divuit anys, quan assoleixen la majoria d'edat i surten del centre de menors. A partir d'aquell moment, una petita part continuen aixoplugats sota el paraigües

de la Generalitat, com a extutelats, i de les entitats socials que presten aquests serveis, però molts altres es veuen abocats al carrer. És urgent una reforma de la normativa d'estrangeria que equipari l'autorització que obtenen els infants tutelats amb aquella que obtenen els infants que arriben a Espanya amb els seus progenitors, que els habilita a treballar a partir de setze anys amb el consentiment dels seus progenitors.

Tot plegat es tracta d'una Llei d'estrangeria molt inflexible que no preveu crear vies segures ni protegir les persones, basada exclusivament en la consecució de —moltes vegades mà d'obra per a serveis que la resta de la societat no vol cobrir—, que dificulta la regularitat, que limita l'accés a drets i que, a més, dificulta la possibilitat de viure en família, que està atacant directament el creixement dels nostres joves, evitant que tinguin una igualtat d'oportunitats real de cara al futur i ens porta a replantejar-nos quin tipus de societat estem construint. Aquesta normativa, malgrat els esforços fets els darrers mesos per la DGM per oferir una interpretació més flexible dels criteris en les regularitzacions, les renovacions, el reagrupament familiar i fins i tot amb els casos de menors sense referents, té un límit a la interpretació i requereix una reforma urgent que la faci més propera a la realitat de les migracions i que faciliti els moviments migratoris.

CONSTATACIONS SOBRE ELS EFECTES DE LA NORMATIVA D'ESTRANGERIA EN LA VIDA DE LES PERSONES MIGRADES QUE ATENEM A CÀRITAS DIOCESANA DE BARCELONA

Davant la realitat que s'ha descrit en aquestes pàgines, Càritas constata que les causes que motiven la majoria de les vulneracions de drets que afecten les persones migrades tenen a veure, d'una banda, amb polítiques migratòries centrades gairebé de manera exclusiva en el control de fluxos i la seguretat. D'altra banda, també

es relacionen amb un marc legislatiu europeu i estatal massa rígid que provoca discriminacions, disfuncions i pèrdua de drets.

En aquest sentit, les constatacions de Càritas són:

La necessitat de tenir vies segures de migració

La falta de vies legals i segures provoca que l'única via d'accés de sol·licitants d'asil i de persones migrades sigui irregular i perillosa. Moltes de les històries de vida de les persones que acompanyem a Càritas serien molt diferents si, per exemple, haguessin pogut accedir a un visat d'estudiant o a una sol·licitud d'asil consular. Els requisits que s'exigeixen a les persones migrades per poder reagrupar les seves famílies des del país d'origen no s'ajusten a la realitat de les condicions de vida de la majoria de la població migrada a Catalunya o a la resta de l'Estat. Aquests requisits estan pensats per a situacions d'absoluta equivalència amb les condicions de vida de les classes mitjanes estatals, però, com s'ha vist a l'informe, les persones migrades són lluny de poder assolir-les.

El dret a la vida familiar

La protecció del dret a la intimitat i la vida familiar és desigual entre la població migrada i la població autòctona. Càritas constata que hi ha infants estrangers que viuen amb les seves famílies, però en situació d'irregularitat. Malgrat que en els darrers mesos, i sota els efectes de la COVID-19, una instrucció ha flexibilitzat els criteris econòmics exigits, altres requisits, com el d'habitatge, dificulten la regularització de menors.

Protecció de la infància

La protecció de la infància és una de les claus de futur per evitar la transmissió intergeneracional de la pobresa. Tanmateix, tot i que la normativa d'estrangeria considera com a residents els menors sols tutelats per les administracions públiques, molts d'ells, en assolir la majoria d'edat, deixen els centres sense autorització de residència. A l'informe s'ha fet referència a la importància que té la documentació per a les persones migrades en general, i encara més per a aquest col·lectiu de persones joves. Cal recordar un cop més, doncs, que és obligació de les administracions autonòmiques tutelars sol·licitar l'autorització, i que l'Administració d'estrangeria ha de concedir-la.

Discriminació de joves estrangers tutelats

Existeix una clara discriminació entre aquells joves estrangers tutelats per les administracions públiques en edats compreses entre setze i divuit anys, i els joves espanyols o estrangers reagrupats. Els primers no poden treballar tot i ser residents i, per tant, tot i autoritzant-ho la legislació. En canvi, els segons tenen accés lliure al mercat de treball –amb autorització dels seus tutors. És irònic que es criminalitzi aquest col·lectiu amb l'argument que volen enviar diners a les seves famílies i, en canvi, la societat catalana i espanyola no sàpiga que no poden treballar perquè la Llei d'estrangeria no els ho permet.

Aquesta discriminació s'agreuja encara més quan aquests joves tutelats arriben a divuit anys. A partir de nova jurisprudència del Tribunal Suprem, tal com s'ha explicat, aquests joves no podran renovar l'autorització de residència i es veuran abocats a la irregularitat, si en renovar no acrediten que disposen de mitjans econòmics propis, requisit impossible si no disposen d'autorització de treball.

La rigidesa de la legislació que afecta les persones migrades està provocant, d'una banda, una inserció dins el mercat laboral molt complicada i, d'altra banda, la caiguda en situacions d'irregularitat sobrevinguda que no només afecta la persona que perd la seva autorització, sinó que té conseqüències directes sobre tota la seva família. La irregularitat sobrevinguda és un mal negoci per a tothom, per a les persones que els donen feina, ja que tenint mà d'obra disponible han de tornar a realitzar un procediment extraordinari perquè la persona es documenti de nou i així poder contractar-la, però també per a la persona migrada contractada, que no pot seguir formant-se per millorar la seva ocupabilitat.

Més encara, en la situació actual, d'entorn COVID-19, cal prendre mesures per protegir tota la ciutadania i això implica protegir les persones en situació administrativa irregular. Cal donar eines a tota la ciutadania per poder sortir-se'n de l'actual crisi sanitària i econòmica, i això implica trobar fórmules per regularitzar el major nombre de persones, en un moment en el qual les fronteres extracomunitàries estan pràcticament tancades des de fa mesos. Així mateix, cal flexibilitzar, encara que sigui temporalment, els criteris d'accés a la regularització, impossibles de complir actualment.

Les dificultats en el dret d'asil a l'Estat espanyol

El baix percentatge de concessió d'asil a l'Estat espanyol té dues conseqüències molt concretes. La primera, òbvi-

ament, és la manca de protecció de situacions greus que a altres estats de la Unió sí que reben aquesta protecció. La segona conseqüència és que, de manera abrupta, les persones passen de ser sol·licitants d'asil, amb possibilitat d'accés al treball, amb una trajectòria laboral i de cotització a la Seguretat Social o amb accés normalitzat a prestacions socials, a una situació d'irregularitat administrativa. Han de començar de nou a la casella de sortida. Són persones que ja tenen un arrelament, un camí fet als barris i ciutats del país, i que han de començar de nou. Per aquest motiu, Càritas assenyala que existeix una fina línia entre les persones migrades i aquelles que sol·liciten asil.

PROPOSTES POLÍTQUES PER CAMINAR CAP A UNA PROTECCIÓ REAL DE LES PERSONES MIGRADES

Abans d'entrar en les propostes, volem fer esment del treball previ fet en aquest sentit amb la publicació del document de Les 67 propostes del Consell Municipal d'Immigració de Barcelona, un document en el que van participar per a la seva elaboració totes les entitats del Consell Municipal d'Immigració de Barcelona, el Col·legi d'Advocats de Barcelona i l'Ajuntament de Barcelona, del qual Caritas Diocesana de Barcelona és membre i va estar present en l'equip de redacció i seguiment. Arran d'aquest document, i la seva publicació al 2014, s'ha realitzat al llarg d'aquests anys un treball de seguiment intensiu de l'estat de les propostes, amb reunions amb els diferents actors intervinents (Oficina d'Estrangers de Barcelona, Generalitat de Catalunya i Ajuntament de Barcelona), grups de treball i intervencions al Parlament de Catalunya que van donar lloc a l'adopció de gran part de les propostes, principalment les relatives a flexibilització dels criteris de l'Oficina d'Estrangers de Barcelona i modificacions de competència autonòmica i local, quedant pendents les propostes que implicaven reforma de la normativa estatal, cabdal en moltes de les propostes que es formulen.

Així doncs, davant la realitat que hem descrit al llarg d'aquestes pàgines, des de Càritas Diocesana de Barcelona plantejem un conjunt de propostes, de competència estatal, autonòmica i/o local, encaminades a garantir la protecció real de les persones migrades que atenem i que actualment pateixen un alt grau de desprotecció.

Propostes de competència estatal

Agilitzar el sistema de cites

Agilitzar el sistema actual de concessió de cites prèvies per a tots els tràmits necessaris per a les persones estrangeres: comissaria del Cos de Policia Nacional per a l'emissió de TIE i certificats policials-, Nacionalitat -jura-

, i sol·licituds de protecció internacional.

En el cas de les cites a comissaria, per emissió de TIE (targeta d'identificació d'estranger), sol·licitem d'una banda, que es doni validesa a les resolucions de concessió i renovació, donant instruccions a totes les administracions públiques per tal que les reconeixin, independentment de que vagin acompanyades de la TIE. De l'altra, que a totes les resolucions de concessió de residència/renovació d'autoritzacions consti la citació pel tràmit d'empremtes a comissaria.

Davant les dificultats que troben les persones migrades per aconseguir cita per Comissaria per emissió i recollida de TIE, certificats de residència o registre de comunitaris, entre d'altres, Càritas demana més mitjans humans i canvis en la organització de l'expedició de la documentació per tal de que es garanteixi que totes les persones puguin realitzar aquestes actuacions davant l'Administració amb celeritat.

Garantir vies segures per a la migració

Càritas demana que es desenvolupin vies legals per a què les persones que vulguin o necessitin emigrar puguin fer-ho d'una manera segura, sense jugar-se la vida durant el viatge ni caure ens mans de les màfies de contraban o tràfic de persones. La vida i seguretat de cada persona migrada ha d'estar per sobre de qualsevol política de control de fluxos migratoris.

Facilitar l'accés al mercat laboral de les persones migrades amb plenes garanties

Que es reformi la legislació d'estrangeria per tal de flexibilitzar la concessió de les autoritzacions de residència i treball per a que les persones estrangeres que es trobin al nostre territori en situació administrativa irregular puguin accedir al mercat laboral amb plenes garanties, així com als plans d'ocupació i, d'aquesta manera, facilitar-ne la integració.

En l'entorn actual de crisi de la Covid-19, valorem necessàries mesures que flexibilitzin l'accés a la regularitat, així com mesures extraordinàries que evitin la irregularitat sobrevinguda.

Concedir autorització de treball als joves migrants extutelats sense referent que arriben a la majoria d'edat

Els menors migrats que arriben a l'Estat espanyol, sense referents, i són tutelats per les comunitats autònomes, obtenen una autorització de residència, que no autoritza a treballar. Un cop arriben als divuit anys, i deixen d'estar

tutelats, no poden accedir al mercat normalitzat de treball per manca d'autorització, dificultant el seu procés i abocant-los en molts casos a una situació d'extrema vulnerabilitat. A això es suma l'actual jurisprudència del Tribunal Suprem que exigeix, per la renovació de les autoritzacions dels joves extutelats que acreditin disposar de mitjans propis, que no provenguin d'ajudes públiques ni de les entitats que els acompanyen, i això està provocant la pèrdua de l'autorització de residència i la caiguda en la irregularitat sobrevinguda.

Per aquest motiu, proposem una reforma legislativa de la normativa d'estrangeria, en el sentit d'equiparar el tipus d'autoritzacions que obtenen els menors sense referents amb l'autorització que obtenen els menors amb referents com a conseqüència de procediments de Reagrupament familiar, i que implica la obtenció d'una autorització de treball a partir dels setze anys, previ consentiment dels seus representants legals.

Garantir la plena inclusió del sector de treball domèstic al règim general de protecció social de la Seguretat Social

Són moltes les persones migrades, especialment dones, que treballen en el sector del treball domèstic, sector que no només està precaritzat i en el què preval l'economia submergida, sinó que no dona accés als mateixos drets que el règim general de la Seguretat Social. Cal realitzar els canvis legislatius específics, especialment en relació a la Llei General de Seguretat Social, per a que les persones ocupades en aquest sector aconseguixin la plena equiparació de drets amb altres sectors, i tinguin garantida la protecció social complerta com, per exemple, el reconeixement de la prestació d'atur.

Propostes de competència autonòmica

Garantir l'atenció als serveis socials de les persones migrades, especialment la d'aquelles que tenen una situació administrativa irregular i el seu accés a prestacions socials bàsiques

La Llei Orgànica 4/2000 contempla al seu article 14.3 que "els estrangers, sigui quina sigui la seva situació administrativa, tenen dret als serveis i prestacions socials bàsiques". No obstant això, no determina exactament què es pot considerar serveis socials bàsics o prestacions, i per això hem d'anar a la legislació autonòmica. En aquest sentit, la Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials a Catalunya estableix que les persones extracomunitàries amb situació administrativa irregular, poden accedir als serveis socials "si es troben en un estat de necessitat personal bàsica". Una

cop més, la falta de concreció de la necessitat personal bàsica. Cal recordar aquí que aquesta Llei 12/2007 no té cap regulació que la desenvolupi i només es deriva la cartera de serveis socials de Catalunya (Decret 142/2010, d'11 d'octubre, revisat per la Llei de Pressupostos 2017, de 4/2017, tot i que només es hi refereix en termes d'actualització de preus). El Decret 27/2003 de la Generalitat de Catalunya, d'atenció social primària, en l'article 8, estableix que totes les persones del territori de Catalunya poden ser receptors de serveis d'atenció primària social. De la mateixa manera, aquest Decret només condiona l'accés sempre que la persona pugui acreditar l'estat de necessitat.

Per tant, l'accés als serveis socials bàsics indicats per la Llei Orgànica 4/2000 de l'article 14.3, no està definit per la legislació catalana de serveis socials de manera general i, com s'esmenta en aquest informe, l'accés de persones irregulars als serveis socials i, per tant, a les prestacions socials a què tenen dret, és decidit de facto pels Ajuntaments a la seva discreció.

Càritas entén que les persones en situació administrativa irregular han de poder accedir almenys a tot l'epígraf de la cartera anomenada "Serveis Socials Bàsics", sempre que puguin demostrar la seva situació social a partir del Decret 27/2003. Alguns d'aquests serveis en permeten l'accés en no imposar cap circumstància excepcional com a requisit. És el cas de l'atenció social bàsica, l'atenció domiciliària, les tecnologies de suport i atenció, els serveis residencials d'estada limitada, l'acollida residencial d'urgències o temporals, el menjador social, l'assessorament tècnic, la intervenció socioeducativa no residencial per a infants i adolescents i el centre obert. També han de poder accedir a les prestacions bàsiques d'urgència econòmica i social, tal com estableix l'article 5.4 de la Llei 13/2006, de 27 de juliol. A més, l'accés a altres tipus de prestacions s'ha de garantir en el cas de perfils especialment vulnerables, com ara casos de tràfic, infesticitat o violació de gènere.

El problema aquí sorgeix de la conseqüència que l'accés a altres serveis bàsics o prestacions econòmiques depèn d'una qualificació específica, ja sigui una avaluació social del grau de dependència, o l'accés al padró, que les persones en situació administrativa irregular no sempre poden complir. Els ajuntaments han de buscar fórmules perquè l'accés als drets d'atenció social no estigui subjecte a altres condicions que, ja sigui per la situació administrativa o per les condicions de vida pròpies, neguin l'accés i el reconeixement.

Garantir una millor protecció dels menors estrangers sense referents a Catalunya.

Al llarg d'aquest informe s'ha explicat la importància que té la documentació per a una persona migrada. Aquesta importància es duplica en el cas de les persones joves estrangeres que són tutelades per la DGAIA (Generalitat de Catalunya). S'hauria de garantir que quan aquests menors arriben a la majoria d'edat, tots sortissin dels centres amb autorització de residència, sigui quin sigui el temps que hagin estat tutelats.

En segon lloc, Càritas demana que DGAIA activi la petició de cèdula d'inscripció, per a la tramitació de la sol·licitud de residència, en tots aquells casos que el menor no pugui tramitar un passaport per manca de documentació del país d'origen.

Com a tercera proposta, demanem que la DGAIA consideri menors, en tot cas, als menors que disposin de documentació identificativa -passaport- que acrediti que, efectivament, són menors, independentment de la Resolució de Determinació de l'Edat que emeti Fiscalia, donat que no hi ha relació jeràrquica entre ambdós.

Com a quarta, cal que la Generalitat de Catalunya, un cop arribin els joves als divuit anys, garanteixi recurs residencial, formació i inserció laboral fins que aquestes menors arribin a una situació d'autonomia econòmica que els permeti emancipar-se.

Per acabar, cal assenyalar que les persones joves migrades no acompanyades que han passat per un procés de tutela reben, en haver assolit la majoria d'edat, una prestació específica per a la joventut extutelada. Aquesta, en el millors dels casos, finalitza quan la persona fa 21 anys. En canvi, un dels requisits per poder tenir dret a la Renda Garantida de Ciutadania (RGC) consisteix a tenir 23 anys, amb la qual cosa la persona es veu desprotegida durant dos anys i ha d'iniciar, després, la tramitació de la RGC des de zero.

Per tot això, Càritas demana que la prestació d'extutelat finalitzi als 23 anys i s'atorgui el dret directament —sense haver-la de tramitar de nou— a la RGC, en cas que les condicions per tenir-hi dret es compleixen. D'aquesta manera es fa una cobertura continua a la persona en el procés de desenvolupament.

Propostes de competència local

Garantir l'empadronament de totes les persones que viuen en un municipi, independentment que puguin acreditar títol de propietat o contracte de lloguer

Càritas ha detectat situacions en què l'accés a l'empa-

dronament per part de les administracions municipals no s'està garantint. Aquestes situacions també són detectades pel Síndic de Greuges de Catalunya i pel Fòrum de Síndics i Síndiques Locals de Catalunya, els quals han arribat a publicar l'informe "El dret a ser empadronat i la bona administració"⁵³.

Càritas entén que les administracions municipals haurien d'aplicar la figura d'empadronament sense domicili fix per atendre les situacions de persones que viuen de relloguer sense contracte. Com es va fer palès a l'informe "La llar és la clau"⁵⁴, la precarietat en la tinença de l'habitatge de les persones que viuen de relloguer és tan elevada que poden acabar passant per quatre o cinc habitacions en un any. Per tant, no poden iniciar un procediment d'empadronament cada cop que canvien. Aquesta problemàtica administrativa acaba tenint conseqüències en els drets de les persones més enllà del dret a empadronar-se, ja que els municipis, i la cartera de serveis de la Generalitat de Catalunya, exigeixen demostrar la residència al municipi —en alguns casos fins a cinc anys— per accedir a la gran majoria de serveis socials especialitzats.

En relació a les persones en situació administrativa ir-

regular, la negació de l'accés a l'empadronament té un impacte encara superior amb un doble efecte negatiu. D'una banda, l'empadronament és la manera més efectiva de demostrar la residència a Catalunya en els processos d'arrelament social que poden permetre la regularització.

D'altra, Càritas ha detectat que molts ajuntaments no permeten accedir a serveis bàsics d'atenció social sense demostrar l'empadronament al municipi, amb la qual cosa s'estaria negant el dret reconegut per la Llei 4/2000, a l'article 14.

Facilitar des del nivell local, la tramitació dels informes d'estrangeria.

Les taxes que les persones migrades han de pagar a alguns municipis per poder fer front a la tramitació dels informes d'estrangeria són molt elevades, més encara si tenim en compte les situacions d'exclusió que pateixen aquestes persones. Càritas demana que els ajuntaments que han establert taxes per l'elaboració dels informes d'estrangeria, les eliminin o en redueixin la quantia.

53 Ponce Solé, Juli & Orio Sallent, Amaya (2019).

54 Càritas Diocesana de Barcelona (2018b).

ANNEX

METODOLOGIA

Per donar fonament a aquest informe s'ha dissenyat una metodologia de recerca de caràcter qualitatiu basada en grups de discussió amb persones que han estat ateses per Càritas i que han arribat a Catalunya soles amb les famílies en situació de vulnerabilitat.

Els resultats de les entrevistes s'acompanyen de dades quantitatives i, també, de la revisió del marc de normes clau que condicionen les experiències personals, a fi d'ajudar a comprendre el context amb què es troben les persones que arriben a Catalunya.

S'han fet un total de sis grups de discussió, en què han participat 55 persones de diferents perfils:

- De recent arribada: fa menys d'un any que han arribat a Espanya i es troben en situació administrativa irregular.
- En irregularitat sobrevinguda: han passat d'una situació administrativa regular a una d'irregular.
- En situació administrativa regular recent: han passat d'una situació administrativa irregular a una de regular.
- Persones en situació administrativa irregular durant més de cinc anys.
- Sol·licitants de protecció internacional.

Aquestes 55 persones participants complien els següents aspectes demogràfics:

- Segons el sexe: 34 dones i 21 homes.
- Segons segments d'edat: 1 persona entre 16 i 19 anys, 11 persones entre 20 i 29 anys, 19 persones entre 30 i 39 anys, 14 persones entre 40 i 49 anys, 9 persones entre 50 i 59 anys, i 1 persona de 60 o més anys.

- Segons el país d'origen: Els tres països amb més representació als grups són, Colòmbia amb un total d'11 persones, El Salvador amb 8 persones i el Marroc amb 5 persones. A més, trobem a Hondures, Perú i Veneçuela amb 4 persones cada un, Bolívia i República Dominicana amb 3 persones. Mali i Nigèria amb 2 persones, i Costa d'Ivori, Gambia, Geòrgia, Guinea Equatorial, Índia, Moçambic, Nicaragua, República Popular del Congo i Ucraïna amb 1 persona.

S'ha fet l'anàlisi integrada del conjunt d'informació que configura essencialment el contingut de l'apartat 3 del present informe.

Fitxa tècnica

Univers d'estudi: famílies i persones ateses per Càritas Diocesana de Barcelona que arriben en situació de vulnerabilitat amb diferents perfils

Tipus de tècnica: Grups de discussió

Nombre de grups: 6

Nombre de persones: 55

Gravació: àudio

Transcripció: Literal

Calendari: setembre-octubre del 2019

BIBLIOGRAFIA

ABC (2019). Barcelona multa con 90.000 euros a Idealista por un anuncio de alquilar solo para españoles. https://www.abc.es/espana/catalunya/abci-barcelona-multa-90000-euros-idealista-anuncio-alquiler-solo-para-espanoles-201912211132_noticia.html (17/01/2020).

Caritas Diocesana de Barcelona (2020): "Primer impacte de la covid-19 en les llars ateses per Caritas Diocesana de Barcelona"

Aparicio, Rosa & Tornos, Andrés (2005). Las redes sociales de los inmigrantes extranjeros en España. Un estudio sobre el terreno. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Madrid.

Càritas Diocesana de Barcelona (2018a). Vides precàries. Quan la precarietat laboral ho envaeix tot. Càritas Diocesana de Barcelona, Barcelona.

Càritas Diocesana de Barcelona (2018b). La llar és la clau. Històries d'un dret reconegut però vulnerat. Càritas Diocesana de Barcelona, Barcelona.

Càritas Diocesana de Zaragoza (pendent de publicació). Migrantes de reciente llegada. Observatorio de la realidad: Movilidad Humana Forzada.

Cueto, B. Rodríguez, V. Suárez, P. Davia, MA, Legazpe, N. & Flores Martos, R. (2019). Transmisión intergeneracional de la pobreza. Documento de Trabajo 2.6. <https://caritas-web.s3.amazonaws.com/main-files/uploads/sites/16/2019/06/2.6.pdf> (17/01/2020).

Decret 27/2003, de 21 de gener, de l'atenció social primària (DOGC núm. 3815, de 5 de febrer de 2003).

Decret 142/2010, d'11 d'octubre, pel qual s'aprova la Cartera de Serveis Socials 2010-2011 (DOGC núm. 5738, de 20 d'octubre de 2010).

Decret 150/2014, de 18 de novembre, dels serveis d'acollida de les persones immigrades i de les retornades a Catalunya (DOGC núm. 6754, de 20 de novembre de 2014).

ECAS (2020). Informe INSOCAT per a la millora de l'acció social n^a 11. Migracions i vulnerabilitat. https://acciosocial.org/wp-content/uploads/2020/01/INSOCAT11_Migracions_2020_ECAS.pdf (1/02/2020).

Fundación FOESSA (2019). Informe sobre exclusió i desenvolupament social a la diòcesi de Barcelona. Càritas Española Editores, Madrid.

Fundación FOESSA (2020). Focus 2020: Vulneración de derechos. Trabajo decente.

Fundación FOESSA i Universitat de Comillas (2020). Un arraigo sobre el alambre. La integración social de la población de origen inmigrante en España. Colección de estudios 46.

Garcés Mascareñas, Blanca (2019). Ser o no ser: deficiencias del sistema estatal de acogida. Notes Internacionals CIDOB núm. 2014.

La Vanguardia (2020). Se busca sirvienta interna, sin hijos y buen carácter por 500 euros y dos días de fiesta al mes. <https://www.lavanguardia.com/vida/20200117/472935633576/oferta-empleo-sirvienta-buen-caracter.html>

Llei 7/1985, de 2 d'abril, Reguladora de les Bases del Règim Local (BOE núm. 80, de 3 d'abril de 1985).

Llei d'Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers en Espanya i la seva integració social (BOE núm. 10, de 12 de gener de 2000).

Llei 12/2009, de 30 d'octubre, reguladora del dret d'asil i de la protecció subsidiària (BOE núm. 263, de 31 d'octubre de 2009).

Llei 13/2006, de 27 de juliol, de prestacions socials de caràcter econòmic (DOGC núm. 4691 de 4 d'agost de 2006).

Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials (DOGC núm. 4990, de 18 d'octubre de 2007).

Llei 10/2010, del 7 de maig, d'acollida de les persones immigrades i de les retornades a Catalunya (DOGC núm. 5629, de 14 de maig de 2010).

Martínez Melo, Montserrat (Coord.) (2012). Pla d'inclusió del Gironès. Mapa de vulnerabilitat. Consorci de Benestar Social Gironès Salt & Consell Comarcal del Gironès. <http://extra.girones.cat/cbs/docs/CBS/MAPAVULNERABILITATS.pdf> (17/01/2020).

Ministeri de l'Interior (2018). Inmigración irregular. Informe quincenal. Datos acumulados del 1 de enero al 31 de diciembre. http://www.interior.gob.es/documents/10180/9654434/24_informe_quincenal_acumulado_01-01_al_31-12-2018.pdf/d1621a2a-0684-4aae-a9c5-a086e969480f. (17/01/2020).

Ministeri de l'Interior (2019a). Inmigración irregular 2019. Datos acumulados del 1 de enero al 31 de diciembre. http://www.interior.gob.es/documents/10180/11261647/informe_quincenal_acumulado_01-01_al_31-12-2019.pdf/97f0020d-9230-48b0-83a6-07b2062b424f (17/01/2020).

Ministeri de l'Interior (2019b). Avance de solicitudes y propuestas de resolución de protección internacional. http://www.interior.gob.es/documents/642012/9911687/Nota_avance_mensual_datos_proteccion_internacional_2019_T2_31.pdf/2cf48c9d-6378-4899-91dc-c7281c04dd46 (17/01/2020).

Nacions Unides (1948). Declaració Universal dels Drets Humans. Nacions Unides, París. <https://www.un.org/es/universal-declaration-human-rights/> (17/01/2020).

Nacions Unides (1951). Convenció sobre l'estatut dels refugiats. https://eacnur.org/files/convencion_de_ginebra_de_1951_sobre_el_estatuto_de_los_refugiados.pdf (17/01/2020).

Nacions Unides (1965). Convenció Internacional sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació Racial. <https://www.ohchr.org/SP/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx> (17/01/2020).

Nacions Unides (1966). Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals. <https://www.ohchr.org/sp/professionalinterest/pages/cescr.aspx> (17/01/2020).

Nacions Unides (1966). Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics. <https://www.ohchr.org/SP/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx> (17/01/2020).

Nacions Unides (1979). Convenció sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació Contra la Dona. <https://www.ohchr.org/SP/ProfessionalInterest/Pages/CEDAW.aspx> (17/01/2020).

Nacions Unides (1989). Convenció dels Drets del Nen. <https://www.un.org/es/events/childrenday/pdf/derechos.pdf> (17/01/2020).

Nacions Unides (1990). Convenció Internacional sobre la Protecció dels Drets de Tots els Migrants Treballadors i Membres de les seves Famílies. <https://www.ohchr.org/sp/professionalinterest/pages/cmw.aspx> (17/01/2020).

Nacions Unides (2015). Transformar nuestro mundo: la Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible. A/70/L.I https://unctad.org/meetings/es/SessionalDocuments/ares70d1_es.pdf (17/01/2020).

Nacions Unides (2018). Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration. https://refugeemigrants.un.org/sites/default/files/180713_agreed_outcome_global_compact_for_migration.pdf (17/01/2020).

Oldenburg, Ray (1999). The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community. Marlow & Company, Nova York.

ONU Migració (2018). La migración en la Agenda 2030. Guía para profesionales. Organización Internacional para las Migraciones, Ginebra.

ONU Migració (2019). Informe sobre las migraciones en el mundo 2020. Organización Internacional para las Migraciones, Ginebra.

Papa Francesc (2018). Era inmigrante y me acogisteis. Mensajero Ediciones, Bilbao.

Papa Francesc (2020). Encíclica "Fratelli tutti"

Papa Joan XXIII (1963). Encíclica Pacem in Terris. http://www.vatican.va/content/john-xxiii/es/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem.html (17/01/2020).

Papa Lleó XIII (1888). Encíclica Quan Aerumnosa. http://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_10121888_quam-aerumnosa.html (17/01/2020).

Papa Pablo VI (1965). Vaticano II. Constitución pastoral gaudium et spes sobre la iglesia en el mundo actual. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_sp.html (17/01/2020).

Ponce Solé, Juli i Orió Sallent, Amaya (2019). El dret a ser empadronat i a la bona administració. Legalitat, polítiques públiques i bones pràctiques. Monografies FòrumSD, Fòrum de Síndics i Síndiques Defensors i Defensores locals de Catalunya, Santa Coloma de Gramenet.

Pont. Consilium de spirituali migrantium atque itinerantium cura (2004). Instructio Erga migrantes caritas Christi. http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/documents/rc_pc_migrants_doc_20040514_erga-migrantes-caritas-christi_sp.html (17/01/2020).

RD 557/2011, de 20 d'abril, pel que s'aprova el Reglament de la Llei orgànica 4/2000, sobre drets i llibertats dels estrangers en Espanya i la seva integració social, després de reforma per Llei orgànica 2/2009. (BOE núm. 103, de 30 d'abril de 2011).

Servicio Jesuita a Migrantes (2019). Discriminación de origen. Servicio Jesuita a Migrantes, Madrid.

UAB (2018). La UAB participa al programa d'acollida d'estudiants refugiats de la Generalitat de Catalunya. <https://www.uab.cat/web/sala-de-premsa/detall-de-noticia/la-uab-participa-al-programa-d-8217-acollida-d-8217-estudiants-refugiats-de-la-generalitat-de-catalunya-1345667174054.html?noticiaid=1345773490048>

Velasco, Juan Carlos. (2012). Fronteras abiertas, Derechos Humanos y Justicia Global. Revista Arbor Ciencia, Pensamiento y Cultura. 188, 755.

FONTS DE DADES ESTADÍSTIQUES

www.ine.es

www.idescat.cat

Enquesta sobre Integració i Necessitats Socials de la Fundació FOESSA de 2018 (EINFOESSA).

Càritas
Diocesana de Barcelona
Observatori de la Realitat Social

Càritas Diocesana de Barcelona
Pl. Nova, 1 | 08002 Barcelona

Tel. 933 441 650
Fax 933 013 961

infocaritas@caritas.barcelona
www.caritas.barcelona/observatori/

facebook.com/caritasbarcelona
twitter.com/caritasbcn
instagram.com/caritasbcn